

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Bc. LENKA MITRYCHOVÁ

II. ročník – kombinované studium

obor: SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÁ ANDRAGOGIKA

**VÝBĚR POVOLÁNÍ ZRAKOVĚ POSTŽENÝCH ŽÁKŮ STŘEDNÍCH
ŠKOL S OHLEDEM NA ZVOLENOU FORMU VZDĚLÁVÁNÍ**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Růžicková, Ph.D.

Olomouc 2009

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Rožnově pod Radhoštěm 13. března 2009

.....
podpis

Poděkování:

Ráda bych vyjádřila díky a obdiv Mgr. Veronice Růžičkové, Ph.D. za odbornou i lidskou pomoc při vedení této práce.

Dále bych touto cestou ráda poděkovala všem pracovníkům SPC a škol pro zrakově postižené, kteří mi ochotně vyšli vstříc a pomohli s vyplněním dotazníků a jejich rozeslání rodičům. Také děkuji všem respondentům, kteří se rozhodli a udělali si čas a můj dotazník vyplnili. Pevně věřím, že tato práce bude i jim ku prospěchu.

Obsah

OBSAH	4
ÚVOD	6
I TEORETICKÁ ČÁST	8
1 KLASIFIKACE ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ	8
1.1 KLASIFIKACE ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ PODLE WHO:	8
2.1 TYPY ZRAKOVÝCH VAD	9
3.1 ROZDĚLENÍ VAD PODLE STUPŇŮ	11
4.1 PŘEHLED NEJČASTĚJŠÍCH ZRAKOVÝCH VAD A ONEMOCNĚNÍ OKA	12
2 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	18
2.1 SYSTÉM PŘEDŠKOLNÍHO A ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČR	19
2.1.1 MATEŘSKÉ ŠKOLY	19
2.1.2 ZÁKLADNÍ ŠKOLY	20
2.1.3 STŘEDNÍ ŠKOLY	23
2.1.4 MOŽNOSTI STUDIA NA VYSOKÉ ŠKOLE	25
3 SYSTÉM PORADENSTVÍ A ORGANIZACE POSKYTUJÍCÍ PODPORU A INTERVENCI	28
3.1 PORADENSTVÍ BĚHEM ŠKOLNÍ DOCHÁZKY	29
3.2 KARIÉRNÍ PORADENSTVÍ PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ OSOBY	32
3.2.1 PODPOROVANÉ ZAMĚSTNÁVÁNÍ	33
3.2.2 ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE PROFESNÍM UPLATNĚNÍM ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH	36
3.3 ORGANIZACE PRO POMOC ZRAKOVĚ POSTIŽENÝM OBČANŮM V ČR	37
3.4 ASOCIACE RODIČŮ A PŘÁTEL DĚTÍ NEVIDOMÝCH A SLABOZRAKÝCH V ČR	39
4 TYFLOTECHNIKA	40
4.1 TYFLOTECHNICKÉ POMŮCKY MECHANICKÉHO TYPU	43
4.2 TYFLOTECHNICKÉ POMŮCKY ELEKTRICKÉHO TYPU	43
4.3 POMŮCKY PRO OSOBY SLABOZRAKÉ	44
4.4 POMŮCKY DIGITALIZOVANÉHO TYPU NEPŘENOSNÉ	45
4.4.1 DIGITÁLNÍ ČTECÍ ZAŘÍZENÍ PRO NEVIDOMÉ	46
4.4.2 POMŮCKY DIGITALIZOVANÉHO TYPU PŘENOSNÉ	47
4.5 OSTATNÍ POMŮCKY	48
4.6 DALŠÍ NEOPTICKÉ POMŮCKY	49

II	PRAKTICKÁ ČÁST	50
5	CÍLE VÝZKUMU	50
6	STANOVENÍ PRACOVNÍCH HYPOTÉZ.....	50
7	METODOLOGIE VÝZKUMU, KONSTRUKCE DOTAZNÍKŮ	51
8	ORGANIZACE VÝZKUMU	52
9	CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	53
10	ZPRACOVÁNÍ ZÍSKANÝCH INFORMACÍ.....	54
11	VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE	55
12	DISKUZE	87
13	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	90
	ZÁVĚR	93
	POUŽITÁ LITERATURA	94
	ANOTACE.....	101
	RESUMÉ	102
	SEZNAM PŘÍLOH.....	103
	PŘÍLOHA Č. 1.....	104
	PRŮVODNÍ DOPIS K DOTAZNÍKŮM	104
	PŘÍLOHA Č. 2.....	105
	DOTAZNÍK PRO STUDENTY	105

Úvod

Postižení zraku znevýhodňuje člověka v účasti na běžném životě a představuje vážný problém při jeho vzdělávání a uplatnění se ve společnosti.

Vzdělání by mělo postiženému jedinci napomoci získat potřebné kompetence pro výběr pracovního uplatnění. Samotný výkon povolání na vzdělávací proces navazuje a dále jej prohlubuje. Jedinec by při něm měl cítit naplnění svých zájmů a tužeb. Současně by ve svém povolání měl být schopen uplatnit získané dovednosti a znalosti.

Jako pedagogický asistent na Gymnáziu v Rožnově pod Radhoštěm ve třídě s integrovaným zrakově postiženým žákem jsem svou bakalářskou práci věnovala právě problematice edukace a integrace do škol hlavního vzdělávacího proudu. Konkrétně jsem se zaměřila na práci s individuálně integrovaným žákem na čtyřletém gymnáziu. Má závěrečná práce by z ní měla částečně vycházet.

Cílem této diplomové práce: Výběr povolání zrakově postižených žáků středních škol s ohledem na zvolenou formu vzdělávání, je stanovení rozdílu mezi integrovanými žáky středních škol a těch, kteří nejsou vzdělávání integrovaně s ohledem na výběr povolání s přihlédnutím také na užívané technické prostředky a postupy.

Práce by měla zjistit, zda existují rozdíly v přístupu zrakově postižených k výběru budoucího povolání, a využívání tyflotechnických pomůcek ve výuce dle zvolené formy vzdělávání a stupně postižení.

Teoretická část předkládané diplomové práce vymezuje a popisuje danou problematiku. Je rozdělena do čtyř do sebe navazujících kapitol.

První kapitola se zabývá klasifikací a specifiky zrakového postižení, užívanou terminologií.

Prostor v druhé kapitole mapuje současné možnosti vzdělávání žáků se zrakovým postižením v České republice ve všech stupních.

Třetí navazující kapitola školní a profesní poradenství podává informace o možnostech zrakově postižených při hledání pomoci a podpory.

Čtvrtá z kapitol poskytuje náhled do užívaných tyflopomůcek, jako důležitému prostředku k otevření nových možností pro jedince se zrakovým postižením.

V praktické části, byl výzkumem mezi zrakově postiženými studenty a žáky středních škol zjišťován typ studia, jejich studijní zaměření a záliby.

Otázky v dotazníku se dále zabývaly budoucí profesní volbou, určujícími kritérii respondentů a doporučeními, kterých se při svém rozhodování drželi.

Práce by měla mít přínos ve vzhledu do situace zrakově postižených studentů středních škol, jejich zájmů, přání a naplnění v budoucím uplatnění.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Klasifikace zrakového postižení

Zrak je považován za základní a nejcitlivější smysl umožňující vnímání světelných podnětů a získávání informací o okolním světě. Smyslové vnímání však zahrnuje nejen zrak, ale i sluch, čich, chuť, hmat a vestibulární smysly, které bezprostředně umožňují vnímání reality. Především díky zrakovému, sluchovému a čichovému vnímání je jedinec schopen získávat informace i z větší vzdálenosti. Udává se, že zrakovým orgánem je možno zprostředkovat přibližně desetkrát více informací za časovou jednotku než sluchovým (Atkinsonová a kol., 1995)

Z uvedeného je patrné, že zrakové postižení přináší velmi závažné komplikace v životě.

Za zrakově postiženou osobu považujeme jen tu, jejíž zraková vada jí činí potíže v běžném životě i za nejlepší možné brýlové i chirurgické korekce (Stoklasová in Ludíková a kol., 2005).

Osoby se zrakovým postižením, zrakovými vadami, mají výrazné nedostatky ve zrakové percepci, které se projevují různou etiologií i rozsahem.

Podle stupně závažnosti zrakové vady se dělí zrakového postižení na slabozrakost, zbytky zraku a slepotu. Terminologie není jednotná. V 10. revizi Mezinárodní klasifikace nemocí WHO (<<http://www.sons.cz>>) zrakové postižení podle stupně členění na střední slabozrakost, silnou slabozrakost, těžce slabý zrak, praktickou nevidomost a úplnou nevidomost. Toto členění odpovídá kategoriím zrakového postižení v rozsahu 1 (střední slabozrakost) až 5 (úplná nevidomost).

1.1 Klasifikace zrakového postižení podle WHO:

1 Střední slabozrakost

zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 (0,30) - minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10 - 1/10, kategorie zrakového postižení 1.

2 Silná slabozrakost

zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/60 (0,10) - minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10 - 10/20, kategorie zrakového postižení 2.

3 Těžce slabý zrak

- a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 3/60 (0,05) - minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20 - 1/50, kategorie zrakového postižení 3.
- b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů.

4 Praktická nevidomost

Zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena, kategorie zrakového postižení 4.

5 Úplná nevidomost

ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybou světelnou projekcí, kategorie zrakového postižení 5.

Zdroj: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů - desátá revize (MKN-10), vydal Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

2.1 Typy zrakových vad

Květoňová – Švecová (in Vítková, 1998) rozlišuje čtyři skupiny poruch zraku – ztráta zrakové ostrosti, postižení šíře zorného pole, okulomotorické problémy a obtíže se zpracováním zrakových informací. Ve své oftalmologické části (in Pipeková, 1998) pak ta samá autorka klasifikuje již pět kategorií zrakových vad. Ztrátu zrakové ostrosti (refrakční vady), postižení šíře zorného pole (skotom, trubicovité vidění), okulomotorické poruchy (starbismus), problémy se zpracováním zorných podnětů (kortikální slepota) rozšířila o pátou kategorii poruchy barvocitu (barvoslepost). Těchto pět stupňů typů vady také zmiňuje Růžičková (2007).

Postižený ztrátou zrakové ostrosti nevidí zřetelně. Problémy se vyskytnou při rozlišování detailů, naopak identifikace velkých předmětů nemusí působit potíže. Květoňová - Švecová zmiňuje zrakovou variabilitu mezi jednotlivými postiženými. Růžicková (2007) také upozorňuje, že zařazení refrakčních vad (krátkozrakost, dalekozrakost, astigmatismus) mezi postižení je možné až ve chvíli, kdy není možná náprava jinými metodami.

Postižení šíře zorného pole omezuje velikost prostoru, který jedinec vidí, aniž by musel otáčet hlavou. Tato vada se také může projevit na zrakové ostrosti, vnímání barev případně zhoršeným viděním za šera. Narušení zorného pole je různé, obtížně změřitelné, zejména u malých dětí. Tato porucha omezuje jedince v pohybu, protože díky výpadku části zorného pole nevidí předměty, tímto polem vnímané. Dochází k výpadkům centrálního nebo periferního vidění (skotom, trubicovité vidění).

K okulomotorickým poruchám dochází při vadné koordinaci pohybu očí (strabismu). Květoňová- Švecová (1998) uvádí, že předmět je pozorován nejprve jedním, pak druhým okem. Při pohledu na blízký předmět se při okulomotorické poruše může jedno oko stáčet dovnitř, druhé zevně nebo se obě asymetricky stácejí dovnitř. Objevují se obtíže při uchopování předmětu a je narušena přesnost mířených pohybů.

Problémy zpracování zrakových podnětů vznikají při poškození zrakových center v kůře mozku nebo narušení převodní dráhy, tzn. funkce oka je neporušena. Není rušena sítnice ani zrakový nerv. Problémy se projevují při interpretaci a zpracování zrakové informace.

Poruchy barvocitu jsou způsobeny narušením světločivých buněk (čípků). Příčinami mohou také být pooperační stavy (glaukom), krevní sraženiny, onemocnění zrakového nervu a zrakové dráhy. Následek je pak neschopnost rozlišit určité barvy, např. Daltonismus (porucha vnímání barev zelené a červené), narušení vnímání jedné barvy nachromatismus) až úplnou barvoslepost (achromatismus). Velmi často jsou také poruchy barvocitu doprovázené světloplachostí (Hofmanová, 1993).

Dle stupně postižení ostrosti, nezávisle na typu zrakové vady jsou vymezeny stupně zrakové ostrosti. Květoňová- Švecová (1998) je označuje jako stupně vidění,

resp. stupně zrakového postižení a rozděluje je do tří skupin: Slabozrakost, zbytky zraku, slepotu (amauróza).

Růžičková (2007) dělí osoby se zrakovým postižením podle stupně jejich postižení na osoby nevidomé, osoby se zbytky zraku, osoby slabozraké a osoby s poruchou binokulárního vidění.

3.1 Rozdělení vad podle stupňů

Poruchy binokulárního vidění (tupoizrakost a šilhavost) představují jednu z nejpočetnějších skupin zrakových postižení předškolního a částečně i školního období. Postižení mají sníženou zrakovou ostrost na jednom oku, ztrácejí výhody binokulárního vidění tj. schopnost vidět perspektivně a plasticky. Vidění druhého oka bývá zachováno, zastává i funkci postiženého oka. Původním znakem tupoizrakosti bývá šilhání. Speciálně pedagogická péče spočívá v procvičování tupoizrakého oka pomocí pleoptických a ortoptických cvičení. Náprava je možná při včasném rozpoznání, nejlépe již v předškolním věku.

Slabozrakost představuje snížení zrakové ostrosti obou očí, a to i s optimální brýlovou korekcí od 5/15 (resp. 6/18) do 3/50 (resp. 3/60) (Květoňová - Švecová, 1998). Dle míry rozlišuje postižení slabozrakost lehkou, střední a těžkou. Obdobné je i vymezení slabozrakosti podle Řehůvka (in Vítková ed., 1999). Někteří autoři např. Dostřelová (in Kraus, 1997) rozdělují slabozrakost pouze na lehkou do 6/60 včetně a těžkou pod 6/60 do 3/60 včetně. Podle klasifikace WHO se zde jedná o kategorie postižení zraku 1 až 2. Nejtěžší slabozrakost bývá označována jako částečné vidění nebo zbytky zraku. Osoby s takovouto poruchou zraku se vyznačují sníženým vizem natolik, že ani korekce brýlemi jim neumožňuje číst písmo běžné velikost. Nerozeznávají detaily, nevidí vzdálené předměty a v mnoha případech nerozeznávají barvy. Výchova a vzdělávání vyžadující speciálně pedagogické metody. Někteří postižení používají bifokální brýle (brýle s dvouoptickými skly), umožňující hledění do dálky i do blízka, speciální optiku, technické pomůcky a zvětšený tisk. Je vhodné upravit podmínky pro jejich zrakovou práci a orientaci v prostoru.

Osoby se zbytky zraku vymezuje Růžičková (2007) na základě zrakové vady pohybující se v rozhraní praktické slepoty a těžké slabozrakosti. Jedinci s částečným

viděním (vizus 4/50 nebo 3/50) mohou sledovat dobře osvětlené předměty. Toho lze využívat při výuce. Dále se využívá obdobných vyučujících metod jako pro nevidomé. Žáci využívají zbytku zraku především k rozlišování obzoru, k orientaci v prostoru, ve výuce i v sociálních vztazích. Jsou vyučováni oběma technikami psaní a čtení – černotiskem a Braillovým písmem. Jsou využívány kompenzační učební pomůcky umožňující využití zbytků zraku.

Nevidomost (slepota) je definována dle Květoňové (1994) jako neschopnost jedince vnímat zrakem. U slepoty praktické je zachováno určité zrakové vnímání – světlocit. Tzn., že vnímání zrakem i co nejlepší korekcí se pohybuje od 3/60. Při úplné (totální) slepotě osoby nevnímají ani světlo. Praktickou nevidomost bychom dle WHO řadili v kategoriích zrakového postižení do stupně 4, úplnou nevidomost do stupně 5.

Neschopnost zrakového vjemu znemožňuje grafický výkon, stěžuje samostatný pohyb a prostorovou orientaci. Při výuce čtení a psaní se využívá Braillovo bodové (slepecké) písmo, orientace v prostoru je umožněna pomocí ostatních smyslů, především sluchu a hmatu. Používají se kompenzační pomůcky auditivní, taktilní a taktilně – auditivní k rozvoji zbylých smyslů.

Dále můžeme zrakové vady dělit např. na zrakové vady orgánové (slabozrací se zbytky zraku a nevidomí) a zrakové vady funkční (tupozrací a šilhaví), dle doby vzniku zrakového postižení (vrozené a získané).

4.1 Přehled nejčastějších zrakových vad a onemocnění oka

Typy onemocnění

Většina poškození zraku je zapříčiněna nemocí a podvýživou. Dle WHO byl v roce 2002 nejčastější příčinou slepoty šedý zákal (47 %), zelený zákal (12,3 %) a degenerace žluté skvrny stárnutím (8,7 %). Dále uvádí, že lidé v rozvojových zemích trpí mnohem častěji poškozením zraku důsledkem nedostatečných léčebných nebo preventivních prohlídek. Nejčastěji bývají postiženy děti v chudých oblastech.

Refrakční vady

Při krátkozrakosti (myopii) je oko příliš dlouhé, nebo optická mohutnost rohovky a čočky příliš vysoká. V důsledku tohoto nepoměru se světelné paprsky sbíhají před sítnicí a vznikající obraz je neostrý. Vada vzniká nejčastěji ve školním věku a v průběhu růstu a dospívání se dále zhoršuje. Pacient vidí špatně do dálky, čtení je většinou bez obtíží. Tuto vadu lze s úspěchem korigovat nošením brýlí s minusovými (rozptylnými) skly nebo kontaktními čočkami.

Při dalekozrakosti (hypermetropii) je naopak oko příliš krátké, nebo optická mohutnost rohovky a čočky příliš nízká. Tento nepoměr způsobí, že se světelné paprsky sbíhají za sítnicí a vznikající obraz je opět neostrý. Oko má do jisté míry schopnost prostřednictvím akomodace (změny zakřivení čočky) tuto vadu samo korigovat. Tato možnost je však omezená a klesá s věkem. Závažnější vady se projeví již v dětství, méně závažné často až v dospělosti (obtíže při pohledu do blízka, později i do dálky). Korekce je prováděna nošením brýlí s plusovými (spojnými) skly nebo kontaktními čočkami.

Astigmatismus je vada způsobená nepravidelným zakřivením rohovky nebo čočky, což je méně časté. Zakřivení ovlivní lomivost rohovky nebo čočky v jednotlivých osách a obraz na sítnici je opět neostrý a deformovaný. Vada většinou vzniká již v dětství a je často kombinována s některou ze základních vad - krátkozrakostí či dalekozrakostí. Astigmatismus zhoršuje vidění jak do dálky tak i do blízka. Korekce se provádí tzv. cylindrickými skly nebo torickými kontaktními čočkami.

Kromě klasického využití kompenzačních dioptrických pomůcek je také možné řešení chirurgickým zákrokem. Úpravy povrchu rohovky lze provést excimerovým laserem, termokoagulací či metodou refrakčních nářezů. Nitroočním zákrokem může být extrakce čiré čočky, nebo implantace tzv. fakické nitrooční čočky při zachování vlastní čočky nedotčené. (*Refrakční centrum Praha, s. r. o. <http://www.apex-centrum.cz/main.asp?jis=68200711508&lng=cz&con=nd>*).

Poruchy barvocítu

Schnidler (1997) vymezuje poruchu částečnou, při níž postižený nevidí červenou barvu, to je protanop, nebo vidí červenou barvu hůře protanomal. Člověk, který má narušeno vnímání zelené barvy je označován jako deuteranop, se zhoršeným

vnímáním zelené barvy jako deuteranomal. Percepce, která neumožňuje vnímání modré barvy je tritanopie, při tritanonálii je vnímání modré barvy zhoršeno.

Diagnostika probíhá pomocí *Farnsworthova* testu nebo barevnými *pseudoisochromatickými tabulkami* aj.

Doporučuje se nošení tmavých brýlí aj. pomůcky proti oslnění.

Amauróza

Termín označující slepotu. Zpravidla se míní trvalá, úplná a nevyléčitelná ztráta zraku bez světlocitu.

Nystagmus

Choroba, která způsobuje mimovolné oční pohyby neovladatelné vůlí. Není způsobena obrnou okohybných svalů. Rozeznáváme tři druhy nystagmu.

Léčba této choroby není. Dotyčný si pouze pomáhá natáčením hlavy a hledáním nejvýhodnějšího směru pohledu a tréninkem fixace.

Albinismus

Dědičná porucha, projevující se světlou pletí, světlými až platinovými vlasy, nedostatkem pigmentu, typický je i narůžovělý odstín světle modré duhovky, která propouští světlo.

Existuje i taková forma albinismu, kdy se porucha pigmentace dotkne pouze očí (člověk může mít třeba tmavé vlasy). Léčí se pouze funkcionálně snížením ostrého světla pomocí slunečních brýlí a jinými způsoby, korigovat zrakovou ostrost optickými pomůckami.

Onemocnění čočky

Zákaly oční čočky podle Kvapilíkové (2003) zabraňují průchodu světelných paprsků k světločivým elementům sítnice a dalšímu vedení obrazů do mozkových center.

Katarakta neboli šedý zákal je uváděna jako jedna z nejčastějších příčin zhoršeného vidění. Jedná se o sníženou průhlednost (zkalení) normálně čiré oční čočky, snížení zrakové ostrosti. Hyncl (2000) se zmiňuje, že většina katarakt je podmíněna věkem (tzv. senilní). U starších lidí jsou častou příčinou zhoršení zraku. Více než polovina lidí starších 60 let má určitý stupeň katarakty.

Lidská čočka v průběhu stárnutí zvětšuje svůj objem i hmotnost a snižuje se její akomodační schopnost.

Schnidler(1997) rozlišujeme tři typy katarakty podle doby vzniku a to: vrozenou, poúrazovou a se stářím spojenou (dříve pod názvem "*senilní*"). Dále uvádí, že katarakta je nejsnáze léčitelná chirurgicky odstraněním zkalené čočky a nošením brýlí. Po operaci pacient vidí jako dřív.

Glaukom, zelený zákal, při nitroočním tlaku, dochází k poruše zásobení očního nervu, který není-li léčen, dochází k úplné ztrátě zraku., projevuje se to úbytkem zorného pole - vyhloubení optického nervu - pacient - částečné vnímání zorného pole a poté tubicové vidění - není bolestivé.

Jedná se o jedno z nejzávažnějších onemocnění, trpí jím 1 - 2% lidí starších 40-ti let a 10% postižených končí trvalou slepotou. Dle Kvapíkové (2003) bývá obtížně diagnostikován. Dále autorka zdůrazňuje důležitost včasného diagnostikování a zahájení léčby, která pouze potlačuje další progresi glaukomu.

Schnidler(1997) dělí onemocnění glaukomem na dva hlavní typy: *g. otevřeného úhlu, při němž se tvoří nadprodukce komorového moku v oku* a *g. uzavřeného úhlu* - zablokování odtokových cest. Dále uvádí, že glaukom otevřeného úhlu je mnohem nebezpečnější, protože zprvu probíhá nenápadně, může skončit nevratnými úbytky v zorném poli (většinou od periferie směrem k makule). Glaukom s uzavřeným úhlem je charakterizován prudkým zvýšením nitroočního tlaku, záchvaty a bolestí. Zvětšený tlak v oku působí poškození cév a tím omezuje výživu oka. Výborný (in Rozsival, 2006) upozorňuje, že není-li oční tlak včas kompenzován, dochází k nezvratnému zúžení zorného pole až oslepnutí.

Symptomy dle Schnidlera (1997) jsou:

- úbytky zorného pole, centrální vidění bývá postiženo zpravidla až ve finálním stadiu
- světlolachost, dělají se kruhy (aureoly) okolo světelných zdrojů
- případně i snížená ZO, vidění jako v mlze
- někdy bolest hlavy.

Kromě léčby chirurgické a lékové je zapotřebí úprava prostředí postiženého např. osvětlení, použití Fresnelovy lupy pro rozšíření zorného pole a dalších optických pomůcek.

Patologie sítnice

Kvapílková(2003) uvádí, že změny mohou být patrné nejen na sítnici, ale i na sítnicových cévách. Užívá název retinopatie. Vidění je zamlžené, neostré.

Nečastějším vaskulárním onemocněním sítnice je dle Řeháka (in Rozsival, 2006) **diabetická retinopatii**, která postihuje každého diabetika. Dále pak uvádí, že oční komplikace nastávají později, pokud je diabetes včas léčen. Bohužel asi 2% diabetiků v důsledku retinopatie oslepnou. Kraus časopise Medicína 4/98 o diabetické retinopatii píše: „Častá choroba na sítnici, vedoucí k oslepnutí, je oční komplikace diabetu. Zejména diabetická retinopatie, postižení sítnice po určité době trvání diabetu, novotvorba cév na sítnici apod. může přivodit až u 22 % diabetiků oslepnutí.“ (http://www.zdrava-rodina.cz/med/med498/m498_22.html)

Nečastější příčinou slepoty předčasně narozených dětí s nízkou porodní váhou je dle Řeháka (2006) **retinopatie nedonošených dětí**. Příčinu vzniku uvádí vysokou koncentraci kyslíku v inkubátorech.

Kvapílková (2003) uvádí, že etiologie není zcela známa, změny počínají na nezralé sítnici vniknutím cévnaté tkáně do prostoru sklivce.

Mezi další onemocnění sítnice řadí Kvapílková (2003) myopickou degeneraci sítnice v důsledku těžké myopie, pigmentovou degeneraci sítnice, která začíná už v dětském věku šeroslepostí a končí poklesem centrálního vidění a dále pak makulární degeneraci, která se dále projevuje až v období dospělosti. Schnidler(1997) se k těmto degeneracím zmiňuje, že se jedná se o řadu degenerativních onemocnění nezánettivého původu, jimž je společné poškození nervových elementů sítnice, vztah k dědičnosti, oboustranný výskyt a progresse choroby. Podle zasažené části je můžeme rozdělit na centrální a periferní, i když jednotlivé obrazy onemocnění mohou splývat.

Záněty sítnice mohou mít celou řadu příčin. Zanesení infekce do sítnice krví, infekce virem, infekce způsobená parazity. Často se objevují jako průvodní jev některých

onemocnění (zarděnky u matky v prvním trimestru těhotenství mohou mít za následek postižení sítnice embrya, tuberkulózní zánět sítnice, luetický zánět sítnice, virový původ zánětu např. u AIDS, toxoplasmosy a jiných virových onemocnění.)

Léčba spočívá dle Schnidlera (1997) v podávání lokálních antibiotik nebo v léčení základního onemocnění.

Kvapilíková (2003) popisuje degenerativní změny na sklivci a poúrazové stavy, kdy dochází k **odchlípnutí sítnice**. Sítnice se odchlípne od podpůrných vrstev a odchlípená část postupně odumírá pro nedostatek živin. Výsledkem jsou výpadky zorného pole příslušné oblasti korespondující s odchlípenou částí, které mohou být s trhlinou nebo bez trhliny. Autorka upozorňuje, že bez včasného operativního zákroku není prognóza tohoto onemocnění příliš příznivá.

Z dalších onemocnění oka je třeba zmínit např. **Degenerace terče zrakového nervu**, otok, městnání, které vedou k výpadkům zorného pole až slepotě., **Aniridie** - dědičná, vrozená vada, chybění nebo anomálie duhovky, vrozenou vadu žltnatky (uvea), kdy chybí část duhovky nebo sítnice – **Kolobom**, vyklenutí, zašpičatění rohovky nebo její ztenčení, které může vést k jejímu prasknutí – **Keratokonius**, nevyvinuté oko, malé oko – **Mikrooftalmus**.

Postižení zraku, jako jednoho z nejdůležitějších smyslů, představuje pro jedince celou řadu komplikací v jeho osobním i společenském životě. Kromě osobního přístupu, závisí také na druhu a míře postižení, jak se tímto faktem postižený vyrovná.

Způsoby klasifikace zrakových postižení nejsou jednotné. Jednotlivé stupně postižení můžeme charakterizovat dle zrakové ostrosti, nezávisle na typu postižení nebo např. podle typu vady. Pro jednotnost v názvosloví je WHO užíváno názvosloví dle 10. Mezinárodní klasifikace nemocí.

Mezi oční onemocnění řadíme choroby rohovky, žltnatiny, onemocnění sítnice, optického aparátu. Poruchu zrakové percepce může také způsobit porušení, či nesprávná funkce zrakového nervu nebo zrakové dráhy.

2 Systém vzdělávání žáků se zrakovým postižením

Výchova a vzdělávání se netýkají pouze úzkého školního období, ale prolíná se celým životem člověka. Každý jedinec má právo na vzdělání. Pro zrakově postiženého jedince představuje zrakový nedostatek komplikace, které mohou promítnout i do možností vzdělávání. Školní vzdělání jako součást celoživotního vzdělávání má rozhodující vliv na kvalitu života, sociální a profesní uplatnění zrakově postižených osob. Tato kapitola shrnuje možnosti zrakově postiženého v systému škol České republiky.

Edukace zrakově postižených osob probíhá v běžných školách za pomoci speciálního pedagoga nebo ve školách pro zrakově postižené. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice je uskutečňováno dle v Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů a Vyhlášky MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných ve znění pozdějších předpisů (dále jen Vyhláška 73/2005 Sb.).

Speciální vzdělávání žáků se zdravotním postižením je dle této vyhlášky umožněno formou individuální či skupinové integrace s využitím podpůrných opatření nebo ve škole speciálně koncipované pro žáky se zdravotním postižením.

Kurikulárním dokumentem, který usměrňuje vzdělávání na všech typech škol je **Rámcový vzdělávací program**, který je vytvořen pro každý stupeň vzdělávání – pro předškolní, základní a gymnaziální vzdělávání (pilotní verze). Tento dokument charakterizuje vzdělávání, jeho cíle, vymezují klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata (www.rvp.cz). Rámcový vzdělávací program mezi **klíčové kompetence** řadí: kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální a kompetence občanské a kompetence pracovní, které nejsou obsaženy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Cílem vzdělávání je podle Hamadové (2006) jak získání patřičných znalostí a dovedností, tak také schopností pro samostatný život. V případě vzdělávání žáků a studentů se zrakovým postižením jsou to dle autorky samostatnost

a sebeobsluha, sebeúcta a sebeurčení oblastmi, na kterou by měl být kladen důraz jak ve speciálním vzdělávání, tak ve vzdělávání v běžné škole.

Vyhláška 73/2005 Sb. uvádí, že další vzdělávání zrakově postižených může probíhat integrací buď v základní škole nebo v základní škole pro zrakově postižené, střední škole nebo střední škole pro zrakově postižené, středním odborném učilišti pro zrakově postižené, odborném učilišti pro zrakově postižené, praktické škole pro zrakově postižené, gymnáziu pro zrakově postižené, střední odborné škole pro zrakově postižené, konzervatoři pro zrakově postižené.

Při rozhodování o zařazení dítěte do příslušného typu školy je zohledňován stupeň zrakového postižení a jeho prognóza. Konečné rozhodnutí mají v rukou rodiče. O přijetí zrakově postiženého dítěte do běžné školy hlavního vzdělávacího proudu rozhoduje ředitel školy. Škola by měla být připravena materiálně, technicky, nesmí chybět personální zajištění. Důležitá je rovněž příprava celého kolektivu školy, třídy. Na základě veškeré dokumentace (SPC, PPP) je nutné zvážit i předpoklady ze strany samotného dítěte.

2.1 Systém předškolního a školního vzdělávání v ČR

2.1.1 Mateřské školy

Podle Vítkové (Vítková, 2004, s. 253) mateřské školy neplní pouze funkci pedagogickou, ale i speciálně pedagogickou, diagnostickou a sociální. Cílem je všestranný harmonický rozvoj dítěte s ohledem na jeho zrakovou vadu. Každé i těžce zrakově postižené dítě by mělo od svých čtyř let navštěvovat mateřskou školu, protože zde lze u dítěte vytvářet předpoklady k pozvolnému zapojení do práce školního typu.

Legislativa vztahující se k typům mateřských škol, určuje počty dětí ve třídě, zvláštnosti organizace mateřských škol, zařazování dětí do těchto škol je určeno Zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění pozdějších předpisů (Školský zákon), Vyhláškou č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání a Vyhláškou č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných a RVP pro předškolní vzdělávání.

Mateřské školy pro zrakově postižené jsou v Praze, Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Plzni, Kladně, Moravské Třebové, Karviné, Havířově, Zlíně. V některých městech jsou zřizovány pouze speciální třídy pro zrakově postižené při běžných mateřských školách nebo jsou děti integrovány do běžné mateřské školy.

Dle Venclové (2002) je ideální přijetí postiženého kamaráda mezi kolektiv vrstevníků právě již v předškolním věku.

Ve třídách běžných mateřských škol většinou vyučují učitelé bez speciálně pedagogické specializace, proto by měla být v plné míře zajišťována speciálně pedagogická podpora ze strany speciálně pedagogických center pro zrakově postižené. Tato podpora je většinou formou metodik pro rozvoj kompenzačních smyslů, nácvik sebeobsluhy, prostorové orientace a samostatného pohybu. Dle Venclové (2002) se děti se zrakovým postižením učí využívat zrak a kompenzační smysly dle svých možností.

Speciálně pedagogická centra také zapůjčují vhodné hračky a pomůcky a jejich hlavním úkolem je podle Vítkové u zrakově postižených dětí je rozvíjet kompenzační systém a děti se zbytky zraku naučit co nejefektivněji využívat poškozený zrak.

Venclová (2002) uvádí, že předškolní věk je vhodným obdobím pro společnou integraci a současně také obdobím přípravy do etapy školního věku.

2.1.2 Základní školy

Základní školy se řídí legislativou a to Zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon) ve znění pozdějších předpisů, Vyhláškou č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky a Vyhláškou 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných a RVP pro základní vzdělávání.

Zrakově postižení žáci mohou navštěvovat jak běžnou tak základní školu pro zrakově postižené. Důležitou roli ve výběru typu školy hraje kromě osobnostních charakteristik žáka také zrakové postižení a jeho prognóza.

Někteří rodiče a odborníci se dle Vágnerové (2000) přiklánějí k integraci již od prvního ročníku základní školy, jiní preferují začlenění dítěte až od 2. stupně základní školy. Růžičková (2006) upozorňuje, že oba typy vzdělávání mají své výhody, ale také nevýhody. Rodiče, žák i škola by měli být dopředu seznámeni s možnými komplikacemi, aby měli dostatečný prostor pro své rozhodnutí.

Vágnerová (2000) uvádí, že důležitými hledisky v tomto rozhodování jsou vedle školní zralosti, osobnostních rysů dítěte s postižením včetně jeho schopnosti vyrovnat se zrakovou vadou také vybavení vybrané školy (materiální i personální). Autorka také zmiňuje, že v případě umístění do speciální školy, které mohou být mimo místa bydliště, je nutné zvážit schopnost dítěte zvládnout případné umístění na internát.

Podle Keblové (1996) a Vágnerové (1995) mají rodiče i odborníci rozdílné názory v otázce vhodného věku pro integraci. U dětí integrovaných již v době předškolního vzdělávání většinou doporučují pokračovat i v období povinné školní docházky. Mnozí rodiče však vidí v integraci dítěte do běžné školy rizika, protože samotný přechod do nového prostředí školy je pro dítě zátěží a to zejména v prvních ročnících základní školy. Pro dítě je dle autorek nutné zvládnout včas dovednost správného a přiměřeně rychlého čtení a psaní, což je v důsledku zrakového postižení velmi komplikované.

Dle autorů Svobody, Krejčířové, Vágnerové (2001) je přijetí zrakové vady samotnými rodiči a okolím, ve kterém rodina žije, klíčové. Umístění dítěte do speciální školy mohou dle autorů vnímat jako znásobení stigmatizace svého dítěte a celé rodiny.

Pipeková (2006) se k této problematice vyjadřuje: „Při integraci zrakově postižených žáků do běžných škol je nutné podnětné prostředí tzn. dobrá informovanost a způsobilost pedagogů a personálu pracovat se zrakově postiženými žáky. Pedagogové proto spolupracují se speciálně pedagogickými centry. Také je vhodné podrobně seznámit žáky a rodiče nepostižených dětí s problematikou zrakově postižených“.

Kromě individuálního přístupu autorka zmiňuje jako nezbytné podmínky pro úspěšnou integraci i snížený počet žáků ve třídě, vhodné technické vybavení a didaktické kompenzační pomůcky.

Dle Ludíkové (in Michalík, 2001) jsou aspekty zdárné integrace žáka se zrakovým postižením do běžné třídy i učitel a spolužáci. Dle autorky by se učitel měl podílet na utváření sociálních vztahů uvnitř kolektivu a upevňovat pozice žáka ve třídě a rovněž třída by měla být dobře informována o postižení. Autorka také považuje za důležité, aby celé třídě i zrakově postiženému žákovi bylo poskytnuto dostatečné množství času na zvládnutí nově vzniklé situace, tak aby se postižený nestal předmětem lítosti, ale byl rovnocenným partnerem, na kterého jsou kladeny stejné požadavky.

Základní školy pro zrakově postižené nebo speciální třídy jsou zřízeny v Brně, Praze, Opavě, Moravské Třebové, Litovli, Plzni.

Tyto školy mimo jiné nabízejí předměty speciální péče, které dle MŠMT (2004) zahrnují zejména: prostorovou orientaci a samostatný pohyb zrakově postižených, zrakovou stimulaci, speciální přípravu psaní a čtení bodového písma, tyflopédickou péči (práce s optickými a dalšími kompenzačními pomůckami), logopedickou péči a zdravotní tělesnou výchovu.

O náplni výuky předmětů speciální péče a jejich hodinové dotaci rozhoduje ředitel školy.

Hamadová (2006) zmiňuje mezi pozitivy speciálních škol pro zrakově postižené zejména jejich vybavenost pro výuku jednotlivých předmětů (didaktické pomůcky, optické a kompenzační pomůcky), úprava prostředí pro pohyb osob s poškozením zraku (kontrastní barevnost, popisky v Braillově písmu na dveřích, odstranění překážek pro pohyb s bílou holí), informovanost a způsobilost pedagogů a personálu pracovat se zrakově postiženými žáky. Školy jsou dle autorky „komplexem, ve kterém je žákům, jejich rodičům a vyučujícím k dispozici také speciálně pedagogické centrum, popř. oftalmolog“.

Na těchto školách se také v rámci předmětů speciální péče vyučuje od 5. do 7. ročníku předmětu psaní na počítači. Výuka je soustředěna především na zvládnutí základní obsluhy počítače a techniky psaní všemi deseti prsty. V 8. a 9. ročníku se zavádí výuka dalšího předmětu práce na počítači, jehož cílem je

rozšíření a prohloubení kompetencí žáků se zrakovým postižením pro práci s informačními a komunikačními technologiemi.

Hudební vzdělávání má vzhledem k možnostem uplatnění žáků se zrakovým postižením na trhu práce na základních školách pro zrakově postižené své opodstatnění. Proto je nabídka nepovinných předmětů hodně zaměřená právě na hudební výchovu, která rozvíjí hudební nadání zrakově postižených žáků. Ti se mohou později uplatnit při studiu na konzervatoři Jana Deyla pro zrakově postiženou mládež v Praze.

2.1.3 Střední školy

Zrakově postižený žák může po ukončení základní školy studovat na střední škole, na středním odborném nebo na odborném učilišti. Cílem vzdělávání na střední škole a učilišti je jak cílená příprava na výkon budoucího povolání. Absolventi středních škol by měli být schopni se plně začlenit do společnosti díky sociálním dovednostem.

Legislativa týkající se středního vzdělávání je Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon) ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Žáci mohou navštěvovat běžné střední školy, nebo speciální střední školy pro zrakově postižené. Přejít žáků na střední školy a střední odborná učiliště probíhá na základě výběru. Žák musí splnit požadavky školy v oblasti vědomostí a dovedností. Velká část zrakově postižených studentů odchází studovat na střední školy pro zrakově postižené nebo střední odborná učiliště z důvodů zohlednění svého postižení při studiu a z důvodů lepšího vybavení škol.

V rámci školství existuje Speciální střední škola a odborné učiliště pro zrakově postiženou mládež v Brně, Speciální střední škola a odborné učiliště pro zrakově postiženou mládež v Brně, Střední odborné učiliště Aloyse Klara pro zrakově postiženou mládež v Praze, třídy Obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež v Opavě, Gymnázium, Obchodní akademie a Obchodní škola pro zrakově

postiženou mládež v Praze, Praktická škola s dvouletým vzdělávacím programem při Speciální základní škole Jaroslava Ježka pro zrakově postižené v Praze, Konzervatoř a ladičská škola Jana Deyla pro zrakově postiženou mládež v Praze. Vzdělávání na speciálních středních školách vychází ze vzdělávání na běžných školách téhož typu.

Brněnské speciální střední školy a odborné učiliště pro zrakově postiženou mládež

Škola nabízí obory obchodní akademie, masér sportovní a rekondiční a obor sociální péče – sociálně správní činnost. Studijní obory jsou čtyřleté a jsou zakončeny maturitní zkouškou.

Škola nabízí i tříleté studium, obor Práce ve zdravotnických a sociálních zařízeních – pečovatelské práce. Studium je zakončeno závěrečnou zkouškou, absolvent obdrží výuční list. Novým dvouletým oborem jsou Tkalcovské práce, absolvent obdrží výuční list.

Střední odborné učiliště Aloyse Klara v Praze

Nabízí tříleté obory keramické práce, kartáčnické a košíkářské práce dále obory keramik, čalouník, knihař a rekondiční a sportovní masér. Jsou ukončené závěrečnou zkouškou s výučním listem.

Obory jsou přizpůsobeny i pro žáky s lehkým mentálním tělesným postižením, popř. s kombinovanými vadami. Podmínkou pro některé obory je manuální zručnost. Absolventi najdou uplatnění jak ve výrobních podnicích, tak soukromých dílnách. Nebo mohou uplatnit své znalosti ve vlastní živnosti.

Čtyřletý obor ukončený maturitní zkouškou, na který mohou být přijati žáci, kteří měli dobrý prospěch a splní zdravotní kritéria je masér sportovní a rekondiční. Podmínkou k přijetí do čtyřletého oboru textilní výtvarnictví je úspěšné vykonání talentové zkoušky. Tento obor je rovněž ukončen maturitní zkouškou.

Vykonání maturitní zkoušky umožňuje absolventům ucházet se o studium v příbuzných oborech na vysokých školách nebo vyšších odborných školách. Pro doplnění vzdělání je tedy otevřen dvouletý obor Podnikání a je ukončen maturitní zkouškou. Je určen pro hochy a dívky s výučním listem, kteří zjistí, že by rádi pokračovali dál.

Konzervatoř Jana Deyla pro zrakově postižené v Praze

Je jedinečnou institucí v evropském měřítku, určenou přednostně pro studium zrakově postižených. Řada absolventů školy se stala učiteli hudby, hudebníky nebo ladiči klavíru.

Studium nabízí sedmileté obory hudba a zpěv pro povolání učitelů hudby, vlastní hudební činnost či studium na vysoké škole. Studium se ukončuje zpravidla v sedmém ročníku vykonáním absolutoria. Jeho dosažením získávají absolventi vyšší odborné vzdělání. V pátém ročníku mohou žáci skládat maturitní zkoušku a dosáhnout tak úplného středního odborného vzdělání.

V oboru Ladění klavíru připravuje škola v pětiletém studiu mladé lidi pro povolání ladičů klavíru. Studium je ukončeno maturitní zkouškou, kterou student dosáhne úplného středního odborného vzdělání. Již po 4. ročníku však může žák studium ukončit závěrečnou zkouškou.

Školy se v dnešní době snaží reagovat na měnící se požadavky studentů a trhu práce.

Obchodní akademie jsou všeobecně zaměřeny a jejich cílem je příprava studentů ke studiu na vysoké škole a vyšší odborné škole ekonomického směru nebo na přímý vstup do praxe (administrativní pracovník, středoškolsky vzdělaný ekonomický pracovník, účetní apod.).

Na **gymnáziu** se vyučuje podle osnov na běžném gymnáziu s tím, že v některých předmětech je učivo přizpůsobeno zrakovým možnostem žáků. Cílem je připravit žáka ke studiu na vysoké škole nebo na vyšší odborné škole podle jeho zdravotních možností.

V posledních letech vzrůstá počet integrovaných žáků do běžných středních škol. Důvody integrace jsou různé. Např. ztížená dostupnost speciálních škol v místě bydliště nebo naopak přání rodiny či dítěte samotného, aby byl co nejvíce se svojí rodinou.

Pro studenty, kteří doposud navštěvovali jen školu pro zrakově postižené, to může být z počátku velmi zátěžová situace. Proto by měli být o nástupu takového studenta informováni pedagogové i spolužáci. Optimální průběh vzdělávacího procesu podporují a zajišťují odborníci speciálněpedagogického centra pro zrakově postižené.

Ti poskytují rady, doporučení a instrukce např. pro úpravu prostředí nebo výuku samotnou, žákům, rodičům, pedagogům a ostatnímu školnímu personálu.

2.1.4 Možnosti studia na vysoké škole

Zrakově postižených a nevidomých studentů na vysoké škole neustále přibývá. S rozvojem výpočetní techniky se vyrovnávají možnosti studentů vidících a studentů nevidomých. Pro pomoc postiženým studentům vznikla podpůrná centra. Jejich náplní je informovat nevidomé uchazeče o oborech, které mohou studovat, seznámit studenty s právy a povinnostmi jednotlivých fakult, organizovat individuální harmonogramy nevidomých studentů, pomáhají při digitalizaci a konverzi textů do hmatové či sluchové podoby. Tato centra by také měla být nápomocna při zajišťování či nabídce základního hardwarového a softwarového vybavení studentů. Centra spolupracují s jednotlivými fakultami a jejich pedagogy.

Na brněnské Masarykově univerzitě je Středisko pro pomoc nevidomým a slabozrakým studentům Teiresias se sídlem na Fakultě informatiky. Centrum má k dispozici svoji knihovnu a nakladatelství. Na [www:<http://www.teiresias.muni.cz>](http://www.teiresias.muni.cz) jsou uvedeny užitečné odkazy na ostatní centra v ČR i další zajímavé a užitečné odkazy.

V Praze na ČVUT je Centrum pro podporu vysokoškolského studia zrakově postižených Tereza a Laboratoř CAROLINA - Centrum podpory studia zrakově postižených na Univerzitě Karlově.

V Olomouci na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého je Centrum pomoci handicapovaným.

Na Univerzitě v Hradci Králové je Univerzitní středisko pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami.

Na VŠB-TU v Ostravě existuje pro handicapované studenty centrum Slunečnice.

Další podpůrná centra fungují při Univerzitě Karlově v Praze – Institut základní rehabilitace zrakově postižených na FTVS.

Střediska spolupracují navzájem, s jednotlivými katedrami, s jinými poradenskými institucemi (např. Speciálně pedagogická centra, SONS, Tyfloservis o.p.s, TyfloCentrum o.p.s. apod.) a neziskovými organizacemi, pomáhají studentům studijními záležitostmi, nabízejí poradenství v práci s pomůckami a při jejich získávání, realizují přepis studijních materiálů do elektronické podoby a do Braillova

písma. V těchto oblastech nabízejí pomoc také studentům středních škol, popř. studentům v rámci celoživotního vzdělávání.

Každý zrakově postižený jedinec má právo si zvolit mezi integrovaným a vzděláním určeným speciálně pro zrakově postižené. Tuto volbu podporuje i současná legislativa. Jednotlivé možnosti jsou přestupné a umožňují zrakově postiženému získat předškolní až vysokoškolské vzdělání.

Do procesu rozhodování vstupují kromě žáka samotného a jeho povahových vlastností také jeho rodiče, zvolená škola, její vybavenost. Se svými dotazy a problémy se mohou obracet na síť poradenských institucí, které jsou předmětem následující kapitoly.

3 Systém poradenství a organizace poskytující podporu a intervenci

V předchozí kapitole byl popsán systém vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Nedostatek ve zrakovém vnímání jedince ovlivňuje kvalitu jeho života, společenské a profesní uplatnění a celkově jeho osobní spokojenost a seberealizaci. Z toho důvodu je třeba jedince podpořit, pomoci se mu vyrovnat s vadou, cíleně jej rozvíjet a vést k samostatnosti. Jedná se o dlouhodobý, celoživotní proces, ve kterém má systém poradenství a organizace poskytující podporu své místo.

Rozsah těchto služeb přesahuje zaměření této diplomové práce. Prostor je tedy věnován převážně službám, které mají podíl na školní a profesní přípravě.

Koncepce péče o zdravotně postižené provází všechny věkové skupiny a pamatuje i na osoby, které osleply v pozdějším věku. Záleží na jedinci, zda jejich pomoci využije.

Vliv doby vzniku zrakové vady se odrazí i na specifiku poskytovaných poradenských služeb a intervencí.

Narození dítěte se zrakovou vadou představuje pro rodinu a okolí velkou zátěž, proto je kladen důraz na preventivní péči, která je v rukou lékařů (praktických, gynekologů, pediatrů a dalších odborníků). Jistou roli na vznik postižení hraje také způsob životního stylu a prevence vývojových vad.

Dle Kašparové a Kašpara (2004) je včasný diagnostika možných vad dána jejich typem, lokalizací a závažností obtíží. Uvádějí, že některá postižení je možno diagnostikovat ihned, díky komplikacím v průběhu těhotenství a porodu. U každého novorozence je běžné poporodní vyšetření. To může odhalit určitou poruchu, kterou je třeba vyšetřit a léčit. Dle autorů pak celá řada postižení vzniká na vrozeném podkladě, rozvíjí se až časem. Děti s diagnostikovanou poruchou jsou dále sledovány již na lůžkových odděleních, ambulantních pracovištích specialistů či rizikových poradnách. V rámci zrakových postižení se jedná zejména o prevenci retinopatií u dětí nedonošených v inkubátoru. Autoři dále zmiňují systém pediatrické péče, který umožňuje sledovat zdravotní stav od narození po celý dětský věk.

Diagnostikování zrakové vady odborník specializovaný na oftalmologii – **oftalmolog**, který působí v rámci jednotlivých zdravotnických institucí. Ten také spolu s pediatrem a ostatními lékaři vstupuje jako první do poradenského procesu. Jde o velmi zásadní službu, kdy je nutné precizním oftalmologickým vyšetřením zjistit rozsah poškození zraku. Na základě tohoto vyšetření pak s rodinou spolupracují další poradenská zařízení.

Rodný (in Jesenský a kol. 2002) představuje **Centrum zrakových vad** nacházející se ve fakultní nemocnici Motol v Praze, které je jediným zdravotnickým komplexním střediskem péče o zrakově postižené jedince všech věkových kategorií v České republice. Pracovní tým tohoto centra je složen ze specialistů v oborech: oftalmologie, lékařské genetiky, klinické psychologie, zrakové terapie, speciální pedagogiky, sociálního a profesního poradenství a oční optiky, kteří spolupracují s týmem zdravotních sester. Mezi nabízené služby Centra zrakových vad patří oftalmologické vyšetření, vyzkoušení a předpis speciálních optických pomůcek, vyzkoušení elektronických pomůcek, nácvik dovedností k využívání optických a elektronických pomůcek, nácvik schopností při běžných denních činnostech, stimulace zraku dětí s těžkým a kombinovaným postižením, funkční vyšetření zraku, genetické poradenství, psychologická diagnostika a psychoterapie, sociální služby, speciálně pedagogické poradenství, profesní poradenství, a další (Rodný in Jesenský a kol., 2002).

První speciálně pedagogickou pomoc rodinám se zrakově postiženým dítětem poskytují **Střediska rané péče**. Zaštiťují děti se zrakovým postižením ve věku 0 - 4 roky (v případě kombinovaného postižení až do 7 let.

Ve střediscích pracuje tým, který může být složen ze speciálního pedagoga, psychologa, dále pak dle zaměření např. ergoterapeuta, muzikoterapeuta, fyzioterapeuta.

SPC spolupracují s pediatry a odbornými lékaři. Důležitou roli hrají rodiče postiženého dítěte, kteří se stávají nejen klienty, ale i členy týmu.

3.1 Poradenství během školní docházky

Poradenství během školní docházky a profesní přípravy zajišťuje v České republice síť poradenských institucí a jednotlivých odborníků, kteří pracují přímo ve škole

i mimo ni, a které vymezuje vyhláška 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Pomoc ve volbě povolání a profesní poradenství je pouze součástí komplexního poradenství, které je žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami nabízeno prostřednictvím **Speciálně pedagogických center**, poradenství ve školách je realizováno **výchovnými poradci, školními psychology a speciálními pedagogy**.

Keblová (1996) uvádí: „Ve speciálně pedagogických centrech pracují obvykle dva speciální pedagogové, z nichž jeden se věnuje převážně dětem předškolního věku, druhý má na starosti děti školního věku, psycholog a sociální pracovník. Podle potřeb klientů mohou být centra posílena o další pracovníky, oftalmologa, rehabilitačního pracovníka, instruktora prostorové orientace atd.“

Speciálně pedagogická centra

SPC spolupracují se Středisky rané péče a své klienty si předávají. Jednotlivá speciálně pedagogická centra pro zrakově postižené se nacházejí v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Liberci, Hradci Králové, Moravské Třebové, Jihlavě, Brně, Zlíně, Litovli, Opavě.

Poradenství se řídí Vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Speciálně pedagogická centra pro zrakově postižené poskytují služby dětem a mládeži se zrakovou vadou od 3 let až do ukončení školního vzdělávání, zpravidla do 19 let, jejich rodičům a školským pedagogickým pracovníkům.

Mezi úkoly speciálně pedagogického centra patří depistáž dětí v daném regionu v rámci spolupráce s lékaři a středisky rané péče, poskytování metodického a poradenského servisu, rodičům, pedagogickým pracovníkům, diagnostika a pomoc při zařazení zrakově postižených žáků integrací do běžných škol nebo speciálních škol pro zrakově postižené. Michalík(2000) uvádí, že pokud centrum doporučuje individuální integraci, musí žákovi stanovit individuálně vzdělávací program.

Činnost centra se uskutečňuje ambulantně, návštěvami pracovníků centra v prostředí, ve kterém dítě nebo žák žije, ve školách, kde je integrovaný žák vzděláván, formou krátkodobých diagnostických pobytů.

Výchovný poradce je vyškoleným odborníkem, který žákům a jejich rodičům poskytuje informace o nabídce středních škol a středních odborných učilišť o perspektivním uplatnění absolventů těchto škol, poskytuje služby v oblasti podávání přihlášek na tato zařízení, spolupracuje s pedagogicko-psychologickými poradnami, poradenskými centry pro volbu povolání a speciálně pedagogickými centry. Organizuje setkání žáků se zástupci škol, návštěvu Burzy škol, exkurze do některých výrobních podniků v regionu i návštěvu v informačním a poradenském středisku, které je zřizováno při úřadech práce. Výchovný poradce na základních školách je hlavním organizátorem konzultací s učiteli a schůzek s rodiči. Jeho činnost je dána Vyhláškou 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Jednou z možností účinného působení na představy žáků o konkrétním povolání je pořádání exkurzí, které organizují právě výchovní poradci. Exkurze umožňují vnímat jevy v reálném prostředí, umožňují poznávat výrobní proces, řízení a organizaci práce, náplň činnosti v různých profesích i atmosféru výrobního pracoviště. Exkurze však nemusí být zaměřená jen na poznávání různých pracovišť, ale i na seznámení s prostředím budoucí školy.

Školní psycholog není zatížen výukou. Bývá spolutvůrcem školního programu na podporu volby profese. Náplní jeho práce je mimo jiné i odborná pomoc dětem a jejich rodičům při rozhodování o vhodné volbě profese. Školní psycholog se může stát prostředníkem vzájemné komunikace mezi učitelem, žákem a rodiči. Bohužel je stále málo škol, kde školní psycholog působí, a tak je problematika volby povolání stále na bedrech výchovného poradce. Činnost školního psychologa je dána Vyhláškou 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Pedagogicko - psychologické poradny

Poskytují odborné rady žákům, jejich zákonným zástupcům i výchovným poradcům na školách. Podílejí se také na dalším vzdělávání výchovných poradců. Podle potřeby vypracovávají na základě pedagogického a psychologického vyšetření také odborné posudky, věnují se mimo jiné i talentovaným žákům a žákům se změněnou pracovní schopností.

3.2 Kariérní poradenství pro zrakově postižené osoby

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením je velmi rozsáhlou problematikou. Legislativně je zaměstnávání zdravotně postižených osob upraveno v zákoníku práce (zákon č. 262/2006 Sb., ve znění dalších předpisů) a zákoně o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., v platném znění (dále jen zákon o zaměstnanosti). Vymezení osob se zdravotním postižením dle tohoto zákona o zaměstnanosti je následující:

- a) **osoby s těžším zdravotním postižením** – tedy ty, které jsou uznány orgánem sociálního zabezpečení za plně invalidní;
- b) jsou uznány orgánem sociálního zabezpečení za částečně invalidní osoby;
- c) osoby se zdravotním znevýhodněním (zkr. OZP), u kterých je posuzována posudkovými lékaři úřadu práce jejich schopnost získávat a vykonávat soustavné zaměstnání, přestože jsou tyto schopnosti podstatně omezeny z důvodu jejich dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu
(<http://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zamestnaniosob/definiceozp/definice.htm>).

V této oblasti je možné sledovat i terminologický posun. Dříve užívaný termín *osoba se změněnou pracovní schopností* byl, jak uvádí Zámečnicková (in Opatřilová, Zámečnicková 2005b), nahrazen termínem *osoba se zdravotním znevýhodněním*. Uvádí také, že trendem v evropských zemích se stává podpora integrace osob znevýhodněných na trhu práce, rozvoj jejich zaměstnatelnosti, zvyšování pracovních kompetencí a pracovních příležitostí.

Zákon o zaměstnanosti nařizuje úřadům práce poskytovat lidem se zdravotním postižením *zvýšenou péči při zprostředkování* zaměstnání (§ 33) a *zvýšenou ochranu na trhu práce* (§ 67). Ve spolupráci s uchazečem může úřad práce, v rámci této zvýšené péče při zprostředkování zaměstnání, vypracovat individuální akční plán, který obsahuje postupy a časové harmonogramy plnění s přihlédnutím ke

kvalifikaci, schopnostem a možnostem uchazeče. Stejně tak dle tohoto zákona mají osoby se zdravotním postižením možnost se účastnit pracovní rehabilitace. Podmínkou pro účast v pracovní rehabilitaci dle tohoto zákona je podání žádosti osoby se zdravotním postižením na úřad práce a předložení dokladu, že jde prokazatelně o jedince se zdravotním postižením.

„Pracovní rehabilitace je souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují úřady práce a hradí náklady s ní spojené. Pracovní rehabilitace zahrnuje zejména:

- poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání,
- volbu zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti,
- teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost,
- zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání,
- změnu povolání,
- vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti (§ 69 odst. 2, odst. 3 zákona o zaměstnanosti)“.

Pracovní rehabilitací se ale kromě úřadů práce zabývají i nestátní a neziskové organizace. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR má zásadní postavení při realizaci sociální a pracovní rehabilitace. Její dnes již samostatná střediska Tyfloservis, o.p.s. a krajská TyfloCentra (samostatné krajské obecně prospěšné společnosti) zajišťují prostřednictvím svých ambulantních center komplexní rehabilitační služby především pro zrakově postižené osoby se získanou zrakovou vadou (Nováková in Pipeková ed. 2006).

Do souvislosti s pracovní rehabilitací dává Jankovský (2001, s. 28) „v současné době stále populárnější, ale i efektivnější tzv. **podporované zaměstnávání**, což je pracovní zapojení lidí s postižením na běžných pracovištích“.

3.2.1 Podporované zaměstnávání

„Začlenění člověka s postižením na pracoviště přispívá k lepšímu pochopení schopností lidí s postižením ostatními a vyvrací tak mnohé předsudky“ (Hamadová 2006b, s. 135).

Podporované zaměstnání je určeno lidem, kteří hledají placené zaměstnání a jejichž schopnosti získat zaměstnání jsou omezeny do té míry, že potřebují individuální dlouhodobou podporu před i po nástupu do práce. Službu zprostředkovává školený tým pracovníků. Tento program usiluje o plnohodnotnou integraci osoby se zdravotním postižením na trhu práce, která zahrnuje pracovní i společenské začlenění. Podporované zaměstnání je časově omezený komplex služeb, jehož cílem je podporovat úsilí najít si a udržet pracovní místo. Uživatelé tohoto programu potřebují dlouhodobou podporu přímo na pracovišti v souladu s jejich individuálními potřebami. Znaky podporovaného zaměstnání: aktivní přístup uživatele programu, okamžité umístění na pracovní místo a trénink uživatele přímo na pracovišti, zaměstnání v běžném pracovním prostředí, průběžná podpora.

Podporované zaměstnání-slужba určená lidem, kteří hledají placené zaměstnání a jejichž schopnosti získat zaměstnání jsou omezeny do té míry, že potřebují individuální dlouhodobou podporu před i po nástupu do práce. Službu zprostředkovává školený tým pracovníků. Tento program usiluje o plnohodnotnou integraci na trhu práce, která zahrnuje pracovní i společenské začlenění.

Podporované zaměstnání je časově omezený komplex služeb, jehož cílem je podporovat úsilí najít si a udržet pracovní místo. Uživatelé tohoto programu potřebují dlouhodobou podporu přímo na pracovišti v souladu s jejich individuálními potřebami. Znaky podporovaného zaměstnání: aktivní přístup uživatele programu, okamžité umístění na pracovní místo a trénink uživatele přímo na pracovišti, zaměstnání v běžném pracovním prostředí, průběžná podpora.

„Pracovní program je efektivní proto, že se pracovník zacvičuje přímo na pracovišti (place and train) a profesní příprava tak neprobíhá před vlastním nastoupením do práce“ (Šiška in Doležel, Vítková eds. 2007, s. 13). Opatřilová (in Vítková ed. 2004) podává ucelený přehled metodiky podporovaného zaměstnávání. S klientem je sepsána dohoda o poskytování služeb, poté je vytvořen osobní profil, sestaven individuální plán podpory, identifikace a vyhledávání vhodného zaměstnání. Klientovi je pak dále poskytována podpora na pracovišti, pracovní asistence a další druhy podpory s přihlédnutím k jeho specifickým potřebám.

Za velmi důležitou pak Opatřilová (in Vítková ed. 2004) považuje sociální podporu, která má zajistit přirozenou avšak minimální efektivní podporu na pracovišti. Jde tedy

o to, aby byla podporována motivačně aktivizující stránka samotného klienta a tak zaručena jeho maximální osobní účast a spolupráce.

Doležal (2007) uvádí, že vznik první agentury podporovaného zaměstnávání v ČR je datován od poloviny 90. let 20. Století a v současné době je jejich počet více než čtyřnásobný.

Nedílnou součástí podporovaného zaměstnávání je odborné poradenství zaměstnavatelům znevýhodněných uchazečů, zejména v oblasti zajištění vhodných pracovních podmínek.

Sdružovatelem a poskytovatelem podporovaného zaměstnávání v České republice je **Česká unie pro podporované zaměstnávání**, která podporuje vznik a prosazování podporovaného zaměstnávání., sdružuje jednotlivá krajská poradenská střediska.

Např. v moravskoslezském kraji si **Sdružení Kafira** klade za cíl vyrovnávání příležitosti v pracovním a společenském uplatnění osob se zrakovým postižením. Zaměřuje se na postižené od 15 let, kteří hledají podporu při uplatňování svých práv a vedení k samostatnému životu.

Integrace osob se zrakovým postižením na trh práce v královéhradeckém, pardubickém a jihomoravském kraji je realizována v rámci **projektu Tyfloemployability**. Jedná se o projekt financovaný z prostředků evropských sociálních fondů EU a za finanční spoluúčasti státního rozpočtu ČR. Partnery na projektu jsou, kromě jiných státních i nestátních organizací, také krajská střediska TyfloCentrum HradecKrálové, o.p.s., TyfloCentrum Pardubice, o.p.s. a TyfloCentrum Brno, o.p.s. Cílem projektu Tyfloemployability je zvýšení zaměstnatelnosti osob s těžkým zrakovým postižením, poskytování rozšiřujícího vzdělání a odborných dovedností, podporu při hledání zaměstnání, podporu při začlenění do pracovního procesu a navázání spolupráce mezi zaměstnavateli a zrakově postiženými uchazeči.

V roce 2007 byl dokončen „ dvouletý projekt **Práce bez bariér**, jehož prostřednictvím se TyfloCentrum Praha snažilo vylepšit postavení zrakově postižených občanů na pracovním trhu. Díky projektu se jeho klienti uplatnili v běžných profesích jako telefonní operátoři, marketingoví či administrativní pracovníci, učitelé, pracovníci v IT,

asistenti, maséři i nákupčí“ (<http://www.novinky.cz/kariera_clanky/postizeni-zrakuneznamena-rozsudek-nezamestnanosti_119429_penkm.html>).

Zaměstnáním osoby se zdravotním postižením získávají zaměstnavatelé finanční výhody (příspěvky, daňové úlevy), tak jak to umožňuje legislativa, ale zvyšují si zároveň i společenskou a morální prestiž. Jednalo se o podobné služby, které nabízejí agentury podporovaného zaměstnávání, kdy spolupracoval budoucí zaměstnavatel s Tyflocentrem a bylo mu poskytnuto poradenství pro úpravu pracovního prostředí, ekonomické a sociálně-právní záležitosti odborní pracovníci (konzultanti, asistenti) TyfloCentra Praha, o.p.s., kteří provázeli klienty.

3.2.2 Organizace zabývající se profesním uplatněním zrakově postižených

Rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé – Dědina

je jediné svého druhu v České republice. Umožňuje nevidomým a těžce zrakově postiženým lidem absolvovat intenzivní kurzy pracovní rehabilitace, na které navazuje rekvalifikace s následným pracovním uplatněním.

Zřizovatelem střediska Dědina je Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých.

Individuální přístup ke klientům a práce v malých skupinách má za cíl udržet si dosavadní zaměstnání. Proto se středisko Dědina věnuje programům zaměřeným na osoby v produktivním věku od 16 let, což je jeden z požadavků rekvalifikace. Klientem se stávají i osoby později osleplé, které ztratily své původní zaměstnání.

Zvláštní skupinu tvoří osoby s kombinovaným postižením. U těchto klientů je předpoklad, že po rehabilitaci a zácviu na jednoduchou manuální činnost budou schopni samostatného života a uplatní se i po stránce pracovní.

Rekvalifikační kurzy jsou realizovány formou individuálních rekvalifikačních programů – masér, košíkářská výroba, keramická výroba, tkalcovská výroba, zvukový designér, obsluha PC se speciální úpravou pro zrakově postižené občany - při jejich přípravě jsou v maximální míře zohledněny schopnosti klienta i požadavky budoucího zaměstnavatele. Účastníky těchto kurzů jsou zrakově postižení občané, kteří jsou zaregistrováni u úřadu práce jako nezaměstnaní.

Zařízením, které poskytuje sociální služby a jehož zřizovatelem je nestátní nezisková katolická organizace Charita Opava, je ***Dům sv. Cyrila a Metoděje pro zrakově***

postižené ve Vlastovičkách u Opavy. Zařízení s desetiletou tradicí je určeno dospělým zrakově postiženým lidem, kteří mají možnost využít bydlení v bytových jednotkách, stravování, osobní asistence, výchovně-vzdělávacích a aktivizačních služeb (např. sociálněrehabilitační kurzy), sociálně-právního poradenství a zprostředkování zaměstnání v Chráněných dílnách Charity Opava.

Orgány státní správy zaujímají v péči o zrakově postižené jedince svoje místo. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR je zřizovatelem **Ústavu sociální péče pro zrakově postižené v Brně - Chrlících**, které svoji činnost zaměřuje především na jedince v se zrakovým postižením v produktivním a postproduktivním věku. Zařízení umožňuje celoroční, týdenní, denní nebo přechodný pobyt, stravování, odbornou zdravotnickou péči, poradenskou a metodickou činnost, sociální rehabilitaci nebo terapeutické pracovní činnosti. Dále zde také probíhají rekvalifikační kurzy, které jsou zaměřeny na obsluhu osobního počítače ([www:<http://www.uspchrlice.cz>](http://www.uspchrlice.cz)). Dalším zařízením, jehož zřizovatelem je hlavní město Praha je **Palata – Domov pro zrakově postižené**, kde je komplexní péče zaměřena na kvalitu života, na rozvíjení schopností a dovedností, a zajišťování individuálních potřeb zrakově postižených osob ([www: <http://www.palata.cz>](http://www.palata.cz)). Obě tato zařízení slouží především lidem se zrakovým postižením, kteří vyžadují zvýšenou péči.

3.3 Organizace pro pomoc zrakově postiženým občanům v ČR

Navzájem spolupracující organizace na podpoře a poskytování služeb jedincům se zrakovým postižením jsou v České republice zastoupeny především v nestátních neziskových organizacích (SONS ČR, Tyfloservis, krajská TyfloCentra, Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina) a charitativních zařízeních (Dům sv. Cyrila a Metoděje pro zrakově postižené). Řehořová (in Rozsival et al. 2006) k těmto nezdravotnickým zařízením dále uvádí zájmová sdružení a společnosti pomáhající zrakově postiženým a také ústavy sociální péče.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky

(dále SONS) je občanské sdružení s celostátní působností, které vzniklo sloučením České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v ČR.

Poskytuje služby v oblasti speciálně sociálně právního, pracovně právního poradenství a technického poradenství při výběru pomůcek včetně nácviku obsluhy zařízení. Dále poskytuje informace o dalších poskytovatelích služeb, zajišťuje výcvik vodících psů, vydává informační časopisy v Braillově písmu i zvukové podobě, zvětšeném černotisku, vede digitální knihovnu přístupnou z internetu, poskytuje průvodcovské a předčitatelské služby. V neposlední řadě pomáhá i při odstraňování architektonických bariér, při zaměstnávání nevidomých a slabozrakých občanů a další a další služby.

SONS ČR po roce 2000 založila první krajská střediska sociálních služeb pro těžce zrakově postižené osoby – TyfloCentra, která nyní koordinují svoji činnost v třinácti krajských zastoupeních.

TyfloCentrum o.p.s

představuje místo, kde se schází nevidomí a slabozrací lidé a nacházejí zde pomoc. Je obecně prospěšnou společností. TyfloCentrum se nachází v Brně, Olomouci, Ostravě, Plzni, Karlových Varech, Praze, Hradci Králové, Ústí nad Labem, Liberci, Pardubicích, Jihlavě. Tyflocentra nabízí služby zaměřující se na nácvik obsluhy kompenzačních pomůcek, na zpřístupnění a zpracování informací a servis s těmito pomůckami související. Dále nabízí podobné služby jako obecně prospěšné společnosti Tyfloservis. Rozdíl je v tom, že tyto služby zajišťují v dané oblasti docházkou do denního stacionáře.

Na TyfloCentrum se mohou obracet i jiné subjekty (např. školy, úřady, firmy a další), které mají v péči těžce zrakově postižené klienty.

Tyfloservis, o.p.s., terénní a ambulantní středisko sociální rehabilitace nevidomých a slabozrakých je od roku 2001 samostatnou obecně prospěšnou společností, kdy Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých zůstává zřizovatelem.

Ambulantní střediska jsou v Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Jihlavě, Karlových Varech, Liberci, Olomouci, Ostravě, Plzni, Praze, Ústí nad Labem, Zlíně.

Služby Tyfloservisu jsou určeny všem lidem starším patnácti let, u nichž došlo k oslabení nebo ztrátě zraku v pozdějším věku, nebo jsou zcela nevidomí. K dispozici jsou informace, pomůcky a systematický nácvik dovedností, které pomohou zvýšit samostatnost v každodenních činnostech. Pomáhají při výběru a získání vhodných kompenzačních pomůcek a umožňují proškolení v obsluze těchto pomůcek.

Dále poskytuje pomoc při nácviku čtení a psaní Braillova bodového písma, při nácviku vlastnoručního podpisu a psaní na kancelářském psacím stroji a klávesnici počítače. Pomáhá při reedukaci zraku, zraková terapii (užívání zraku v maximální možné míře v rámci postižení). Tyfloservis také pomáhá při nácviku sociálních dovedností (chování v různých společenských situacích a způsob kontaktu s lidmi v dopravě, v obchodech apod.)

3.4 Asociace rodičů a přátel dětí nevidomých a slabozrakých v ČR

Jedná se o sdružení rodin a blízkých zrakově postižených osob se sídlem v Praze. Rodiny si navzájem pomáhají, pořádají exkurze a výlety a spolupracují s dalšími odborníky.

Na rozvoj osobnosti zrakově postiženého jedince má systém poradenství a podpory klíčovou roli. Kromě odborné oftalmologické diagnostiky, které zjistí rozsah postižení a jeho prognózu, je důležité poradenství v oblasti socioprofesionálního rozvoje. Jedná se o cílený, dlouhodobý, na sebe navazující proces podpory a rozvoje jedince. V oblasti předškolní a školní přípravy hraje důležitou roli raná péče a síť speciálně pedagogických center, s kterými dále spolupracují výchovní poradci, školní psychologové a pedagogicko - psychologické poradny. Profesionální příprava je dále realizovaná na středních či vysokých školách. Tak jak existuje volba mezi integrovaným a speciálním vzděláváním, postižený jedinec má právo si zvolit pracovat na volném pracovním trhu, využít služeb podporovaného zaměstnávání nebo absolvovat rekvalifikační kurzy s následným pracovním uplatněním.

V oblasti dalšího poradenství, výběru pomůcek, poskytování služeb se osoby se zrakovým postižením mohou obracet převážně na nestátní neziskové organizace.

Poradenství a pomoc zrakově handicapovaným jsou sociální službou.

Sociální služby upravuje a vymezuje Zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů.

Zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci (dále jen "osoba") prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách.

Základní zásadou je dle zákona právo každé osoby v nepříznivé životní situaci na bezplatné sociální poradenství a sociální příspěvek, dle svých individuálních potřeb, aby byla zachována její lidská důstojnost.

Prováděcím předpisem je Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí veškerá ustanovení zákona o sociálních službách od 1. 1. 2008.

Ta detailně vymezuje a rozčleňuje okruh osob, kterým je sociální pomoc určena dle schopnosti osoby zvládat úkony péče o vlastní osobu a úkony soběstačnosti pro účely stanovení stupně závislosti hodnotí podle činností, které jsou pro jednotlivé úkony stanoveny v příloze č. 1 této vyhlášky. Dále pak vymezuje rozsah úkonů poskytovaných v rámci základních činností u jednotlivých sociálních služeb a za ně i maximální výši úhrad.

Poskytovatele sociálních služeb a poradenství pro zrakově postižené zaštiťuje **Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky** (dále SONS). Ta vytváří metodiky a servis k jednotlivým sociálním službám pro zrakově postižené prostřednictvím svých regionálních center **TyfloCentrum o.p.s.**

4 Tyflotechnika

Tyflotechnické pomůcky představují významnou pomoc osobám se zrakovým postižením. Mají nenahraditelné místo v procesu socializace a uplatnění těchto osob ve společnosti a jsou také důležitým ukazatelem rozvoje schopností a dovedností jedince.

Právě volba pomůcky a míra jejího využití závisí do značné míry na individualitě jednotlivce, jeho potřebách a zájmech. Tak jako je třeba ke každému jedinci a jeho potřebám přistupovat individuálně, je individuální i potřeba a výběr kompenzační pomůcky. Nedílnou součástí v procesu rozhodování o typu a vhodnosti pomůcky je poradenství. Jedinec tak má možnost se s pomůckou dostatečně seznámit, pomůcku vyzkoušet, poučit se, jak s ní zacházet. Tato kapitola má za cíl rámcově uvést jednotlivé pomůcky pro osoby se zrakovým postižením, jejich členění a využití. Prostor je věnován zejména elektronickým pomůckám, jejichž rozvoj a pokrok je velmi rychlý. Využití elektronických tyflotechnických pomůcek otvírá pro zrakově postižené nové možnosti v oblastech komunikace, vzdělávání, pracovního uplatnění. Často umožňují operace, které dříve s „běžnými“ pomůckami nebyly možné.

Tato diplomová práce má zmapovat výběr povolání zrakově postižených s ohledem na zvolenou formu vzdělávání. Daná forma vzdělávání vyžaduje různé druhy podpory a právě využití vhodných pomůcek.

„Ať již je zrakově postižený žák vzděláván na základní škole v hlavním či vedlejším proudu, potřebuje vždy určitou míru podpory při výchovně vzdělávacím procesu.

Podpora je poskytována několika formami. První z forem je dostatečné pedagogické vzdělání učitele, který zná jak správné metodiky v každém vyučovacím předmětu, tak zároveň důsledky jednotlivých stupňů a typů postižení.

Další z podpůrných forem jsou speciální kompenzační pomůcky, které by měl každý žák využívat v hodinách i při přípravě do školy“ (Růžicková, 2006, s. 61).

Keblová (2001, s. 49) uvádí, že „uplatňování speciálně pedagogických metod u zrakově postižených je nutno podpořit využíváním speciálních pomůcek“. Jejich prostřednictvím pak dle Keblové (2001) dochází při korekci a reedukaci ke zvýšení kvality vnímání a také kompenzaci poškození zrakového vnímání jedince.

„Posláním technických a kompenzačních pomůcek je především zvýšit kvalitu života, umožnit adekvátní rehabilitaci, edukaci, lokomoci, komunikaci tak, aby tyto plně uspokojily potřeby jedince“ (Vašek, 2003, s. 133).

Díky novým technologiím a jejich dobrému integrování mohou zrakově postižení zvýšit Kvalitu svého života, snáze najít pracovní a společenské uplatnění.

Tyflo technika je teoretická disciplína. Studuje otázky úpravy, navrhování, konstruování, designu, výroby, testování, reklamy - informování, marketingu, distribuce a zácvičku v užívání tyfloinženýrských služeb. Tyto služby zahrnují studium technologických a technických principů, vztahů a systémů kompenzace a reedukace (úprava narušených funkcí) zraku.

Možné dělení speciálních pomůcek uvádí např. Bubeníčková (in Jesenský, 2002, s. 230 - 231) takto:

- optické, hmatové, akustické nebo hlasové pomůcky;
- pomůcky mechanické nebo elektronické;
- jednoduché nebo náročné pomůcky;
- pomůcky hrazené zdravotní pojišťovnou, příspěvkové nebo bezpříspěvkové pomůcky;
- a podle účelu použití na pomůcky usnadňující orientaci a pohyb nevidomého (bílá hůl, vodící linie, vysílačky pro aktivaci akustických hlásicích přístrojů), dále pomůcky pro každodenní použití do domácnosti (hodinky, budíky, měřicí přístroje, ozvučené váhy, atd.) a pomůcky pro zpřístupnění a zpracování informací (diktafony, kamerové lupy, speciálně upravené osobní počítače a další).

Růžičková (2006) rozlišuje pomůcky pro nevidomé, slabozraké, se zbytky zraku a s poruchou binokulárního vidění, dále dle různých kritérií rozlišuje pomůcky moderní a klasické.

Tyflo technické pomůcky také můžeme rozdělit z různých hledisek, podle:

1. Konstrukce pomůcek:

- tyflo technické pomůcky mechanického typu,
- tyflo technické pomůcky elektrického typu.

2. Typu pomůcky:

- digitální zápisníky pro nevidomé a slabozraké,
- diktafony a hlasové digitální záznamníky,
- doplňky a náhradní potřeby k pomůckám,
- drobné pomůcky pro nevidomé a slabozraké,
- měřidla,
- přístroje pro časomíru,
- signalizační orientační a komunikační pomůcky,
- speciální psací stroje a klávesnice.

3. Určení pomůcky:

- domácnost,
- odstraňování informační bariéry,
- usnadnění orientace a komunikace,
- výuka a propagace,
- zábava a poučení.

Dále můžeme rozdělit kompenzační pomůcky podle určení pro osoby slabozraké a nevidomé.

4.1 Tyflotechnické pomůcky mechanického typu

Jedná se zejména o pomůcky pro osoby slabozraké, které např. využívají v rámci vzdělávání.

- Brýlová korekce do blízka (tzv. dioptická korekce).
- Lupy do ruky (ve stojánku) – mohou být vybaveny osvětlovacím zařízením. Umožňují zvětšení až 12 krát.
- Dalekohledové systémy – mohou být různého typu: spojka + rozptylka, pro práci do blízka i do dále, Typ spojka + spojka lze použít jen do dálky. Zvláštním typem je pak kukátko tzv. Turmon. Používá se jen pro jedno oko, kterému poskytuje silné zvětšení. Umožňují zvětšení 3 – 8 krát. Nevýhodou jsou větší rozměry těchto systémů a jejich váha a zúžení zorného pole. Využívají se hlavně při návštěvách kina, divadla, pozorování televize.

4.2 Tyflotechnické pomůcky elektrického typu

Technický vývoj vybavení pro zrakově postižené je velmi rychlý, díky počítačovému vybavení. Musí se však přihlídnout k dostupnosti těchto přístrojů pro cílové uživatele. Potřeba zvládnout obsluhu takovéto pomůcky je časově náročná, vyžaduje zvládnutí základů výpočetní techniky a informatiky. Zároveň je potřeba si uvědomit, že elektronické pomůcky se neustále modernizují a proto je dobré při jejich nákupu investovat do nejmodernějšího provedení.

Zakoupení těchto elektronických pomůcek z vlastních zdrojů je téměř nereálné. Základní kompenzační pomůcky nezbytné pro zajištění základních osobních potřeb zrakově postižených jsou hrazeny zdravotními pojišťovnami. Další z možností, jak získat je požádat o příspěvek u Odboru sociálních věcí a zdravotnictví, obecních úřadů s rozšířenou působností nebo podat žádost o grant ke zřizovateli některé z dobročinných sbírek (Bílá pastelka, Světluška apod.).

Poskytovatelem poradenství žákům se zrakovým postižením dle Vyhlášky MŠMT č.72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních je speciálně pedagogické centrum. To také dle Hamadové (2006) spolu se speciálními školami zapůjčuje pomůcky. Dle téže autorky jsou pomůcky pro žáky středních a vysokých škol získávány přes Tyfloservis, o.p.s. a TyfloCentrum, o.p.s. (počítačové vybavení), dále pomáhají střediska pomoci handicapovaným studentům při vysokých školách.

Na pořízení finančně náročné tyflotechnické pomůcky je možné žádat příspěvek. Jeho využití na konkrétní pomůcku a výši příspěvku vymezuje Vyhláška č. 182/91 Sb. ve znění pozdějších úprav, příloha č. 4, bod III.
<http://www.poradnaprouzivatele.cz/dokumenty/pravni/vyhlaska-182-1991-Sb.pdf>

4.3 Pomůcky pro osoby slabozraké

Jedná se zejména o optoelektronická nepřenosná zařízení se snímací kamerou a zobrazovací jednotkou - TV nebo LCD monitor.

Princip těchto zařízení je takový, že kamera lupy snímá předlohu a její zvětšený obraz promítá na monitor. I silně slabozraký uživatel může s textem či grafikou v tištěné nebo psané podobě běžně pracovat např. číst knihy, noviny, prohlížet mapy.

Zvětšení je typicky volitelné v rozmezí 2,5 až 50 krát (podle typu monitoru a objektivu), které je běžnými optickými pomůckami obtížně dosažitelné. Čtení může usnadňovat pohyblivý čtecí stolek, který též poskytuje pracovní prostor pod kamerou např. pro psaní, kreslení, luštění křížovek či drobnou manuální práci.

Tato zařízení jsou konstruována zcela ergonomicky - ovládací panel je součástí čtecího stolu, takže ruce při čtení není třeba téměř přemísťovat. Lupy mívají automatické zaostřování a zvětšení, jas i kontrast se nastavují elektronicky pouze stiskem tlačítka - přístroj tak mohou snadno ovládat i uživatelé se zhoršenou pohybovou koordinací.

TV lupy disponují i více režimy prohlížení - předlohu je možné číst nebo prohlížet na pohyblivém čtecím stolek. Jednoduchým úkonem si uživatel nastaví potřebné zvětšení a zvolí režim prohlížení: kontrastní pozitivní nebo negativní režim pro práci s textem, fotorežim pro prohlížení obrázků v plných barvách (pod barevnou lupou) resp. v šedé škále (pod černobílou lupou).

Další funkce (světelné ukazovátko, umělé zabarvování písma a papíru, vodící linky a čtecí okno) jsou k dispozici na přídatném modulu, který je možné zakoupit jako doplňkové vybavení.

O optoelektronických pomůckách nejlépe poradí v krajských střediscích společnosti **Tyfloervis, o.p.s.**, kde pomůcky předvedou a poradí, jak je získat. Firmy, které se danou kategorií pomůcek zabývají:

Galop s.r.o. - Optron, Prisma, TVi od Ash Technologies, Andromeda

Spektra v.d.n. - Twinkle a Traveller od firmy Tieman, Prisma, TVi od Ash Technologies

Novinkou posledních let na poli elektronických pomůcek je malá kamerová ruční lupa s LCD obrazovkou firmy SAGITTA, která dodává lupy a pomůcky pro slabozraké (<<http://www.sagitta-brno.cz>>).

Existují také digitální zvětšovací televizní lupy pro slabozraké. Základem těchto zařízení je počítač vybavený softwarovou digitální zvětšovací lupou, která slabozrakému zpřístupňuje prostředí počítače a získané texty tím, že vše zobrazované na monitoru počítače zvětšuje dle uživatelem nastaveného zvětšení.

Televizní lupy se jako i ostatní kompenzační pomůcky se dle Hamadové (20006) liší způsobem provedení dle výrobce např. Elvos, Galop, Proxima, Spektra aj., možností osvětlení a dalšími funkcemi - např. možnost zvetšení, nastavení kontrastu, černobílý či barevný obraz popř. nastavení barevné kombinace a jasu barev, úpravy textu výřezem (okénkem, rámečkem) apod. Vyrábí se také lupa s možností připojení do videovstupu běžného televizoru.

4.4 Pomůcky digitalizovaného typu nepřenosné

Základem je vždy osobní počítač (hardware) vybavený příslušným speciálním softwarem, který umožňuje zrakově postiženému práci s tímto zařízením, umožňuje mu zcela samostatně číst pomocí hlasového či hmatového výstupu nebo zvětšovacího programu běžně tištěné texty jako knihy a noviny, učebnice či skripta. Tento speciální software pro zrakově postižené takto handicapovanému také zpřístupňuje téměř celé prostředí počítače.

Díky novým technologiím a jejich dobrému integrování mohou zrakově postižení zvýšit Kvalitu svého života, snáze najít pracovní a společenské uplatnění.

Obsluha osobního počítače se speciálně vyvinutými softwarovými programy je dle Ludíkové (in Müller a kol., 2001) práce, která vyžaduje soustředění, přesnost a odborné vedení. Uvádí, že mezi nejrozšířenější patří produkty výrobců Elvos, s.r.o., a SPEKTRA, v.d.n.

4.4.1 Digitální čtecí zařízení pro nevidomé

Jedná se zejména o tzv. odečítače obrazovky, které buď prostřednictvím hlasu, nebo prostřednictvím přidavného zařízení - braillového zobrazovače - zpřístupňují nevidomému informace zobrazované na monitoru počítače.

Hlasové výstupy jsou nejdůležitějším speciálním softwarem, který zpřístupňuje zrakově postiženému práci s počítačem, jsou tzv. screenreadery - odečítače obrazovky, které pak prostřednictvím hlasového syntetizéru nevidomému zpřístupňují prostředí počítače.

Odečítače obrazovky produkuje několik firem na našem trhu (viz níže). Každá má vlastní program, který umožňuje uživateli zvolit si individuálně funkce, upravit barvu pozadí, textu, typ prohlížení.

Braillské zobrazovače jsou to externí zařízení, která se nejčastěji prostřednictvím USB připojují k počítači a zobrazují jinak hlasem čtené informace v braillově písmu na svém terminálu. Hlasová syntéza pak může být klidně vypnuta nebo nemusí být v počítači vůbec přítomna. Vhodné jsou zejména pro rychlejší a kvalitnější studium cizích jazyků (odlišnost zvukové od psané podoby jazyka). Tyto braillské řádky mohou používat zrakově postižené osoby, které již ovládají čtení braillova písma. Braillské terminály (tzv. braillské řádky) jsou např. z produkce firem TSI, ALVA, Freedom, Scientific.

Počítač ještě většinou vybaven dalším speciálním softwarem, který je určen pro rozpoznávání textů pořízených nejčastěji scannerem, který bývá další součástí celého zařízení. Speciální programy dokáží rozpoznat scannerem pořízený tištěný text a screenreader prostřednictvím hlasového výstupu tyto texty zpřístupní. OCR (Optical Character Recognition) je komerční program určen pro optické rozpoznání tištěného textu (převod do digitální podoby, kterou jsou schopny zpřístupnit výše uvedené programy).

Tyto počítačové sestavy je možné doplnit o další periferní zařízení, jako je běžná inkoustová či laserová tiskárna, braillská tiskárna (např. Jatraň, Index Everest) nebo speciální tiskárna reliéfních obrázků - fuser.

4.4.2 Pomůcky digitalizovaného typu přenosné

Prvními zástupci přenosných osobních elektronických zápisníků pro zrakově postižené jsou přenosné verze osobních počítačů pro nevidomé a pro slabozraké. Jejich základem je notebook, který je vybaven speciálním softwarem zpřístupňujícím prostředí počítače zrakově postiženému, tedy hlasové výstupy, braillské řádky a softwarové lupy. Tato zařízení neobsahují speciální software určený pro rozpoznávání textů, nedisponují ani přídatným zařízením pro jejich získání (scanner). Nejedná o digitální čtecí zařízení.

Tato přenosná zařízení si nejčastěji pořizují zrakově postižení žáci 2. stupně základních škol, studenti středních a vysokých škol, ale také dospělí zrakově postižení, kteří taková mobilní zařízení potřebují pro výkon své práce.

Dalším typem přenosných osobních elektronických zápisníků pro zrakově postižené jsou zařízení speciálně vyrobená pro zrakově postižené. Jde o zařízení, která jsou určena jenom zrakově postiženým, pro intaktní veřejnost jsou zejména vzhledem ke své konstrukci prakticky nepoužitelné. Jde o zařízení, která pro zápis informací používají braillovou klávesnici, která je součástí zařízení. Ta nemají žádné zobrazovací zařízení, výstup je uživateli zprostředkován syntetickým hlasovým výstupem.

Jedná se zejména o výrobky australské firmy Robotron (EUREKA A4, ARIA – zápisníky s braillovým vstupem a hlasovým výstupem pro nevidomé), které ve spolupráci s výrobcí a dovozci této techniky do ČR zajišťuje její servis firma PAR, spol. s r. o. <http://www.par-sro.cz/tyflotechnika.php>

Firmy, které dodávají celé spektrum těchto pomůcek:

- ACE Design, s.r.o. <http://www.acedesign.cz/>
- Adaptech, s.r.o. <http://www.adaptech.cz/>
- Galop, s.r.o. <http://www.galop.cz/>
- Spektra, v.d.n. <http://www.spektravox.cz/>

Přehledné základní členění kompenzačních pomůcek pro zrakově postižené včetně firem působících na našem trhu uvádí společnost SONS ČR <http://www.sons.cz/pomucky.php>

4.5 Ostatní pomůcky

Pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb

Pomůckami pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb jsou zejména akustické orientační majáčky ovládané dálkově pomocí ruční vysílačky nebo vysílačky zabudované v holi, ozvučení přechodů pro chodce, vodící linie a signální pásy, ozvučení vozidel MHD, dálkové otevírání dveří metra.

Časoměrné pomůcky, indikátory a měřicí přístroje s hlasovým výstupem

Indikátor světla, měřič krevního cukru s hlasovým výstupem, hodinky, budíky, mluvící váhy, teploměry, drobné mechanické pomůcky např. mincovník, indikátor hladiny.

Pomůcky umožňující zápis nebo záznam informací

Pichtovy psací stroje, magnetofony a diktafony, kalkulačtor se zvětšeným zobrazením nebo hlasovým výstupem, speciální rýsovací soupravy (kufřík).

Kompenzační pomůcky mohou zrakově postižení získat:

- koupí ve specializovaných prodejnách Tyflopomůcek
- na lékařský předpis (bílá hole, indikátor hladiny, indikátor světla, měřič krevní glukózy s hlasovým výstupem, teploměr lékařský česky mluvící)
- na příspěvek sociálního odboru obcí s rozšířenou působností dle bydliště žadatele.

Odbornými poradními místy jsou krajská střediska společnosti **Tyfloservis, o.p.s.**, která mají také širokou nabídku těchto pomůcek.

4.6 Další neoptické pomůcky

Jsou nezbytnou součástí zrakové stimulace, speciální přípravy psaní a čtení bodového písma, další práce s kompenzačními pomůckami. Jedná se o např. stolky se sklopnou deskou, nasvícením, testy a učebnice se zvětšeným písmem, kolíčkové písanky, učebnice v bodovém písmu, tabule, fixy se silnou stopou, sešity A4 se zvýrazněným širším linkováním, zvětšené texty, zvýrazňovací folie, čtecí okénka, reliéfní mapy, kreslenky, použití bezpatkového písma vhodné velikosti, kontrast textu a podkladu a kvalitního papíru pro tisk atp.

Tyflotechnické pomůcky pomáhají při reedukaci a kompenzaci schopností osob se zrakovým postižením. Pomůcky využívané zrakově postiženými můžeme dělit dle různých kritérií. Jejich využití je individuální. Osoby se zrakovým postižením se při jejich správném použití mohou vyrovnat intaktní populaci.

Díky rychlému pokroku, moderním technologiím se kvalita života zrakově postižených a jejich pracovní uplatnění neustále zvyšuje.

Působení tyflotechniky může představovat i určitá rizika, kdy při nepřiměřeném přečeňování nebo jednostranným působením může docházet k nežádoucímu omezování rozvoje osobnosti zrakově postiženého.

O vhodnosti a použitelnosti pomůcek je možné se informovat ve střediscích společnosti Tyfloservis, o. p. s.

II PRAKTICKÁ ČÁST

Úspěšný výběr povolání je předpokladem pro začlenění jedince do společnosti, důležitým nástrojem kterak prožívat a řídit svůj život a nejinak je tomu i u osob s postižením.

5 Cíle výzkumu

V našem výzkumu jsme se zaměřili na středoškolské studenty se zrakovým postižením. Konkrétně jsme se zaměřili na typ studia, užívané pomůcky ve vyučování v kontextu s budoucími vyhlídkami respondentů na profesní uplatnění.

Výzkum měl přinést poznatky o tom, zda existuje rozdíl při výběru povolání a užívané tyflotechnice mezi středoškolskými ZP studenty středních škol a středních škol pro zrakově postižené a zda ovlivňuje studenty používaná tyflotechnika jejich budoucí profesní orientaci.

Cílem této diplomové práce je zjistit, zda existují rozdíly v přístupu zrakově postižených k výběru povolání dle stupně zrakové vady.

6 Stanovení pracovních hypotéz

Výzkumné problémy jsme zformulovali do podoby otázek v dotazníku, určeném studujícím se zrakovým postižením na všech typech středních škol v ČR.

Na základě našich předpokladů, studia dostupné literatury a názorů odborníků stanovily následující pracovní hypotézy:

H1: Domníváme se, že nevidomí studenti budou při výuce používat technické pomůcky častěji než studenti slabozrací.

H2: Domníváme se zároveň, že bude existovat rozdíl ve výběru dalšího uplatnění, podle stupně postižení a zároveň předpokládáme, že studenti a žáci slabozrací budou po ukončení střední školy chtít nastoupit do zaměstnání častěji než žáci nevidomí.

7 Metodologie výzkumu, konstrukce dotazníků

Výzkum byl zaměřen na středoškolské studenty se zrakovým postižením, kteří navštěvují v České republice školy pro žáky a studenty se zrakovým postižením nebo jsou integrováni na středních školách.

Pro získání potřebných poznatků jsme zvolily diagnostickou metodu dotazníků, která umožňuje písemnou formou a anonymně získat odpovědi od velkého počtu respondentů. Aby byl zajištěn standardní přístup, je potřeba přesného stanovení a formulace otázek. S tím souvisí i dodržení přesných podmínek při vyplňování dotazníků.

Dotazník byl sestaven ze 14 otázek na základě studia odborné literatury. Otázky byly položeny tak, aby poskytovaly co nejjednodušší možnost odpovědi a současně dovolily projevení individuality každého respondenta. Z toho důvodu byl u některých otázek poskytnut výběr z možností, jinde byl ponechán prostor pro iniciativu dotazovaného. Byla ponechána možnost více odpovědí.

K dotazníkům byl připraven i průvodní dopis, který žádal respondenty o vyplnění a informoval je o účelech výzkumu.

Formálně bylo sestaveno několik variant dotazníků, aby respektovaly stupeň postižení respondentů. Z toho důvodu bylo důležité i vizuální uspořádání dotazníků: v černotiskové podobě se standardní úpravou písma, ve zvětšené černotiskové podobě a v elektronické podobě. Část dotazníků byla připravena i v hmatovém písmu, ale po dohodě s kontaktovanými pracovníky škol byly dotazníky vyhodnocovány postiženými studenty a pedagogy ve dvojici či přímo v elektronické podobě.

U všech variant byla zachována anonymita respondentů na základě Zákona o ochraně osobních údajů. Respondenti o tom byli informováni v průvodním dopise.

Pravdivost našich pracovních hypotéz se měla díky dotazníkům potvrdit či vyvrátit těmito otázkami:

Odpovědi respondentů na otázku 8. a 9. měly potvrdit či vyvrátit hypotézu č. 1.

Použití otázek č. 3. a 11. mělo potvrdit či vyvrátit hypotézu č. 2 o existenci rozdílů při výběru dalšího uplatnění v rámci stupně postižení.

8 Organizace výzkumu

Během měsíce listopadu byl vypracován dotazník týkající se výběru povolání, současného studia a používaných pomůcek pro zrakově postižené studenty na středních školách.

Záměrem bylo oslovit co nejvíce respondentů, kteří spadají do této kategorie, ať už studují integrovaně nebo na škole určené rámcovým plánem pro vzdělávání žáků a studentů se zrakovým postižením (dále jen speciální škola).

Po sestavení průvodního dopisu jsme kontaktovaly jednotlivá Speciálněpedagogická centra pro zrakově postižené i Speciálněpedagogická centra mající v klientele osoby s kombinovaným postižením s prosbou o spolupráci a přeposlání dotazníků jejich klientům, případně zpětnou reakci a požadavek na úpravu formy dotazníku individuálně vhodnou pro typ zrakového postižení.

Současné byly kontaktovány rovněž Střední školy pro zrakově postižené v České republice:

- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro zrakově postižené, Brno,
- Gymnázium, Obchodní akademie a Obchodní škola pro zrakově postižené v Praze,
- Obchodní akademie pro zrakově postižené při Obchodní akademii v Opavě,
- Konzervatoř a ladičská škola Jana Deyla v Praze,
- Střední odborné učiliště A.Klara v Praze.

Pokud jednotliví oslovení projeví zájem o spolupráci, byli dále kontaktováni telefonicky, či emailem a byly dohodnuty konkrétní podmínky spolupráce.

9 Charakteristika zkoumaného vzorku

Většina z oslovených institucí zareagovala rychle. Ne všechna SPC měla ve své klientele středoškolské studenty, zejména mezi SPC pro kombinované vady nebyl ani jeden splňující věkový požadavek a zrakový handicap.

Ze Speciálněpedagogických center pro zrakově postižené, která splňovala středoškolskou klientelu a jejichž pracovníci mi byli ochotni dotazníky předat byla: SPC pro zrakově postižené v Českých Budějovicích, Plzni, Liberci, Hradci králové, Brně a Litvli.

Z oslovených středních škol pro zrakově postižené zareagovala po delší době Střední škola, základní škola a mateřská škola pro zrakově postižené, Brno. Ta přislíbila distribuci a vyplnění dotazníků pomocí svých třídních učitelů. Dále se nám ozvalo Střední odborné učiliště A. Klara v Praze a přislíbilo předání dotazníků svým studentům.

K získání dostatečného počtu respondentů jsme využily i osobních kontaktů a známostí.

Do konce měsíce ledna jsme obdržely celkem 57 navrácených a vyplněných dotazníků.

10 Zpracování získaných informací

Výzkumu se zúčastnilo 57 respondentů, studentů středních škol integrovaných i studujících školy speciálně určené pro zrakově postižené. Do zpracování byly zahrnuty odpovědi žáků 9 tříd zŠ prof. V. Vejdovského z Litovle.

Příchozí odpovědi byly průběžně tříděny podle zvolené formy vzdělávání, ročníku studia a stupně zrakové vady a postupně zpracovány na počítači.

Byly akceptovány i dotazníky, ve kterých nebyly vyplněny všechny odpovědi, proto se celkový počet odpovědí na jednotlivé otázky rozchází. U výsledků jednotlivých otázek je toto zmíněno.

Prezentace výsledků výzkumného šetření formou grafů byla vyhotovena v programu Microsoft Excel v systému Microsoft Windows XP Professional.

Při organizaci výzkumu jsme narazily i na nečekané komplikace při nedostatku nevidomých středoškolských studentů, klientů SPC. Současně kromě problematiky získání vhodných respondentů spatřuji obtíž v jimi a kontaktovanými pracovníky SPC a škol často zmiňované zatíženosti podobnými výzkumy. Vícekrát při komunikaci s jednotlivými institucemi jsme narazily na odpovědi, že obdobných dotazníků chodí hodně a klienti (studenti) již nechtějí opakovaně odpovídat.

Na druhou stranu spousta respondentů s navráceným dotazníkem poslala i dopis, že na dotazník odpovídají právě kvůli zajímavosti jeho otázek

11 Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Odpovědi u jednotlivých otázek byly zpracovány do tabulek a z nich pro lepší vizuální představu do grafů s legendami. U vybraných otázek byl dodatečně zpracován i přehled odpovědí (množství počtu voleb z nabídnutých možností) v rámci stupně zrakové vady, které respondenti uváděli.

Jednotlivé otázky byly sestaveny do okruhů, které mapovaly: osobní údaje respondenta, současné studium a jeho formu, používané pomůcky při studiu, zájmy a záliby, představu budoucnosti a ztotožnění se s ní.

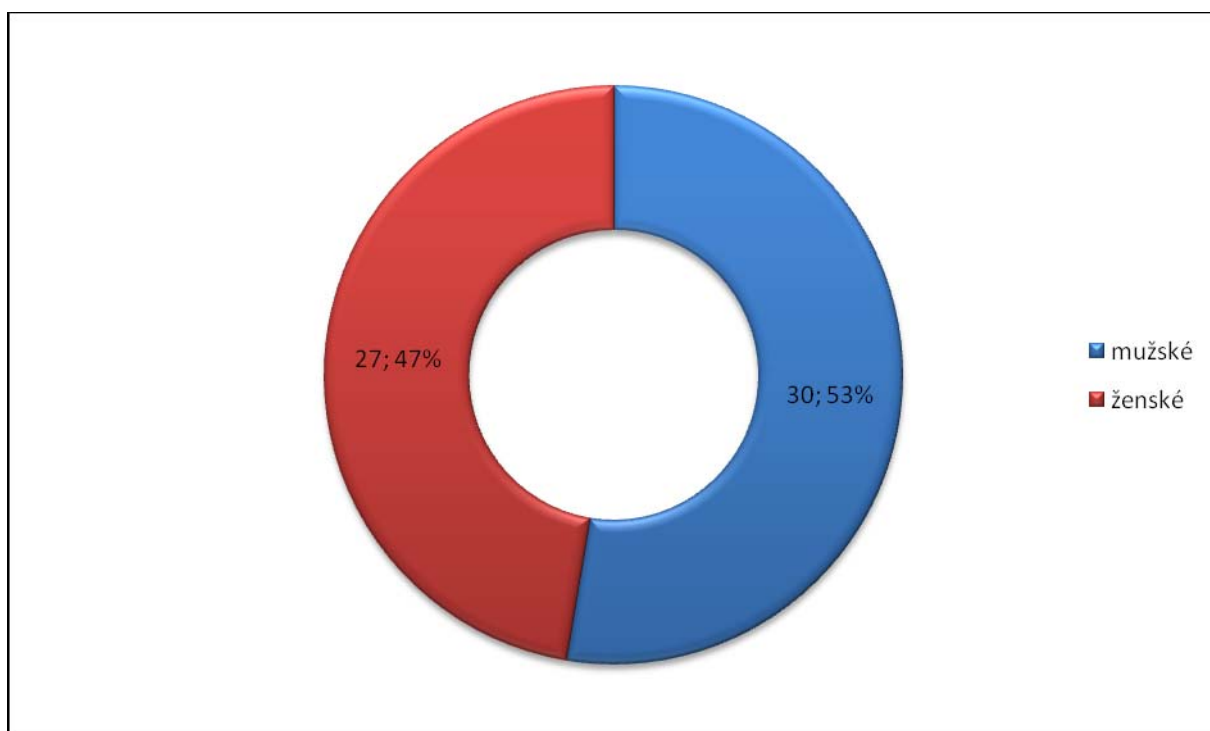
Otázka číslo 1 zjišťovala pohlaví respondentů, abych zjistila poměr zastoupení odpovídajících mužů a žen. Pro zjednodušení byl nabídnut výběr z možností.

Z analýzy odpovědí bylo zjištěno, že z celkového vzorku 57 odpovídajících je 30 mužů a 27 žen. Pro přehlednost nahlédneme do tabulky a na kruhový diagram.

Tabulka 1 – Poměr pohlaví respondentů

Mužské	30
Ženské	27
Celkem	57

Graf 1 – Poměr pohlaví respondentů

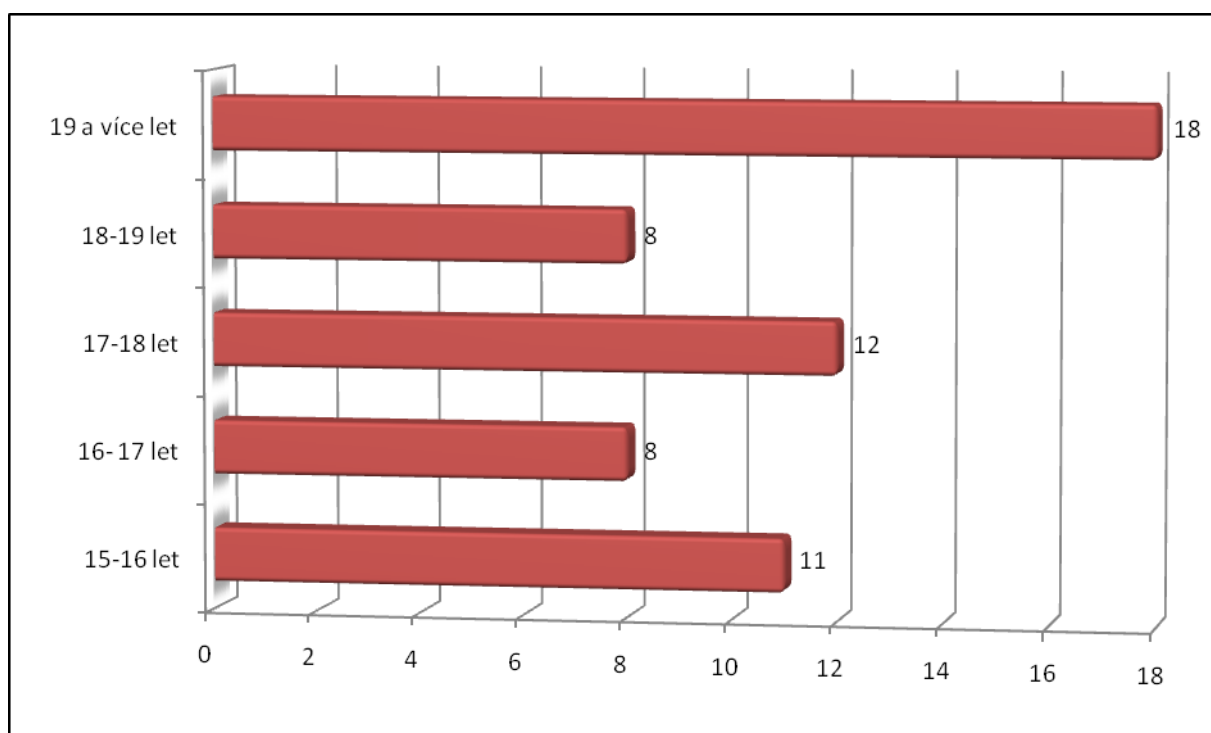
Ze znázorněného je patrné, že počet mužů a žen ve zkoumaném vzorku byl téměř stejný, dá se tedy předpokládat, že odpovědi následujících otázek jsou zastoupeny rovnoměrně mužským i ženským názorem.

Otázka číslo 2 měla respondenty rozřadit dle nabízeného věkového rozhraní. Byl zde předpoklad, že středoškolští studenti mají 15 a více let. Odpovědi měli poskytnout věkové zastoupení ve zkoumaném vzorku, které jsme pro přehlednost zpracovali do tabulky a sloupcového grafu.

Tabulka 2 – Věk respondentů

15 - 16 let	11
16 - 17 let	8
17 - 18 let	12
18 - 19 let	8
19 a více let	18
Celkem	57

Graf 2 – Věk respondentů

Zjištěné věkové zastoupení je tedy následující: respondentů mezi 15 a 16 lety se výzkumu zúčastnilo jedenáct, věkové rozhraní mezi 16 a 17 lety splňovalo osm studentů, dvanáct studentů z výzkumného vzorku mělo mezi 17 tím a 18 tím rokem, rozmezí mezi 18 a 19 let mělo osm respondentů a největší bylo zastoupení osmnácti respondentů s věkem nad 19 let.

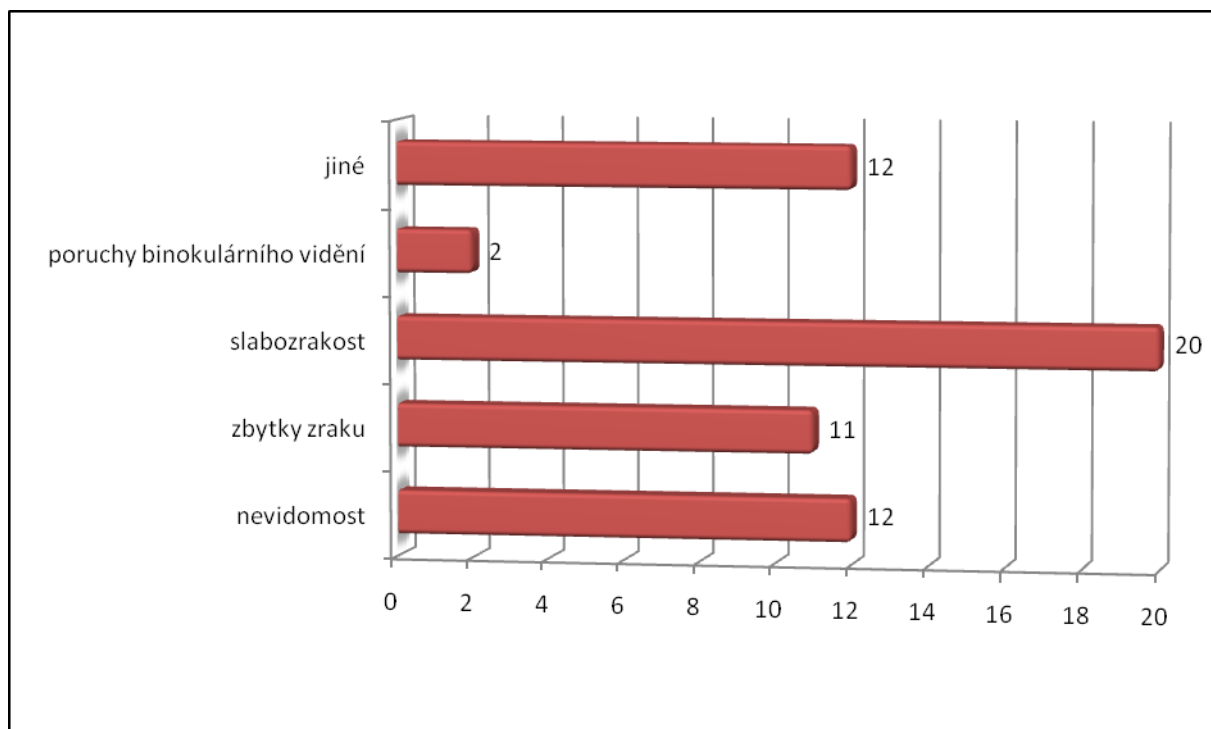
Otázka číslo 3 byla zaměřena na stupeň zrakové vady. Respondentům byl nabídnut výběr z možností viz. následující tabulka.

Tabulka 3 – Stupeň zrakové vady

Nevidomost	12
zbytky zraku	11
Slabozrakost	20
Poruchy binokulárního vidění	2
Jiné	12
Celkem	57

Dle zařazení každého tazatele jsme vytvořili pro lepší vizuální představu i graf:

Graf 3 – Stupeň zrakové vady

Do výzkumného šetření se zařadilo celkového počtu 57 respondentů mezi nevidomé 12 zúčastněných, mezi osoby se zbytky zraku 11 odpovídajících, jako slabozraké se označilo 20 studentů, poruchou binokulárního vidění trpí 2 respondenti. Do kategorie jiné než výše zmíněné se zařadilo 12 respondentů. Z těchto dále specifikovalo své problémy 10 studentů: jako kombinované postižení (3 respondenti), poškození sítnice (1 respondent), krátkozrakost (4 respondenti), dalekozrakost (2 respondenti).

Dle našeho názoru osoby v této kategorii spíše patří do stupně slabozrakých, přesto jsme respektovaly jejich volbu a nechaly zařazení dle jejich rozhodnutí.

Otázkou číslo 4 bylo mapováno současné středoškolské studium respondentů s ohledem na zvolenou formu vzdělávání (integrace/ škola pro zrakově postižené). Dříve zmiňovaní studenti 9. tříd byli dotazováni na jejich budoucí volbu středoškolského studia.

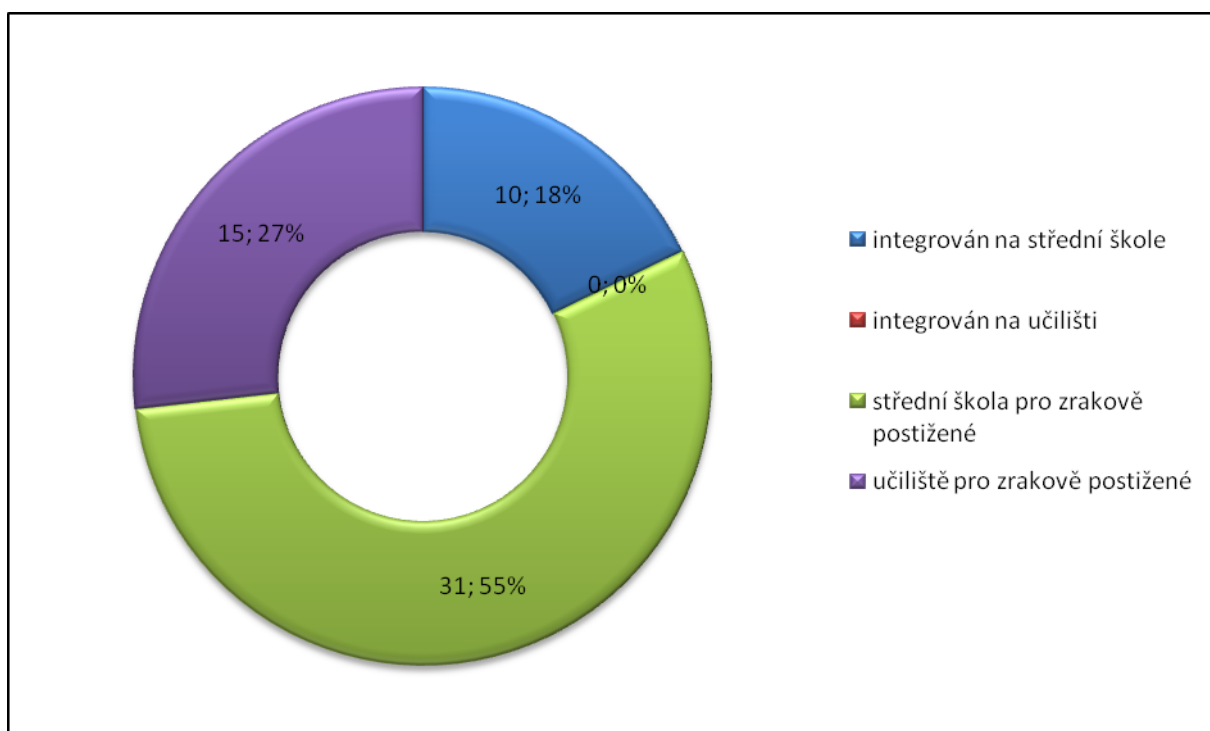
Jeden z respondentů neuvedl žádnou z nabízených možností, proto je celkový počet odpovídajících u této otázky ponížen na 56.

Z nabízených možností si respondenti volili dle následujícího grafu a tabulky.

Tabulka 4 – Současné středoškolské studium

	Integrovan na		SŠ pro zrakově postižené	OU pro zrakově postižené
	SŠ	OU		
Nevidomí	4	0	4	4
Zbytky zraku	3	0	5	2
Slabozrací	0	0	12	8
Poruchy binokulárního vidění	0	0	1	1
Jiné	3	0	9	0
Celkem	10	0	31	15

Graf 4 – Současné středoškolské studium

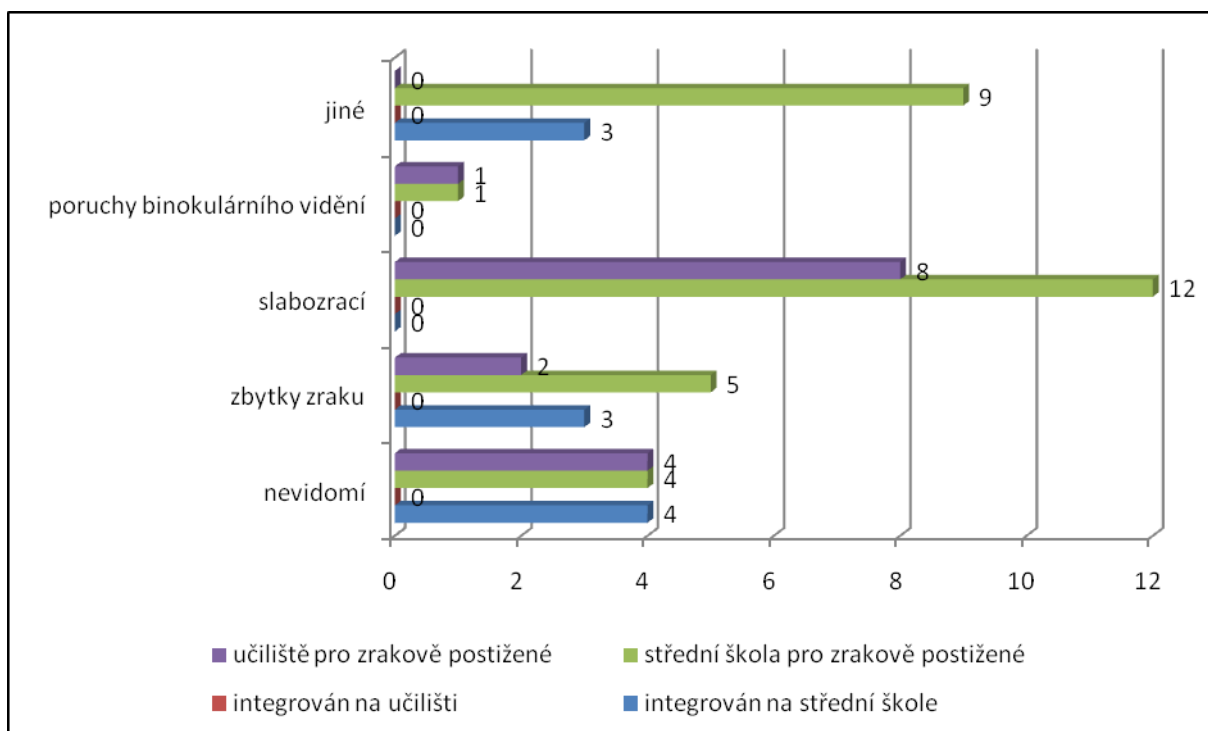

Celkový poměr integrovaných studentů (na středních školách i učilištích) je nižší (10 respondentů) než celkový počet studentů škol určených pro zrakově postižené (46 respondentů). To je dáno i do značné míry tím, že Střední škola, základní škola, a mateřská škola pro zrakově postižené, Brno dodala nejvíce vyplněných dotazníků.

Dále nám připadalo zajímavé vytvořit přehled současného středoškolského studia ve vztahu k uvedenému stupni zrakové vady jednotlivých odpovídajících.

Ze zjištěných odpovědí vyplynula předchozí tabulka, kterou jsme převedly do grafu.

Graf 5 - Poměr typu studia dle zrakové vady

Ve vzorku 12 nevidomých studentů jsou 4 integrovaní na střední škole, ani jeden respondent nestuduje integrovaně učiliště. Rovnoměrně po čtyřech nevidomých studentech navštěvuje střední školu a učiliště pro zrakově postižené.

Mezi respondenty se zbytky zraku (11) se nacházel zmíněný jeden, který své studium opomněl uvést. Další tři uvedli, že jsou integrováni na středních školách, 5 studentů uvedlo střední školu pro zrakově postižené a dva učiliště. Rovněž zde v této skupině nebyl ani jeden odpovídající integrován na učilišti.

Skupina 20 slabozrakých respondentů nebyla studenty integrovanými. Ve 12 případech studovali střední školu pro zrakově postižené, 8 z respondentů pak učiliště pro zrakově postižené.

Jeden ze studentů s uvedenou poruchou binokulárního vidění navštěvoval střední školu pro zrakově postižené, druhý byl studentem učiliště pro zrakově postižené.

Tři respondenti, kteří se zařadili mezi jiná postižení (celkem 12 odpovídajících) je integrováno na středních školách a 9 respondentů studuje některou ze středních škol pro zrakově postižené.

Shrnutím uvedeného zjistíme že integrovaní studenti středních škol ze zkoumaného vzorku (10) spadali do kategorie nevidomí, zbytky zraku a jiný stupeň postižení.

Zajímavostí je, že ani jeden respondent není integrován na učilišti. Myslíme si, že osoby s postižením dávají při více praktických oborech přednost školám určeným pro daný typ postižení.

Mezi velkou skupinou studentů středních škol pro zrakově postižené (31) se nacházejí všechny kategorie postižení.

Respondenti studující učiliště pro zrakově postižené (15) se zařadili mezi uváděné kategorie a nevyužili možnost jiného stupně postižení.

Otázka číslo 5 zjišťovala ročník, ve kterém se studenti v době výzkumu nacházeli. I v tomto případě jsme zjištěné odpovědi diferencovaly dle uvedeného stupně postižení. A sestavily do tabulky:

Tabulka 5 – Ročník studia

	9. třída ZŠ	I. ročník SŠ	II. ročník SŠ	III. ročník SŠ	IV. ročník SŠ
Nevidomí	1	4	3	0	4
Zbytky zraku	2	4	2	2	1
Slabozrací	3	4	9	3	1
Poruchy binokulárního vidění	0	2	0	0	0
Jiné	2	7	1	1	1
Celkem	8	21	21	6	7

Z ní vyplývá, že z celkového počtu 8 studentů devátých tříd je 1 nevidomý, 2 se zbytky zraku, 3 slabozrací a 2 spadají do kategorie jiné zrakové postižení.

První ročník střední školy navštěvovalo nejvíce odpovídajících. Z počtu 21 studentů se zrakovým postižením mělo nevidomost - 4 studenti, zbytky zraku - 4 studenti, slabozrakost - 4 studenti. Oba dva respondenti s poruchou binokulárního vidění se nacházeli právě v prvním ročníku studia. Zbývajících 7 studentů se zařadilo mezi jiná zraková postižení.

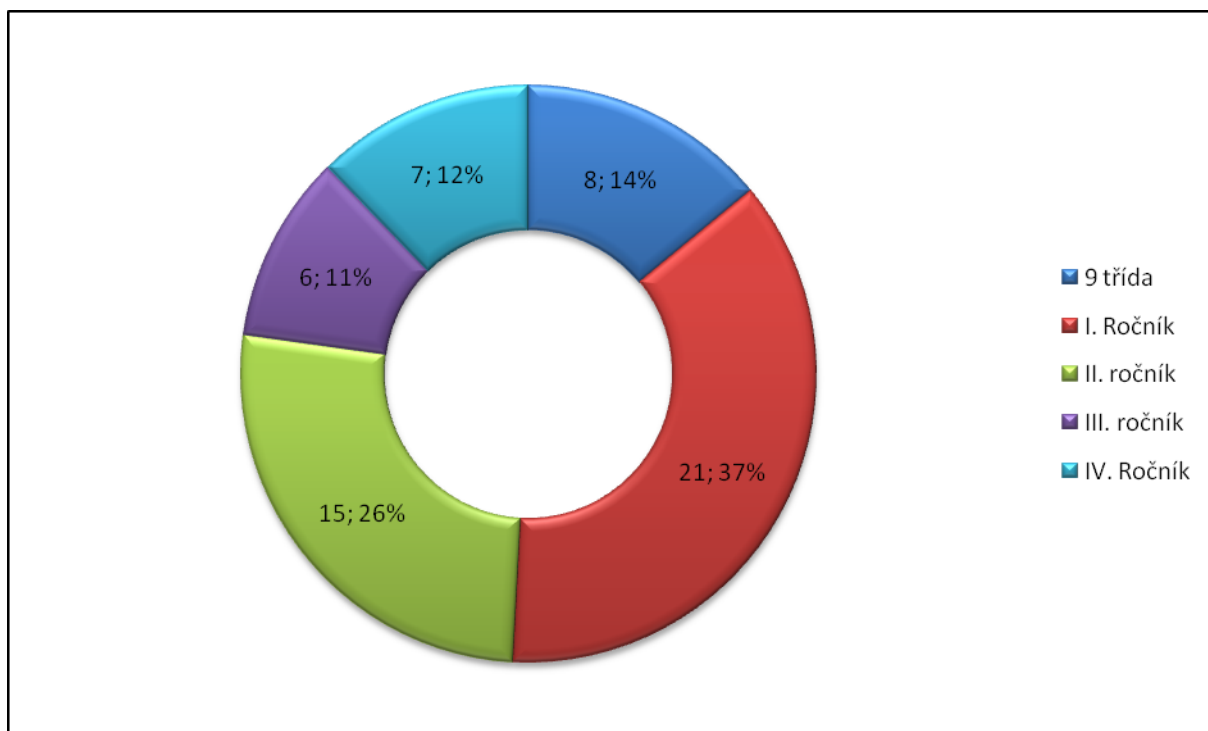
Mezi studenty druhých ročníků byli v době výzkumu 3 nevidomí, 2 se zbytky zraku, 9 slabozrakých a jeden student s jinou zrakovou vadou.

V třetím ročníku se ze zkoumaného vzorku nenacházel ani jeden nevidomý student. Studenti se zbytky zraku tvořili 2 respondenti, slabozrací byli 3 odpovídající. Jeden respondent z celkového počtu 6 studentů v třetím ročníku uvedl jinou zrakovou vadu.

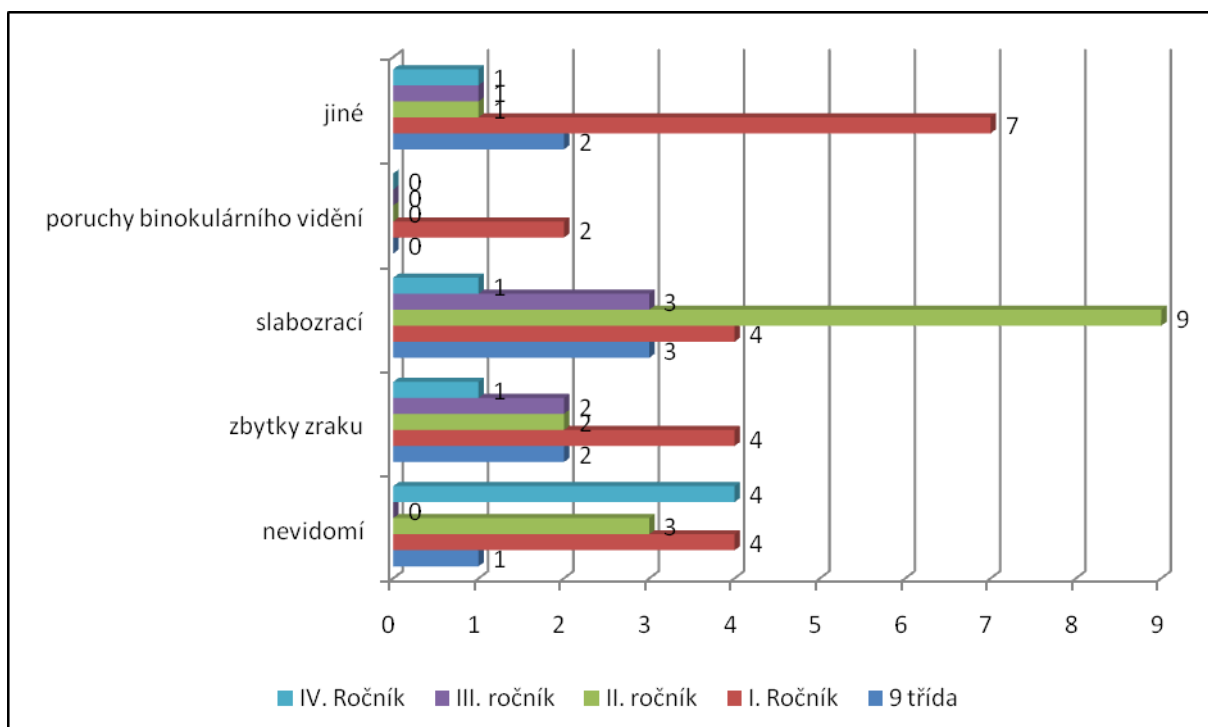
Poslední čtvrtý ročník navštěvovalo v době výzkumu 7 z respondentů: 4 uvedli nevidomost a po jednom studentovi byl zastoupen stupeň: zbytky zraku, slabozrakost a jiné zrakové postižení.

Pro vizuální přehlednost byl z předešlé tabulky vytvořen i kruhový diagram, který počet respondentů v jednotlivých ročnících studia mapuje procentuálně a současně i sloupcový graf, na kterém zastoupení studentů v jednotlivých ročnících studia s rozlišením stupně zrakové vady.

Graf 6 – Ročník studia

Graf 7 - Poměr zastoupení v jednotlivých ročnících SŠ - dle zrakové vady

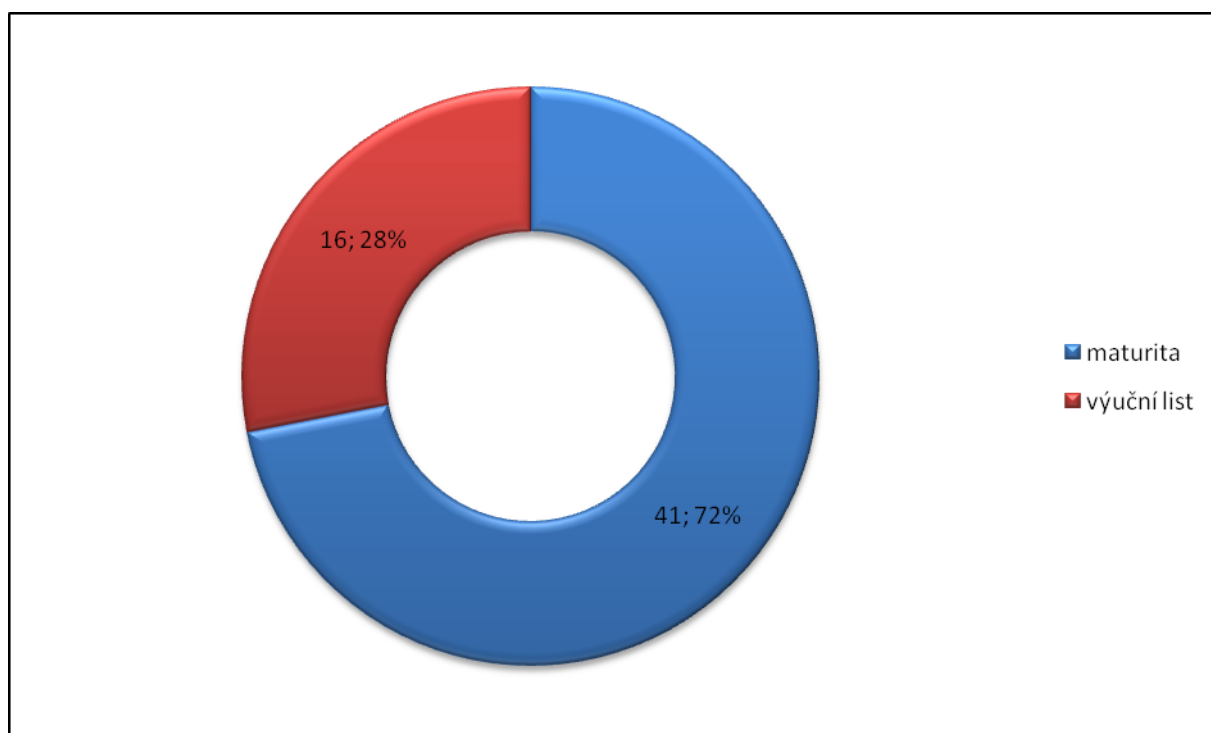

Otázkou číslo 6 mělo být dovršeno zjišťování stávajícího studia respondentů, výběrem z možností ukončení studia maturitní zkouškou nebo výučním listem. Při jejím pokládání byl předpoklad, že odpovědi budou mít souvislost s budoucími aktivitami respondentů.

Tabulka 6 – Způsob ukončení studia

	maturita	výuční list
Nevidomí	8	4
Zbytky zraku	8	3
Slabozrací	13	7
Poruchy binokulárního vidění	1	1
Jiné	11	1
Celkem	41	16

Graf 8 – Způsob ukončení studia

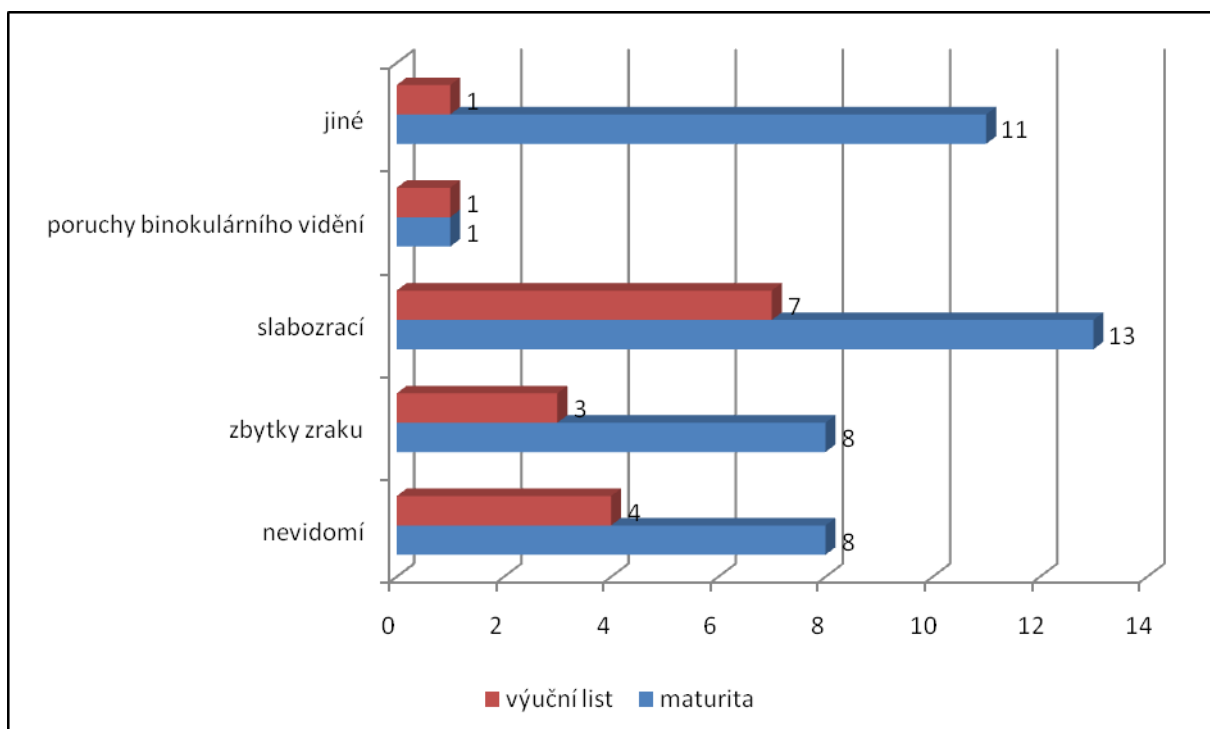

Graf 9 - Poměr ukončení studia - dle zrakové vady

Maturitní zkouškou předpokládalo ukončit své studium 41 respondentů, 16 respondentů mělo získat po zdárném ukončení studia výuční list.

Blíže, ve vztahu k jednotlivým stupňům zrakových vad jsou získané informace sestaveny v předcházející tabulce.

Z této tabulky byl zpracován graf, aby bylo možné lépe porovnat ukončení studia i dle stupně postižení.

Z předchozího tabulkového a grafického znázornění je patrné, že majoritní část respondentů ukončí středoškolské studium složením maturitní zkoušky. U největší ze skupin dle stupně zrakové vady slabozrakých je to 13 respondentů, zbývajících 7 slabozrakých získá výuční list. Ze skupiny jiných postižení je poměr v ukončení studia maturitou či výučním listem markantní (11:1). Osm nevidomých ukončí studium maturitou, čtyři výučním listem. Studenti se zbytky zraku budou skládat maturitní zkoušku v 8 případech a jen 3 respondenti získají výuční list. Rovnoměrné je pak zastoupení v kategorii poruch binokulárního vidění: 1 maturující student a 1 student s výučním listem.

Interpretované výsledky odráží jednak fakt, většina respondentů (41) studuje střední školu, kde je předpoklad ukončení studia maturitní zkouškou. Zbývajících

15 respondentů na učilištích pro zrakově postižené a jeden respondent, který předcházející otázku neodpověděl dává dohromady 16 studentů ve výučním oboru.

Následující série otázek měla za úkol zjistit studijní zájmy respondentů, preferované pomůcky při výuce a jejich mimoškolní aktivity.

Otázka číslo 7 zjišťovala právě studijní preference odpovídajících.

Byla položena mimo jiné také proto, že ve většině případů studenti mají v oblíbě předměty, které souvisí s jejich zájmy. Ty také často upřednostňují a mají nemalý vliv při výběru dalšího studia či pracovním uplatnění.

K poskytnutému výběru ze tří možností byl u přírodovědných, humanitních oborů uveden příklad jednotlivých předmětů pro snadnější identifikaci. Třetí možností byly hodiny praktické výuky.

Někteří z respondentů označili za oblíbené oba obory současně, proto počet odpovědí nekoresponduje s celkovým počtem získaných dotazníků. Jeden z respondentů se zbytky zraku napsal, že ho nic z uvedených možností nebaví, jeden respondent z kategorie jiných postižení na otázku neodpověděl.

Opět nám přišlo důležité jednotlivé preference roztrždit dle stupně zrakové vady viz následující tabulka.

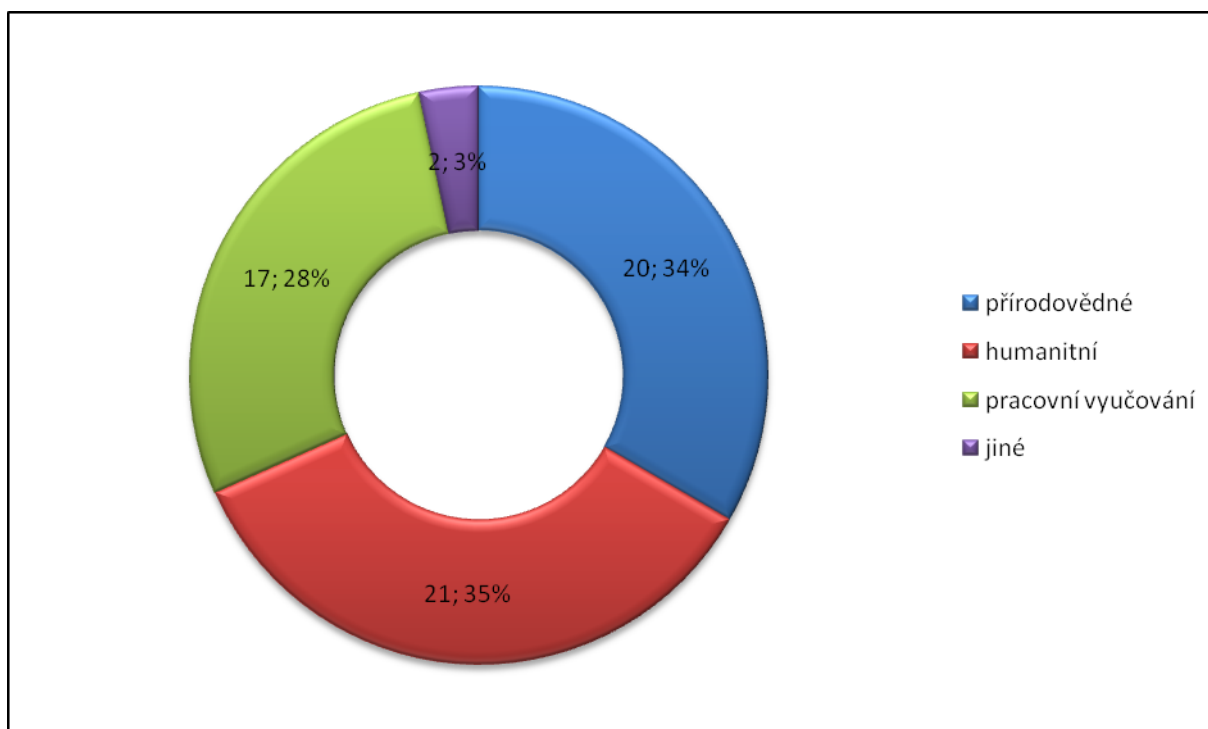
Tabulka 7 – Studijní preference – oblíbenost studijních oborů

	přírodovědné	humanitní	pracovní vyučování	jiné
Nevidomí	3	8	3	0
Zbytky zraku	3	1	6	1
Slabozrací	4	10	7	0
Poruchy binokulárního vidění	0	1	1	0
Jiné	10	1	0	1
Celkem	20	21	17	2

Překvapující pro nás bylo zjištění, že preference oblíbených předmětů jsou tak vyrovnané. Přírodovědné zaměření uvedlo 21 respondentů a téměř stejný počet (20) uvedl oblíbenost humanitních předmětů. Pro praktické vyučování se rozhodlo 17 respondentů.

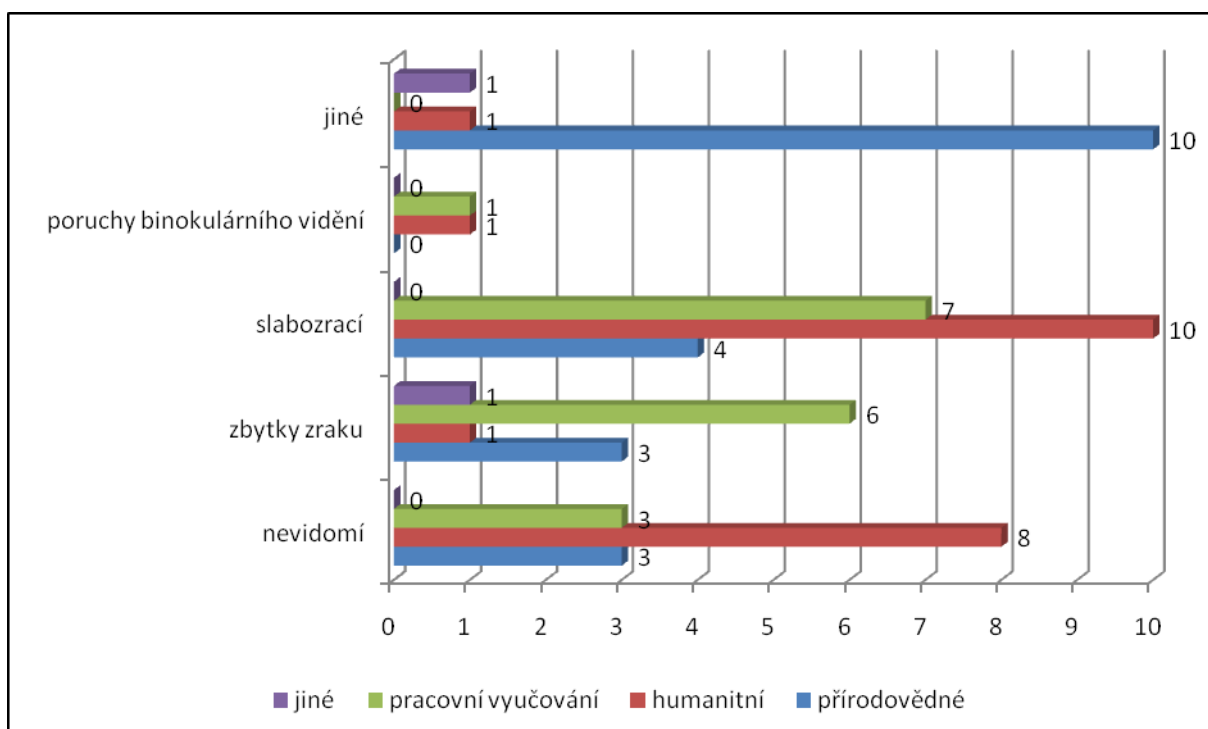
Celkové množství preferencí studijních oborů je patrné i z kruhového diagramu:

Graf 10 – Studijní preference – oblíbenost studijních oborů

Následuje sloupkový graf, který znázorňuje volby studentů dle zrakového postižení.

Graf 11 - Poměr oblíbenosti studijních oborů - dle zrakové vady

Otázka číslo 8 se dotazovala na způsob záznamu výkladu z vyučovacích hodin. U formulace této otázky byl předpoklad, že studenti se zrakovým postižením jsou z důvodu zrakového postižení nuceni využívat k zápisu předneseného učiva adekvátních pomůcek dle stupně zrakové vady.

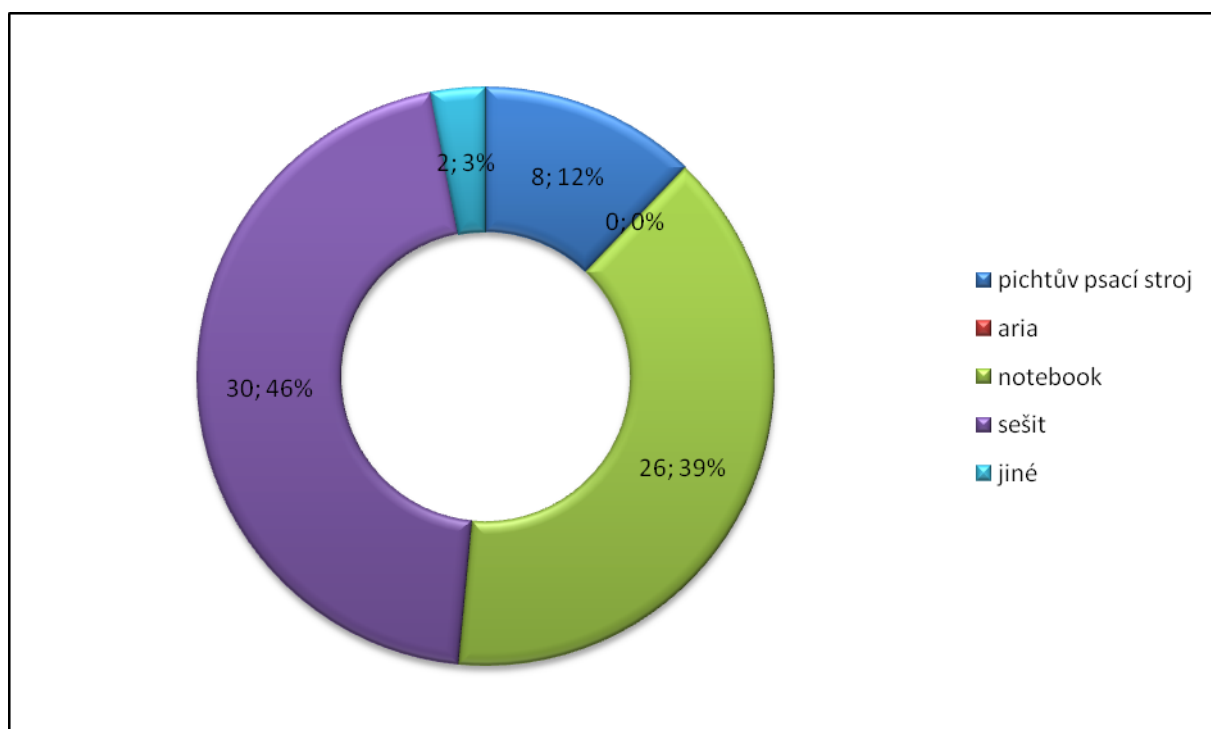
Mezi v literatuře nejběžnější uváděné způsoby patří zápis pomocí pichtova psacího stroje, arie, notebooku s hlasovým výstupem či brazilským řádkem. Dále je u např. studentů slabozrakých uváděno využívání speciálních sešitů se zvětšenými linkami, do kterých zapisují fixem apod.

Respondenti si při zodpovídání této otázky volili právě z těchto možností. Množství celkového počtu voleb u každé z nabízených možností znázorňuje následující tabulka a graf.

Tabulka 8 – Pomůcky užívané při zápisu vyučování

	pichtův psací stroj	aria	notebook	sešit	jiné
Celkem	8	0	26	30	2

Graf 12 – Pomůcky užívané při zápisu vyučování

Nejčastěji pro zápis z vyučování je dle předchozího znázornění užíván sešit a notebook. V odpovědích respondentů se objevil zápis do sešitů 26 krát, do notebooku 30 krát. Pichtův psací stroj k zápisu probrané látky využívá jen 8 respondentů. Zápis pomocí arie ne zvolil ani jeden respondent. Dva studenti využili jinou možnost, konkrétně uvedli, že užívají stolní počítač s programem Winmonitor a braillovský řádek.

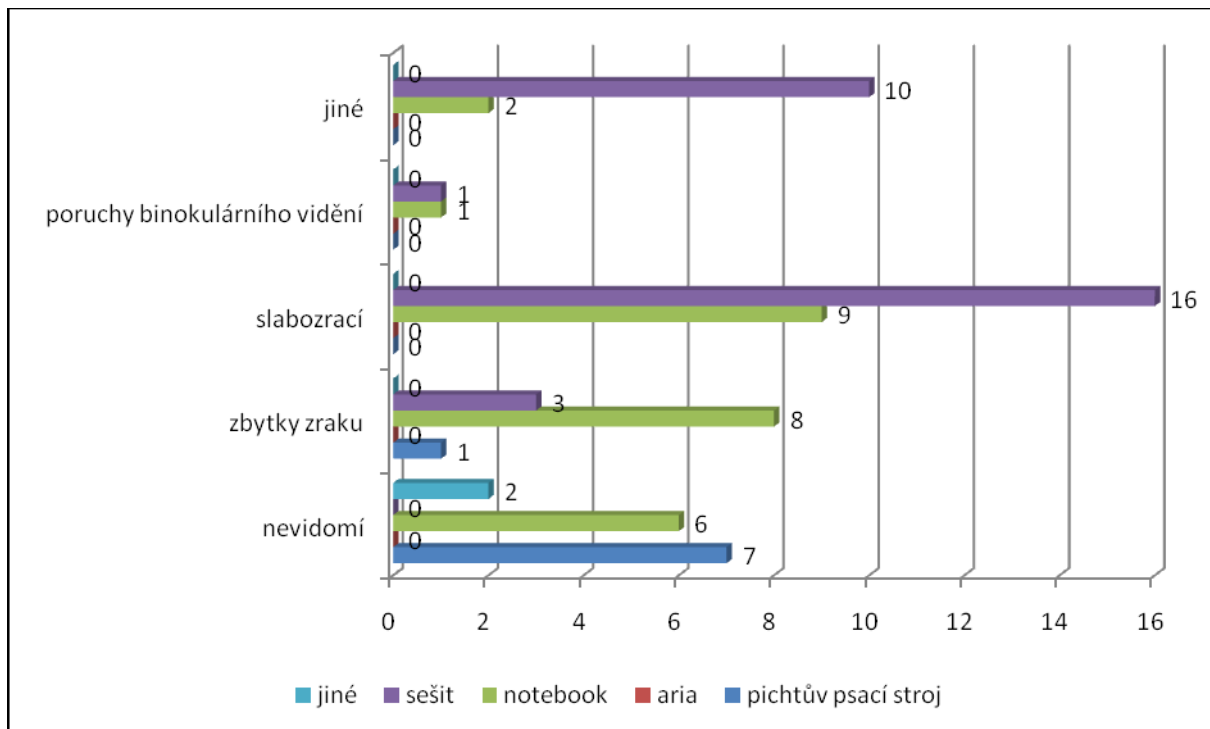
Při vyhodnocování odpovědí na tuto otázku jsme zjistili, že studenti, v závislosti na stupni postižení, často využívají více způsobů zápisu, což se projevilo v zatržení více než jedné z možností.

Pro doložení tohoto zjištění předkládám následující tabulku užitých způsobů zápisu v rámci jednotlivých stupňů zrakové vady zpracovanou dále do grafu.

Tabulka 9 – Pomůcky užívané při zápisu vyučování

	pichtův psací stroj	aria	notebook	sešit	jiné
Nevidomí	7	0	6	0	2
Zbytky zraku	1	0	8	3	0
Slabozrací	0	0	9	16	0
Poruchy binokulárního vidění	0	0	1	1	0
Jiné	0	0	2	10	0
Celkem	8	0	26	30	2

Graf 13 - Poměr pomůcek užívaných při zápisu vyučování - dle zrakové vady

Z předcházejícího jasně vyplývá, že nevidomí studenti upřednostňují zápis pomocí pichtova psacího stroje a notebooku eventuálně stolního PC. To je způsobeno tím, že pomocí pichtova psacího stroje se dají zapisovat předměty typu např. matematika chemie apod. Všechny ostatní předměty je možno zapisovat pomocí počítačové techniky.

Obdobná situace nastává u slabozrakých studentů, kteří využívají kombinaci upravených sešitů a notebooku.

Nepoužívání arií si vysvětlujeme notebooky již překonanou technologií.

Otázka číslo 9 byla doplňující k dotazu předchozímu a poskytovala respondentům volný prostor pro vypsání dalších, v hodinách užívaných pomůcek. Z toho důvodu nebyly nabídnuty možnosti k výběru.

Dovednost používat pomůcky pomáhá studentům s postižením zvládat deficity způsobené tímto handicapem.

V odpovědích se nejčastěji uváděnou pomůckou stal fix (u desíti respondentů) a lupa (9 odpovědí respondentů). Uvedené je ovlivněno skutečností, že nejvíce respondentů patří do kategorie studentů slabozrakých.

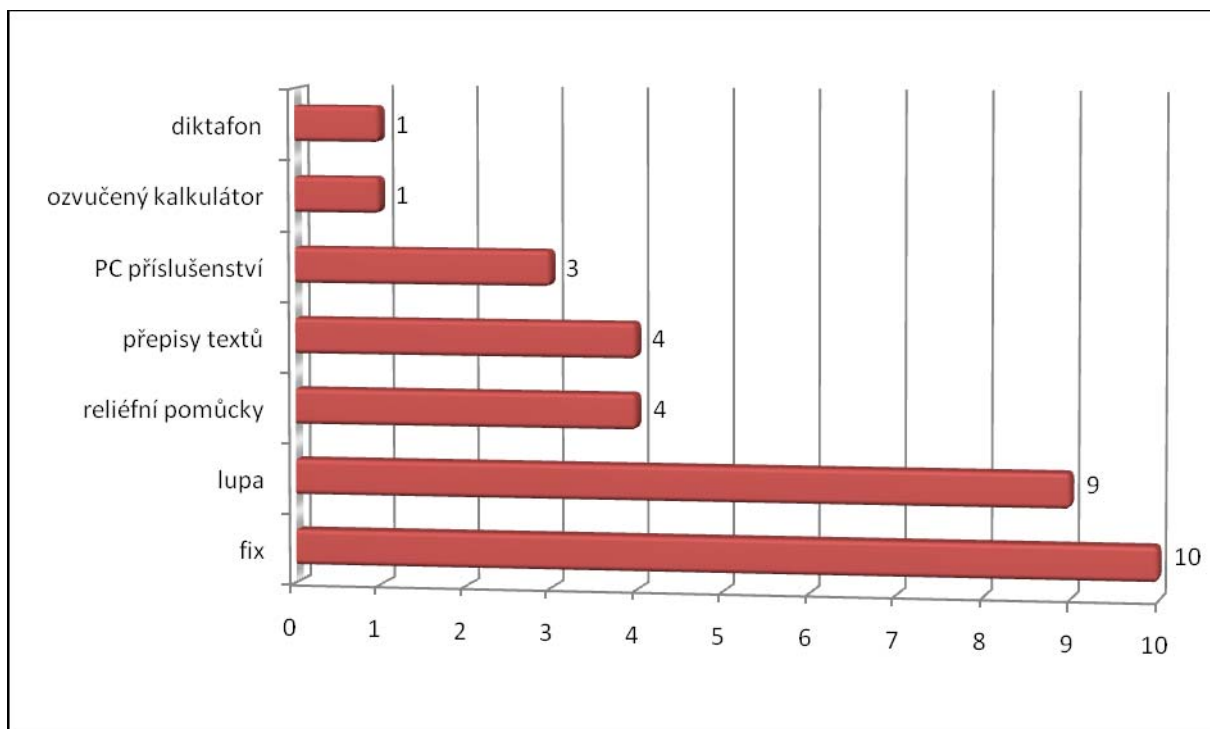
Mezi dalšími pomůckami při výuce respondenti uváděli reliéfní mapy, geometrické obrazce a rýsovací soupravy (4 krát), přepisy textů do bodového písma (4 krát), příslušenství k notebooku nebo PC - sluchátka, flashdisky...(3 krát), jeden z respondentů zmínil užívání ozvučený kalkulátor a rovněž jeden student používal při výuce diktafon.

Pro vizuální přehlednost jsme získané údaje z následující tabulky zpracovaly do grafické podoby.

Tabulka 10 – Ostatní užívané pomůcky

Fix	10
Lupa	9
Reliéfní pomůcky	4
Přepisy textů	4
PC příslušenství	3
Ozvučený kalkulátor	1
Diktafon	1

Graf 14 – Ostatní užívané pomůcky

Otázka číslo 10 byla rovněž bez možnosti výběru odpovědi. Zjišťovala záliby a volnočasové aktivity respondentů.

Záliby a zájmy odrážejí osobnostní charakteristiky jedince, umožňují mu uspokojit potřeby a mají vliv na volby nejen profesního uplatnění.

Jelikož se vyhledávané záliby často promítají také do oblíbenosti vyučovacích předmětů, souvisí tato otázka s předcházejícím dotazem na preferenci humanitního, přírodovědného či pracovního zaměření vyučování.

Dotaz na záliby respondentů byl položen tak, aby v odpovědích poskytoval prostor pro individuální, ničím neomezené vyjádření odpovídajících.

Respondenti tedy mohli a uváděli velké množství různorodých aktivit. Variace odpovědí uváděných zálib nás vedla k jejich rozřazení do kategorií. Jejichž přehled znázorňuje tato tabulka:

Tabulka 11 – Záliby a volnočasové aktivity

Sportovní aktivity	41
Hudba	23
Technika	23
Četba	16
Příroda	16
Rukodělné aktivity	8
Jiné	12

V odpovědích respondentů jednoznačně figurovaly aktivní i pasivní sportovní záliby – tanec, bruslení, fotbal, jízda na kole, hokej, lyžování, posilování. Ty se objevily v dotazníku 41 krát a dokladují, že i zrakově postižení jedinci rádi využívají fyzických aktivit k trávení volného času.

Další nečastěji uváděnou kategorií byla hudba. Respondenti ji rádi poslouchají, často sami hrají na hudební nástroj (nejčastěji uváděn klavír) nebo se věnují zpěvu. Odpovědi spadající do tohoto zařazení se vyskytovaly 23 krát.

Do technické kategorie jsme zařadily odpovědi respondentů, které baví práce a hra na počítači, auta, letadla... vyskytující se v odpovědích rovněž 23 krát.

Další skupinou byli respondenti uvádějící četbu jako oblíbenou zálibu v 16 případech.

Respondentů se zálibami v přírodě, zvířatech...bylo ve zkoumaném vzorku 16.

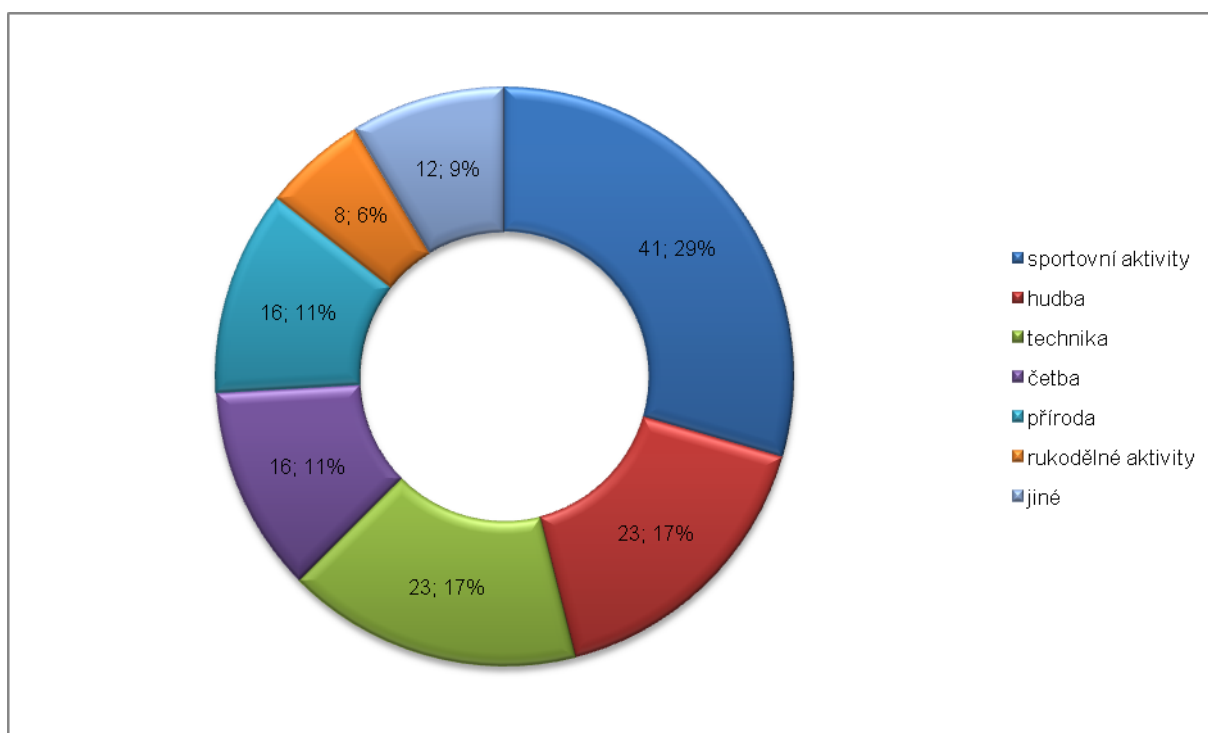
Pod kategorií rukodělné jsme zařadily respondenty se zálibou v keramice, vaření, módě apod. uváděné v osmi případech.

Do kategorie jiné (12 krát) jsme umístily jinam nezařazené odpovědi s malou četností např. stolní hry, televize, učení a zajímavý počet 6 respondentů, kteří uvedli, že jejich zálibou jsou jedinci opačného pohlaví.

Jednotlivé interpretované kategorie z tabulky názorně dokladuje tento graf:

.

Graf 15 – Záliby a volnočasové aktivity

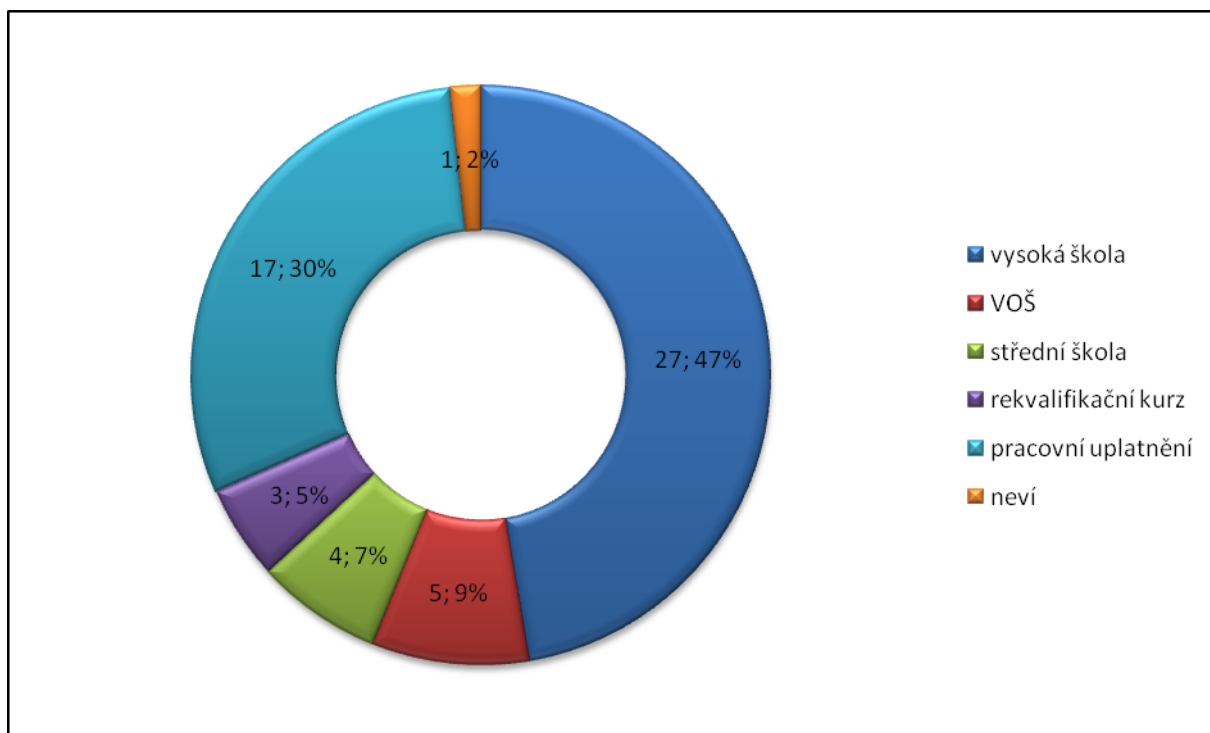
Poslední pasáží dotazníků byl uveden okruh otázek, které měly potvrdit a dále rozvinout předchozí zjištění. Zabývaly se budoucími plány respondentů a faktory které jejich volby ovlivňují.

Otázka číslo 11 byla rozčleněna do dvou úrovní. Dotazovala se respondentů na jejich přání budoucího uplatnění. V první úrovni odpovídající vybrali z možností pokračování ve studiu a zaměstnáním.

V případě výběru dalšího studia měli respondenti v druhé fázi upřesnit jeho podobu dle nabízených možností – studium vysoké školy, vyšší odborné školy, střední školy nebo pokračování v rekvalifikačním kurzu.

Procentuální poměr respondentů rozhodnutých pro další studium a pracovní uplatnění znázorňuje následující zobrazení pomocí kruhového diagramu:

Graf 16 – Výběr dalšího studia/uplatnění

Počet odpovídajících rozhodnutých si po ukončení středoškolského stupně vzdělání najít pracovní uplatnění bylo ve zkoumaném vzorku 17.

Zbýlých 40 respondentů by rádo pokračovalo v některé z dalších možností vzdělávání, jehož konkrétní podobu znázorňuje předchozí kruhový diagram.

Poměr studentů rozhodnutých pokračovat v dalším studiu je v tomto případě vyšší. Dle mého názoru je to způsobeno tím, že ve zkoumaném vzorku je jen 15 respondentů studujících učiliště, po jehož uplatnění je předpoklad v pokračování

pracovním uplatnění vyšší, než v případě studia na střední škole. Získaný výsledek počtu studentů, kteří budou po ukončení studia hledat zaměstnání pak s počtem respondentů studujících učiliště téměř koresponduje.

Z dalších zjištěných informací a dle předchozího kruhového diagramu pak vyplývá, že další studium na vysoké škole zvolilo 27 odpovídajících a na vyšší odborné škole 5 osob.

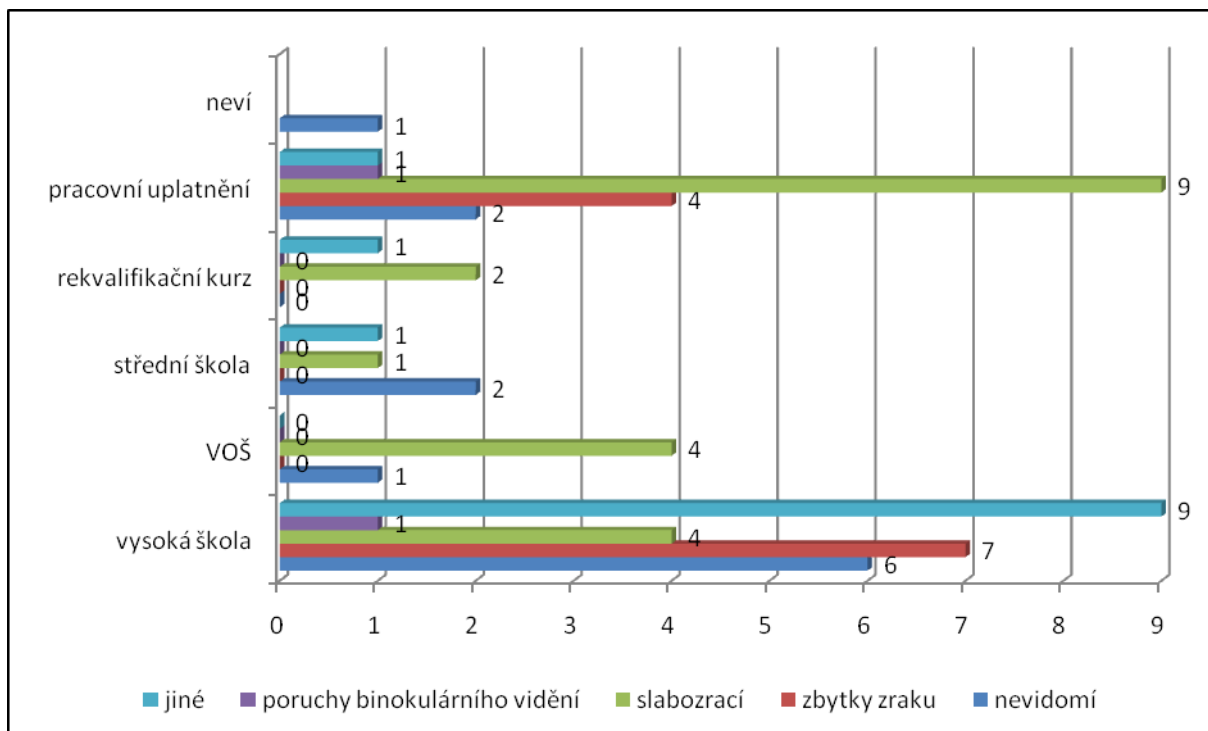
Ve studiu střední školy by rádi pokračovali 4 z odpovídajících. Další vzdělání pomocí rekvalifikačního kurzu chtějí získat 3 z respondentů. Jeden respondent zatřhl možnost dalšího studia, ale dále jej nespecifikoval.

U této otázky nám přišlo důležité konfrontovat získané odpovědi respondentů se stupněm postižení, který uvedli. Získané údaje jsme zpracovali do tabulky a následně pro lepší vizuální přehlednost do grafu.

Tabulka 12 – Výběr dalšího studia/uplatnění

	VŠ	VOŠ	SŠ	rekvalifikace	zaměstnání	neví
Nevidomí	6	1	2	0	2	1
Zbytky zraku	7	0	0	0	4	0
Slabozrací	4	4	1	2	9	0
Poruchy binokulárního vidění	1	0	0	0	1	0
Jiné	9	0	1	1	1	0
Celkem	27	5	4	3	17	1

Graf 17 - Poměr výběru dalšího studia/uplatnění - dle zrakové vady

Ze znázorněného vyplývá, že skupina nevidomých studentů by ráda pokračovala studiem vysoké školy v 6 případech. Studium vyšší odborné školy vybral 1 nevidomý respondent. Střední školu by dále rádi studovali dva odpovídající. Do této kategorie patří i zmíněný jeden respondent z blíže neurčeným studiem. Nástup do pracovního poměru předpokládají 2 nevidomí.

U osob se zbytky zraku ve výsledcích setkáváme pouze se dvěma odpověďmi, což je zajímavé. Sedm z nich by rádo studovalo a to pouze vysokou školu, zatímco zbylí 4 respondenti by rádi nastoupili do zaměstnání.

U největší skupiny respondentů se zrakovým postižením, osob slabozrakých, pracovní uplatnění zvolilo 9 odpovídajících, studium VŠ a VOŠ rovnoměrně po čtyřech respondentech. Volbu studia střední školy uvedl 1 respondent a další pokračování v rekvalifikačním kurzu zvolili 2 studující.

Zastoupení osob s poruchou binokulárního vidění je nízké, proto z vybraných odpovědí nemůžeme stanovit objektivní závěry. Jeden respondent zvolil studium VŠ, druhý by rád pokračoval nástupem do zaměstnání.

Převážná skupina osob s uvedeným jiným stupněm postižení by ráda v devíti případech studovala vysokou školu, jeden respondent školu střední. Rovněž po jednom respondentovi získaly možnosti rekvalifikačního kurzu a pracovního uplatnění.

Otázka číslo 12 rozšiřovala zvolenou odpověď z předchozí otázky o faktory ovlivňující respondentovu volbu. Cílem tedy bylo zjistit určující kritéria, která mají vliv na rozhodnutí v pokračování dalšího studia či pracovním uplatnění.

Studenti se zrakovým postižením mají o budoucím uplatnění často zkreslenou představu. Díky vizuálnímu handicapu je pro ně získání představy reálného světa pracovních možností obtížné a jsou ve výběru uplatnění postižením značně omezeni.

Respondenti měli nabídnout výběr z možností a také prostor pro vypsání jiného kritéria, kterým se při plánech své budoucnosti řídili. Současně nebyl počet voleb u každého respondenta omezen. Z toho důvodu neodpovídá celkové množství voleb přiřazených jednotlivým možnostem počtu respondentů.

Výsledky této otázky znázorňuje tato tabulka:

Tabulka 13 - Kritéria ovlivňující rozhodování při výběru dalšího studia/uplatnění

Zrakové postižení	22
Blízkost bydliště	10
Zajímavost oboru	36
Rodinná tradice	2
Jiné	5

Nejčastěji uváděným určujícím kritériem při volbě dalšího uplatnění byla respondenty uváděna zajímavost oboru, které dali 36 hlasů. Toto zjištění svědčí o cílevědomosti a pragmatičnosti v úvahách o budoucí profesi.

Druhým respektovaným faktorem bylo dle 22 vyjádření odpovídajících studentů omezení vyplývající z podstaty zrakového postižení.

Třetí největší počet voleb dostalo kritérium blízkosti místa bydliště.

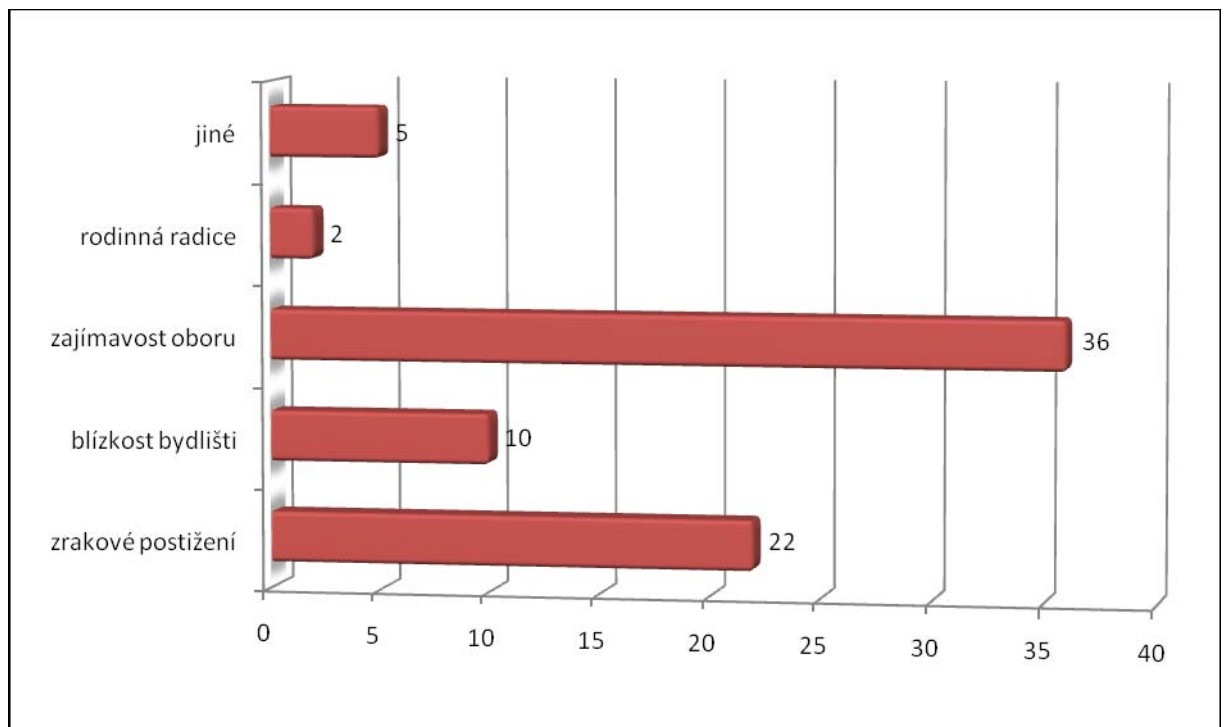
Zjištěné informace ukazují, že se osoby zrakovým postižením cítí být limitovány ve výběru dalšího uplatnění a hledají jej v blízkosti místa bydliště.

Z dalších nabízených možností se budou rodinnou tradicí respondenti řídit ve dvou případech.

V počtu 5 voleb se objevila možnost jiného určujícího kritéria, které dále dva z odpovídajících specifikovali jako možnost cestovat a poznávat jiné země.

Interpretované údaje z tabulky pak vizuálně doplňuje tento graf:

Graf 18 – Kritéria ovlivňující rozhodování při výběru dalšího studia/uplatnění

Otázka číslo 13 se respondentů dotazovala, zda jimi v otázce 11 uvedená možnost dalšího uplatnění odpovídá jejich zálibám. Výběr možností byl omezen pouze kladnou a zápornou volbou.

Uspokojení potřeby záliby ve zvoleném oboru je jedním z předpokladů úspěšného pracovního uplatnění.

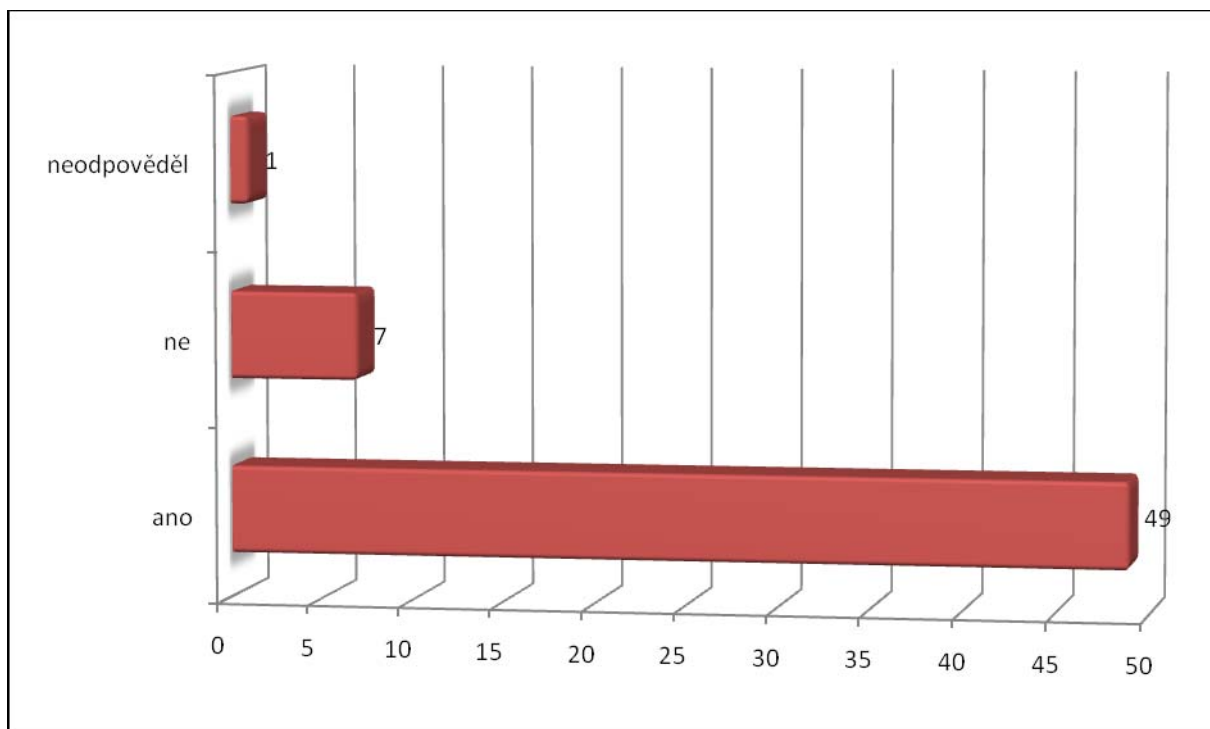
Je potřeba si uvědomit, že zrakové postižení je pro jedince omezující a jej často odkazuje na jinou možnost volby, než by si postižený skutečně přál.

Z 57 získaných odpovědí na tuto otázku jeden respondent neuvedl odpověď. Vybraný obor odpovídá zálibám u 49 respondentů. Bohužel 7 odpovídajících zvolilo zápornou možnost. Celkový pohled na situaci ukazuje následující sloupcový graf.

Tabulka 14 - Výběr oboru v závislosti na zálibách

Ano	49
Ne	7
Neodpověděl (a)	1
Celkem	57

Graf 19 – Výběr oboru v závislosti na zálibách

Překvapilo nás, že takto procenty vyjádřeno je osmina záporných odpovědí poměrně velkou částí. Vztaheno k celé populaci zrakově postižených a uplatnění ve společnosti se tedy u každého osmého jedince nenaplní zvoleným povoláním jeho záliby.

Otázka číslo 14 byla v dotazníku závěrečná a měla přímou návaznost na dva předcházející dotazy.

Studenti se zrakovým postižením při výběru budoucího uplatnění hledají radu a doporučení. Při výběru povolání jsou omezeni postižením samotným, z něj plynoucími menšími nabídkami uplatnění na trhu práce a především sníženými možnostmi ve vyhledávání informací.

Respondenti měli z nabízených možností vybrat na čí doporučení při volbě uplatnění spoléhají. Počet voleb nebyl omezen.

Jejich výběr mapuje následující tabulka:

Tabulka 15 - Výběr dalšího studia/uplatnění dle doporučení

Rodičů	31
Lékaře	5
Poradenských pracovníků	7
Učitele	6
Jiných	19

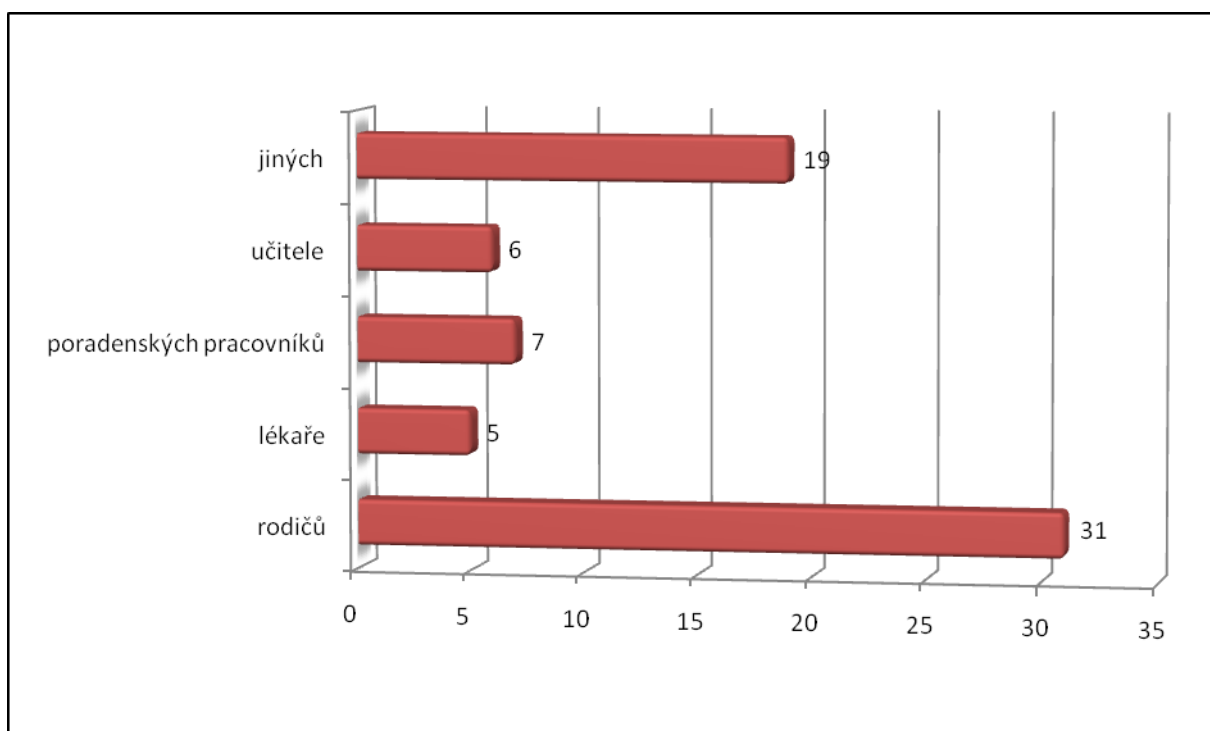
Z uvedeného vyplývá, že nejvíce (31) respondentů by se řídilo doporučením svých rodičů. Toto zjištění potvrzuje důležitost spoluúčasti rodiny v procesu rozhodování o volbě povolání. Současně poukazuje, že rodina a rodiče konkrétně jsou pro respondenty zázemím, kde mohou pomoc a podporu vyhledávat.

Při výběru oboru hodlalo brát jiných než nabízených doporučení 19 respondentů. Z nichž velká skupina uvedla, že vyslechne doporučení každého, ale dále se hodlá řídit vlastním úsudkem ve 13 případech. Tato odpověď se pak často vyskytovala současně s předchozí uvedenou možností doporučení rodičů. Ze zjištěného nám vyplývá, že tito respondenti se cítí být dostatečně kompetentní, aby si otázky svého budoucího uplatnění vyřešili sami. Otázkou zůstává, zda jejich představy o uplatnění jsou reálné.

Na radu poradenských pracovníků by dbalo 7 respondentů, lékaře 5 odpovídajících. Mezi jinými možnostmi se na finanční stránku se ohlíželi 3 z dotázaných a 3 studenti svou odpověď blíže nespecifikovali.

Sloupcový graf nám přehledněji ukazuje počet voleb respondentů dle nabízených možností.

Graf 20 – Výběr dalšího studia/uplatnění dle doporučení

12 Diskuze

V této části práce jsme se zaměřili na hodnocení v předchozí kapitole interpretovaných výsledků výzkumného šetření a jejich komparací s pracovními hypotézami za účelem jejich potvrzení či vyvrácení.

Téma výzkumného projektu diplomové práce se zabývalo problematikou zrakově postižených studentů na středních školách, využívanými pomůckami a jejich následným profesním uplatněním.

V praktické části jsme si kladly za cíl zjistit pomocí dotazníků, dle čeho si zrakově postižení studenti vybírají své budoucí uplatnění a jakou úlohu hraje postižení samotné v procesu rozhodování.

Úvodní tři otázky rozřadily respondenty dle pohlaví, věku a stupně zrakové vady. Interpretací zjištěných údajů a jejich grafickým znázorněním jsme zjistily, že z celkového počtu 57 odpovídajících je 27 žen a 30 mužů ve věku od 15 let. Nejvíce respondentů uvádělo věkovou hranici 19 a více let. Téměř polovina respondentů se zařadila mezi osoby slabozraké.

Série otázek 4 až 6 mapovala současné studium respondentů. Dotazovaní v nich vyjádřili ročník, typ studia a způsob jeho ukončení. Nejvíce respondentů uvedlo studium na střední škole pro zrakově postižené. Tuto skutečnost jsme již předpokládali vzhledem k tomu, že nejvíce vyplněných dotazníků se navrátilo právě ze Střední školy, základní školy a mateřské školy pro zrakově postižené, Brno. Z poměrové zastoupení odpovídajících dle ročníku, který navštěvovali je zřejmé, že nejvíce těchto studentů se nachází v prvním a druhém ročníku studia, které dle výsledků šetření zakončí ve většině případů složením maturitní zkoušky.

V dotazníku dále respondenti vybírali odpovědi na otázky týkající se jejich studijních preferencí, používaných pomůcek ve vyučování, mimoškolních aktivit a zájmů. Odpovědi překvapivě ukázaly, že se ve výzkumném vzorku nachází skoro rovnoměrný poměr mezi studenty, kteří preferují předměty přírodovědné, humanitní a pracovní vyučování.

Množství respondenty uváděných zálib a zájmů nás ubezpečil, že je jejich volný čas dostatečně naplněn nejen sportovními aktivitami a v mnohém se dá srovnat se zálibami nepostižených vrstevníků.

Osmá a devátá otázka zjišťovala využívání pomůcek při zápisu látky z vyučovacích hodin. Získané odpovědi poukázaly na variaci užívaných technik zapisování mezi studenty s různým stupněm zrakové vady. Nejčasněji byla situace názorná při porovnání užívaných pomůcek mezi nevidomými studenty, kteří kombinují práci na notebooku a pichtově psacím stroji a studenty slabozrakými, kteří využívají v převážné většině speciálně upravené sešity. Na základě zjištěného můžeme tedy konstatovat, že naše první hypotéza o **upřednostňování technických pomůcek nevidomými studenty** byla potvrzena.

Dotazy na budoucí preference po ukončení studia a kritéria, která respondenti cítili jako omezující byly vyjádřeny posledními spolu souvisejícími otázkami.

Ze zjištěných odpovědí byl pro nás zajímavý markantní rozdíl v počtu odpovídajících, kteří dále chtějí ve studiu pokračovat (vysoká škola, vyšší odborná škola, střední škola, rekvalifikační kurz) a počtu respondentů hodlajících si najít pracovní uplatnění ve prospěch studia. Bohužel to odpovídá dnešní situaci, kdy nalézt povolání pro zrakově postiženého je komplikované a porot raději co nejdéle setrvávají ve studiu.

Počet respondentů, kteří se rozhodl po ukončení středního stupně vzdělání nalézt pracovní pozici jsme si dali do souvislosti s počtem respondentů, uvádějících studium učiliště pro zrakově postižené, které své žáky orientuje na budoucí výkon manuálních činností.

Podíváme-li se na zjištěné údaje z pohledu uvedeného stupně postižení docházíme k závěru, že mezi studenty slabozrakými je zájem o studium a pracovní uplatnění téměř vyrovnaný. Zcela jiná situace panuje mezi nevidomými respondenty, kdy do pracovního uplatnění hodlají nastoupit pouze dva z dotazovaných., což dokresluje předchozí řádky a současně potvrzuje naši druhou pracovní hypotézu o **existenci rozdílů při výběru dalšího uplatnění v rámci stupně postižení**.

Mezi nečastěji zmiňovanými určujícími kritérii při rozhodování mezi typem dalšího studia a pracovním uplatněním respondenti sice uvedli zajímavost oboru, ale velmi často v kombinaci s blízkostí místa bydliště a s omezeními vyplývající ze zrakového postižení.

Zároveň jsme ve výzkumu dospěly ke smutnému zjištění, že sedmina respondentů nepovažuje zvolený obor za odpovídající jejich zájmům a zálibám, což bohužel z našeho pohledu bude mít význam i jako motivační faktor a pocit sebeuspokojení v jejich dalším životě.

Potěšující bylo pro nás zjištění, že nejvíce respondentů bude ve svém rozhodování dávat přednost doporučením svých rodičů. Svědčí to o rodinné sounáležitosti a důvěře v rodinách se zrakově postiženými studenty.

13 Doporučení pro praxi

Z výzkumného šetření a předcházejících řádků je patrné, že zrakové postižení má vliv na rozhodování zrakově postižených.

Míra postižení a stupeň zrakové vady působí na postiženého studenta jako limitující faktor při výběru typu studia a učebních pomůcek. Z výše uvedeného vyplývá, že studenti se zrakovým postižením nejsou jednotnou unifikovanou skupinou. Liší se ve svých potřebách, zájmech, představách budoucího uplatnění. Na to je třeba brát zřetel, nepaušalizovat, ke každému jedinci přistupovat individuálně, rozlišovat stupně postižení.

Dovolujeme si tvrdit, že míra postižení ovlivňuje i jiné než námi zkoumané sféry života zrakově postižených.

Velkým trendem posledních let je integrace jedinců se zrakovým postižením do škol. Jelikož výsledky našeho šetření potvrzují různorodost skupiny zrakově postižených, je dle našeho názoru třeba k této problematice přistupovat opatrně a citlivě.

Potřeba diferenciací v přístupu a odborné pomoci by měla být uplatňována hlavně organizacemi pro zrakově postižené, které by měly na ni umět adekvátně reagovat a současně vysílat impulsy i do intaktní společnosti, působit informativně.

Rozdílnost potřeb v rámci jednotlivých stupňů zrakových vad nás upozornila na zajímavou skutečnost kombinace užívaných pomůcek při zápisu, která souvisí s obtížností předmětů. Nevidomí studenti využívají pro běžné zápisky notebook a v hodinách matematiky pichtův psací stoj, slabozrací studenti užívají převážně sešitový zápis občas doplněný poznámkou do notebooku.

Díky šetření jsme zjistily, že některé způsoby zápisu např. pomocí přístroje aria, jsou již zastaralé.

Myslíme si, že díky technologickému pokroku, bude brzy vytlačen i klasický pichtův psací stroj a žáci budou i v matematických předmětech využívat speciálně upravené počítačové vybavení. Ponecháme prostor pro úvahu, jestli tento způsob negativně neovlivní jejich hmatové schopnosti jako kompenzační nástroj zraku.

Výsledky nás mile potěšily, když nás zrakově postižení žáci ve svých odpovědích ubezpečili, že jejich zájmové činnosti a aktivity jsou různorodé. Jejich volné chvíle jsou naplněny sportovními aktivitami, uměním, rukodělnými činnostmi. V uváděných

aktivitách se nevymykali svým intaktním vrstevníkům. Toto zjištění považujeme za důležité, protože zájmy a záliby pozitivně ovlivňují vývoj osobnosti, poskytují rozhled i relaxaci a u člověka nejen s postižením také velkou měrou přispívají k jeho seberealizaci, pocitu uspokojení.

Dále jsme se utvrdily v našich představách, že zrakově postižení studenti se snaží co nejdéle setrvávat ve vzdělávacím procesu. Analýza výzkumného šetření poukázala, že volba povolání, profesní příprava a problematiku zaměstnávání těchto jedinců neuspokojuje jejich potřeby a zájmy.

Při psaní této práce jsme si rovněž uvědomily, že studenti se zrakovým postižením jsou limitováni nejen svým postižením, omezením ve vnímání, ale současně možnostmi a nabídkami uplatnění ve společnosti.

Nemůžeme se proto divit, že celá sedmina respondentů označila své budoucí uplatnění jako zájmům neodpovídající.

Zde vidíme důležitost v lepší spolupráci jednotlivých škol s úřady práce a agenturami podporovaného zaměstnání, jejich působení na zaměstnavatele a širokou veřejnost, aby tito lidé nebyli považováni z důvodu nedostatků ve zrakovém vnímání za práce neschopné.

Z důvodu nedostatků ve zrakovém vnímání je pro žáky volba povolání a představa o reálném zaměstnání velmi problematická.

Dle našeho názoru je potěšující, že pomoc v otázkách výběru uplatnění zrakově postižení hledají převážně ve svých rodinách a dále se hodlají řídit vlastním názorem. Myslíme si, že by bylo přesto vhodné, aby své plány prokonzultovali i s odborníky v SPC, agenturách podporovaného zaměstnání, výchovnými poradci a tak si na celý problém vytvořili komplexnější pohled.

Domníváme se totiž, že z důvodu nedostatků ve zrakovém vnímání je pro žáky volba uplatnění a představa o reálném zaměstnání velmi problematická, přístup k informacím omezený a tak se snadno může u zrakově postižených vytvořit iluzorní představa zvoleného povolání.

Při zaměření výzkumu na problematiku zrakově postižených studentů středních škol jsme v důsledku nepředpokládali, že zjistíme něco převratného. Záměrem bylo především poskytnout námět k zamyšlení. Při studiu odborné literatury jsme na

podobný výzkum (zabývající se studenty integrovanými i na středních školách pro zrakově postižené) nenarazily a přišlo nám důležité na tento společenský problém upozornit. Dotazníky jsme zkonstruovaly především s dobrým úmyslem poskytnout zrakově postiženým prostor k vyjádření.

Nedostatky naší intaktní populace vidíme hlavně v jednotném pohledu na zrakové postižení, bez ohledu na stupeň vady a z něj vyplývající přístup k takto handicapovaným občanům bez respektování jejich práva na jedinečnost.

Současně jsme si vědomy i nedostatků na straně zrakově postižených a jejich nepřesné představě o možnostech, jak by se mohli uplatnit.

Závěr

Jak již sám název diplomové práce, Výběr povolání zrakově postižených žáků středních škol s ohledem na zvolenou formu vzdělávání, napovídá je věnována právě problematice profesních voleb studentů se zrakovým postižením.

S ohledem na stupeň zrakové vady se zabývá rozdíly ve výběru uplatnění, užívání pomůcek při výuce, zálibami a omezujícími vlivy mezi integrovanými žáky středních škol a těch, kteří jsou vzděláváni na školách pro zrakově postižené.

První část této práce vychází ze studia odborné literatury a je zaměřena na teoretické poznatky, vztahující se k uvedené problematice. Kapitoly se postupně věnují užívanou terminologií a klasifikací zrakových vad, studijním možnostem zrakově postižených, studijním a profesním poradenstvím a tyfotechnickými pomůckami, které mohou tito postižení využívat.

V prakticky zaměřené části je popsáno výzkumné šetření, které probíhalo mezi středoškolskými, zrakově postiženými studenty na přelomu roků 2008 a 2009 pomocí dotazníků.

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, zda existují rozdíly v přístupu zrakově postižených k výběru povolání dle stupně zrakové vady. Analýzou získaných odpovědí dospělo toto šetření k závěru, že **míra zrakového postižení ovlivňuje volbu uplatnění handicapovaných a má vliv i na jiné oblasti jejich života.**

Očekávaný byl i výsledek **různorodosti užívaných pomůcek při zápisu výkladu, který byl v rámci jednotlivých stupňů zrakových vad obdobný.**

Odpovědi 57 respondentů poukázali na nedostatky v přístupu k zrakově postiženým osobám jako členům naší společnosti. Výsledky výzkumného šetření nám poskytly informace, že se u žáků a studentů je potřeba zaměřit na mladé lidi se zrakovým postižením a pomoci jim pochopit reálný život a souvislosti v něm, aby i oni se cítili hodnotnou součástí společenství.

Domníváme se, že k diferenciaci pohledu na zrakově postižené přispěla i naše práce.

Použitá literatura

1. ATKINSON, R. L., et al. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.
2. Bílá kniha. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Praha: MŠMT, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
3. DOTŘELOVÁ, D. Péče o zrakově postižené. In KRAUS, H. a kol. Kompendium očního lékařství. Praha : Grada, 1997. s. 317 - 319. ISBN 80-7169-079-1
4. HAMADOVÁ, P. Socioprofesionální dimenze edukace žáků se zrakovým postižením. Disertační práce. Brno : PdF MU, 2006b.
5. DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ, M.(eds.) Zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Příručka pro zaměstnavatele k projektu OP RLZ 3.1 „Aktivizační a vzdělávací centrum“. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-143-0
6. JANKOVSKÝ, J. Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením. Praha: Triton. 2001. ISBN 80-7254-192-7.
7. JESENSKÝ, J. Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia. Hradec Králové. Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-041-8.
8. JESENSKÝ, J. Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených. Praha: Univerzita Karlova. 1995.
9. KEBLOVÁ, A. Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením. 2. vyd. Praha: Septima, 1996. ISBN 80-7216-051-6.
10. KEBLOVÁ, A. Zrakově postižené dítě. Praha : Septima, 2001. ISBN 80-7216-191-1

11. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ L. Oftalmopedie. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-58-8.
12. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ L. Oftalmopedie. 2. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2.
13. KAŠPAROVÁ, M., KAŠPAR, P. Problematika dětí s postižením z pohledu pediatra.
In KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. (ed.) Edukace dětí se speciálními potřebami v raném a předškolním věku. Brno : Paido, 2004. s. 77 – 93. ISBN 80-7315-063-8.
14. KVAPILÍKOVÁ, K. Přehled chorob zrakového ústrojí. Brno : Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2003. ISBN 80-7013-380-5
15. LUDÍKOVÁ, L. Tyflopédie I.. Olomouc, Nakladatelství UP Olomouc, 1988. 69 s.
16. LUDÍKOVÁ, L. Tyflopédie II.. Olomouc, Nakladatelství UP Olomouc, 1989. 70s.
17. LUDÍKOVÁ, L.; MALEČEK, M. Tyflopédie III.. Olomouc. Nakladatelství UP Olomouc, 1991. 87 s.
18. LUDÍKOVÁ, L. Dítě se zrakovým postižením. In. MÜLLER, O. a kol. Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné škole. Olomouc : UP, 2001. s. 123 – 144. ISBN 80-244-0231-9
19. MICHALÍK, J. Školská integrace dětí s postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 1999. ISBN 80-7067-981-6.
20. MICHALÍK, J. Školská integrace žáků s postižením na základních školách v České republice. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1045-1.

21. OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3718-0.
22. PIPEKOVÁ, J. a kol. Kariérní poradenství pro žáky se zdravotním postižením. Praha: IPP, 2004. ISBN 80-86856-01-1.
23. PIPEKOVÁ, J. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.
24. PIPEKOVÁ, J. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 2. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.
25. PRŮCHA, J. Rámcové vzdělávací programy: Problém vymezování „kompetencí žáků.“ Pedagogika. 2005, č. 1, roč. 55. s. 27-36. ISSN 0031- 3815.
26. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2
27. PŘINOSILOVÁ, D. Vybrané okruhy speciálně-pedagogické diagnostiky a využití v praxi. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. ISBN 80-210-1595-0.
28. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VÚP, 2004.
29. RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ L. a kol. Speciální pedagogika. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 2. vydání. ISBN 80-244-0873-2.
30. RODNÝ, S. Výsledky předepisování speciálních optických pomůcek v Centru zrakových vad. In JESENSKÝ, J. a kol. Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia. Aktuální otázky speciální pedagogiky 2. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí Hradec Králové, 21. - 23. 9. 2001. HradecKrálové : Gaudeamus, 2002. s. 49 - 50. ISBN 80-7041-041-8.

31. RŮŽIČKOVÁ, V. Integrace zrakově postiženého žáka do základní školy. Olomouc: VUP, 2006. ISBN 80-244-1540-2
32. RŮŽIČKOVÁ, V.(ed.) Integrace zrakově a kombinovaně postižených žáků. Olomouc: VUP, 2007. ISBN 978-80244-1738-7
33. ŘEHÁK, J. Onemocnění sítnice. In ROZSÍVAL, P. et al. Oční lékařství. Praha : Galén, 2006. s. 239 - 262. ISBN 80-7262-404-0
34. STOKLASOVÁ, V. Osoby s kombinovanými vadami z pohledu tyflopédie. In LUDÍKOVÁ, L. a kol. Kombinované vady. Olomouc : VUP, 2005. s. 67 – 80. ISBN 80-244-1154-7
35. SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. Psychodiagnostika dětí a dospívajících. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8
36. ZÁMEČNÍKOVÁ, D. Možnosti uplatnění a profesní přípravy těžce zdravotně postižených. In OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených. Brno : MU, 2005, ISBN: 80-210-3718-0
37. ZÁMEČNÍKOVÁ, D. Zdravotní postižení a zaměstnání. In OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených. Brno: MU, 2005b. s. 53 - 75. ISBN: 80-210-3718-0
38. ZELINKOVÁ, K. Arteterapie jako součást sociální rehabilitace zrakově handicapovaných. Závěrečná absolventská práce. Brno : Vyšší odborná škola sociální, Kounicova 57, 2000. 66 s.
39. VÁGNEROVÁ, M. Oftalmopsychologie dětského věku. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-053-X.
40. VÁGNEROVÁ, M. Psychologie školního dítěte. Praha. HTF.1995.
41. VÁGNEROVÁ, M. Školní poradenská psychologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. 2005. ISBN 80-246-1047-4.

42. VALENTA a kol. Přehled speciální pedagogiky a školská integrace. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0698-5.
43. VAŠEK, Š. Špeciálno pedagogická diagnostika. Bratislava : Sapiencia, 2004. ISBN 80-969112-0-1
44. VAŠEK, Š. Základy špeciálnej pedagogiky. Bratislava : Sapiencia, 2003. ISBN 80-968797-0-7
45. VENCLOVÁ, I. Rizika integrace dítěte s těžkým zrakovým postižením. Speciální pedagogika, Univerzita Karlova v Praze, roč. 12, 2002, číslo 3. s. 159-165. ISSN 1211 – 2720.
46. VÍTKOVÁ, M. a kol. Integrativní speciální pedagogika. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-51-6
47. VÍTKOVÁ, M. a kol. Možnosti reedukace zraku při kombinovaném postižení. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-75-3.
48. VÍTKOVÁ, M. Integrativní školní (speciální) pedagogika. Brno: MSD spol. s.r.o., 2003. ISBN 80-86633-07-1.
49. VÍTKOVÁ, M. (ed.) Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální. Brno: Paido, 2004a. ISBN 80-7315-071-9
50. VÍTKOVÁ, M. Otázky speciálně pedagogického poradenství. Základy, teorie, praxe. Brno: MSD, spol. s.r.o., 2004b. ISBN 80-86633-23-3
51. Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Praha : MŠMT, 2005.

52. Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Praha : MŠMT,2005.
53. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném
54. vzdělávání (Školský zákon).

Internetové zdroje

Současná nabídka středních škol pro zrakově postižené v České republice Dostupné na www <<http://www.brailnet.cz>>.

Přechod škola-povolání [online]. [cit. 27. 2. 2009]. Dostupné na www: <<http://www.edu.gov.on.ca/eng/general/elemsec/speced/transiti/6.pdf>>.

Klasifikace ICF [online]. [cit. 25.3.2009]. Dostupné na www: <<http://www3.who.int/icftemplate.cfm>>

IDEA. Council for Exceptional children. Dostupné na www: <<http://www.ideapractices.org/>>

IDEA law. Dostupné na www: <http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=108_cong_public_laws&docid=f:publ446.108>

Prior learning, [online]. [cit. 27.1.2009]. Dostupné na www: <<http://www.placentre.ns.ca/index2.php>>.

Rozvoj klíčových kompetencí u zrakově postižených <<http://www.edu.gov.on.ca/eng/general/elemsec/speced/transiti/6.pdf>>.

ACE Design, s.r.o. <http://www.acedesign.cz/>

Adaptech, s.r.o. <http://www.adaptech.cz/>

Galop, s.r.o. <http://www.galop.cz/>

Spektra, v.d.n. <http://www.spektravox.cz/>

SONS ČR <http://www.sons.cz/pomucky.php>

(Refrakční centrum Praha, s. r. o. <http://www.apex-centrum.cz/main.asp?jis=68200711508&lng=cz&con=nd>)

(www.rvp.cz).

www.slunecnice.vsb.cz

handicap.vsb.cz.

[www:http://www.teiresias.muni.cz](http://www.teiresias.muni.cz)

(<<http://www.tyflocentrumhk.cz/oprlz.php>>;<www.tyfloemploy.org>).

(<http://www.novinky.cz/kariera_clanky/postizeni-zrakuneznamena-rozsudek-nezamestnanosti_119429_penkm.html>).

[www:<http://www.uspchrlice.cz>](http://www.uspchrlice.cz)).

([www: <http://www.palata.cz>](http://www.palata.cz)).

Anotace

Název práce:	Výběr povolání zrakově postižených žáků středních škola s ohledem na zvolenou formu vzdělávání The choice of career of high school visually impaired students considering preferred education form
Jméno a příjmení:	Bc. Lenka Mitrychová
Katedra:	Speciální pedagogiky
Obor:	SPANDR - N
Vedoucí práce:	Mgr. Veronika Růžičková, Ph. D.
Počet stran:	107
Počet příloh:	2
Rok obhajoby:	2009
Klíčová slova:	Tyflotechnika tyflotechnique equipment Zraková postižení visual handicap Profesní uplatnění profession Edukace education Integrace integration

Resumé

Tato diplomová práce mapuje problematiku studentů se zrakovým postižením, konkrétně pak výběr tyfotechnických pomůcek a jeho vliv na volbu povolání.

Součástí práce je i výzkum pomocí dotazníků mezi středoškolskými studenty se zrakovým postižením. Předmětem výzkumu se staly zájmy, užívané pomůcky a výběr budoucího uplatnění studentů po ukončení středoškolského stupně vzdělání a jejich různorodost s ohledem na míru postižení a stupeň zrakové vady.

This diploma thesis maps problems of students with visual handicap, especially choosing tyfotechnique equipment and its influence on their choice of career.

A part of the thesis is also a research done by questionnaires distributed among high school students with eye handicap.

The object of the research were the interests, used equipment and selection of the future profession of students after the final exams at high school and their variety with a respect to the extent and a level of their visual handicap.

Seznam příloh

1. Průvodní dopis k dotazníkům
2. Dotazník

Příloha č. 1

Průvodní dopis k dotazníkům

Dobrý den,

Ráda bych se na Vás obrátila s prosbou o pomoc. Jsem studentkou oboru Speciálně pedagogická andragogika Palackého univerzity v Olomouci a jako téma své diplomové práce jsem si zvolila Výběr povolání žáků středních škol se zrakovým postižením. Součástí mé práce by měl být dotazník, který právě toto téma mapuje.

Ráda bych Vás poprosila touto cestou o předání dotazníku vašim klientům/ žákům, kteří střední školu studují. Dotazník je zcela anonymní a poslouží jen pro mou práci.

V případě vašeho kladného rozhodnutí, kontaktujte mne prosím na emailové adrese: lenka.mitrychova@seznam.cz požadavkem množství kopií pro Vaši školu/ zařízení eventuelně pokud by Vaši klienti měli zájem o přepsání dotazníku do braillova písma.

Předem děkuji za Váš čas.

S přáním hezkého dne

Bc. Lenka Mitrychová

733 584 752

Příloha č. 2

Dotazník pro studenty

1. Pohlaví:

a - mužské

b - ženské

2. Věk:

a - 15 - 16 let

b - 16 - 17 let

c - 17 - 18 let

d - 18 - 19 let

e - 19 let a více

3. Stupeň zrakové vady:

a - nevidomost

b - zbytky zraku

c - slabozrakost

d - poruchy binokulárního vidění

e - jiné napište

4. Současné středoškolské studium:

a - integrován na střední škole

b - integrován na učilišti

c - střední škola pro zrakově postižené

d - učiliště pro zrakově postižené

5. Ročník:

.....

6. Studium ukončeno:

a - maturitní zkouškou

b - výučním listem

7. Z vyučovaných předmětů mě nejvíce baví:

- a - přírodovědné (např. matematika, biologie, atp.)
- b - humanitní (např. dějepis, jazyky, atp.)
- c - praktické vyučování

8. Pro zápisky z hodin používám nejčastěji:

- a - pichtův psací stroj
- b - arii
- c - notebook
- d - sešit

e - jiné napište
.....

9. Z dalších pomůcek využívám při vyučování zejména:

.....
.....
.....
.....

10. Mezi mé záliby patří:

.....
.....
.....
.....

11. Po ukončení střední školy/ učiliště bych rád pokračoval:

-A. v dalším studiu

- a - na vysoké škole
- b - na vyšší odborné škole
- c - na střední škole
- d - rekvalifikačním kurzu

- B. v pracovním uplatnění

.....
...

12. Určujícím kritériem pro další studium eventuelně povolání pro mě je:

a - zrakové postižení

b - blízkost mému bydlišti

c - zajímavost oboru

d - rodinná tradice

e - - jiné napište

.....

13. Mnou vybraný obor bude odpovídat mým zálibám

a - ano

b - ne

14. Budu při výběru oboru dbát na doporučení

a - rodičů,

b - lékaře,

c - poradenských pracovníků,

d - učitele,

e - jiné napište

.....